

ČAS

REVIJA LEONOVE DRUŽBE

Letnik XXXV
1941-XX

7-8

V S E B I N A

Francè Koblar: Jernej Levičnik in njegova pesnitev »Katoliška Cerkev« (str. 225) — Dr. Rudolf Trofenik: Kazniva dejanja zoper narodno gospodarstvo (str. 243) — Dr. Gogala Stanko: Kriza osnov vzgojnega oblikovanja (str. 260) — Obzornik: Dr. M. Pivec-Stelè: Illyrika v ljubljanski univerzitetni biblioteki (str. 269) — J. Šolar: Cvetje iz domačih in tujih logov (str. 274) — Ocene (str. 276) — Zapiski (str. 286)

»Čas«, revija Leonove družbe v Ljubljani, izhaja vsak mesec razen v juliju in avgustu. Uredništvo si pridržuje pravico tuintam združiti dve številki.

Naročnina: 25 lir za Italijo, 30 lir za inozemstvo letno. Za dijake velja znižana cena 20 lir, ako se jih naroči vsaj pet na skupen naslov.

Uredništvo: Dr. Janez Fabijan, univ. prof., Ljubljana, Tyrševa cesta 17/III., dr. Stanko Gogala, prof. na drž. učiteljsišču v Ljubljani, in dr. M. Wraber, profesor na III. drž. gimnaziji v Ljubljani.

Uprava: Ljubljana, Miklošičeva cesta 7/I. (Prosvetna zveza); telefon št. 28-58.

Račun pri Poštni hranilnici, podružnici v Ljubljani, št. 10.433 (lastnica računa Leonova družba v Ljubljani).

Odgovornost pred oblastjo: Prof. dr. Fabijan za uredništvo, ravnatelj Jože Kramarič za Ljudsko tiskarno.

Ponatisovanje razprav je dovoljeno samo s privolitvijo uredništva in z navedbo vira.

Jernej Levičnik in njegova pesnitev „Katoliška Cerkev“.

Slovstveno-zgodovinski prispevek.

Francè Koblar.

Jerneja Levičnika (1808—1883) poznamo hot sotrudnika Kranjske Čebelice v II.—IV. bukvicah. Prešeren je o njem hudomušno sodil, da »levičnjek« ni mogel peti »pravih«; Levičnik kljub temu ni nehal peti in je zvezo s Čebeličarji, zlasti s Kastelcem in Prešernom ohranil še dolgo potem, ko je njihovo glasilo moralo utihniti. Na Prešernov nasvet je l. 1840. začel prevajati Schillerjevo »Devico Orleansko« in je začetek prevoda kmalu poslal Prešernu v presojo, češ naj izreče »absolvo« ali »condemno«. Kakšna je bila Prešernova sodba, ne vemo, verjetno ugodna, ker je Levičnik prevod dokončal.¹ Prešeren je gotovo mileje sodil izvršeno nalogo, ki jo je sam dal, kakor Levičnikove izvirne pesmi; verjetno pa je tudi, da je Levičnik bolj skušal ustreči svojemu veselju do pesništva, kakor poslušati Prešernovo sodbo — če mu jo je sploh poslal — ker se je pozneje odločil še za mnogo obsežnejše izvirno pesniško delo. Svojo navezanost na Prešerna je Levičnik najbolj pokazal po njegovi smrti, ko je z veliko skrbnostjo pripravil svojemu prijatelju precej obsežno in pristržno pisano posmrtnico v celovski Carinthiji (več o tem SBL I., 649).

V pismu Kastelcu 23. nov. 1850 omenja Levičnik poleg »Devico Orleanske« tudi pesnitev »Katoliška Cerkev« v 15 spevih; obe, pravi, mu ležita po Horacijevem izreku v miznici. Ali je kdaj to svoje delo skušal objaviti, ne vemo, po njegovi smrti je z drugo zapuščino vred prišlo v last brata Jožefa. Ko je Levce objavil prvi Jernejev življenjepis (LZ 1883, 401) in mu je gradivo zanj priskrbel Jožef Levičnik, je zapisal, da je Jernej zložil »epopejo ‚Katoliška Cerkev, junaško petje v petnajstih pesmih‘, rokopisa je 15 pol«; za Levcem sta isto ponovila Marn v Jezičniku (XXIII, 80) in Glaser v svoji zgodovini (II., 147), le da govori Glaser o petih spevih. Kasnejši življenjepisec Fr. Kralj (Angelar Zdenčan) poroča v DS 1899, 644, da je bilo delo namenjeno za podlistek v »Slovincu«, pa se je v zapuščini urednika Jož. Jeriča izgubilo. Ker življenjepisec omenja, da je Jož. Levičnik poslal pesnitev Mateju Močniku, je bilo to po vsej verjetnosti že sredi l. 1885, ko je Močnik nadomeščal urednika Jož. Jeriča (SBL II., 142). Takrat je

¹ Majhen primer tega prevoda glej DS 1899, 644. — Celotni rokopis »Devico Orleanske« hrani prof. dr. A. Turk v Novem mestu.

Jožef Levičnik mogel upati, da mu osebni prijatelj in stanovski so-mišljenik Močnik objavi obsežno bratovo delo.²

Rokopis je prvotno obsegal 82 četrtskih pol, pisanih na obe strani; ker sta se prvi dve poli izgubili, imamo danes 80 pol ali 320 strani, skupaj 9565 verzov; če upoštevamo še prvi dve izgubljeni poli, je delo imelo okrog 9800 verzov. Posamezni spevi, ki jih pesnik imenuje »pesem«, od 11. speva dalje pa »petje«, obsegajo I. (nepopolni) 464; II. 662; III. 637; IV. 476; V. 673; VI. 631; VII. 695; VIII. 501; IX. 725; X. 530, XI. 405; XII. 1353; XIII. 547; XIV. 418; XV. 848 verzov.

O nastanku dela bi nam najbrž mnogo povedal Levičnikov obsežni dnevnik, ki ga omenja Levec (LZ 1883, 401-2), a je izgubljen; pesnik je sam na koncu zapisal tole pripombo: »Pervikrat v' čisto prepisal na praznik Marije sedem žalost, ali 26. Sušica v' letu 1847, Drugikrat z' gajico prepisal na S. Petra in Pavla praznik, ali 29. Junija v' letu 1864. Jernej Levičnik.« Mnoga dejstva, ki jih pesnik vpleta v svojo pesnitev, pričajo, da je bilo delo v prvem prepisu bistveno že završeno in da ga je kasneje samo pilil ali mu dodal nekatere ne-bistvene dopolnitve. V celoti je pesnitev značilno osebno in kulturno pričevanje iz konca I. polovice 19. stoletja na Slovenskem. Nastala je nekako od l. 1844. do 1847., ko je bil Levičnik kurat v oddaljeni Zgornji Plesi (Inner Teuchen) na Koroškem; tu je, prepuščen svoji samoti, pozabljen sredi luteranske večine svojega kraja, čustvoval o lepoti in mogočnosti katoliške Cerkve ter si v pesništvu in študiju iskal to-lažbe ter blažil svoj srčni nemir in domotožje.

Po zasnovi in obsegu delo prekaša vse takratne naše slovstvene poskuse in se v svoji kulturni volji približuje Prešernovim pesniškim načrtom. Hotel je ustvariti velik ep. Levičnik žalibog ni bil pesnik, da bi bil njegov načrt dosegel tudi umetniško vrednost, vendar nudi slovstvenemu in kulturnemu zgodovinarju dragoceno gradivo.

Snov dela.

Že Levičnikova snov je za naše starejše slovstvo nenavadna in zajema v nasprotju z ozkimi merami takratnega pesništva veliko ši-rino. Pesem naj prikazuje odrešenje sveta po Kristusu in njegovi Cerkvi. Cerkev, božja ustanova, trpi nasprotovanje in boje od prvega začetka do danes. Vsa njena zgodovina sta boj in zmagaja: ob Cerkvi padejo slabiči in oholi, zmagujejo ponižni in verni. Zato naj pesem posebej poudari očiščenje, zveličanje in pogubljenje.

² Rokopis je brez dvoma izginil v tiskarni, zakaj neki črkostavec ga je mnogo let kasneje izročil na Dunaju univ. prof. dr. St. Lapajnetu, ki ga je končno prepustil v svobodno uporabo meni; ker ni dočakal objave, naj mu bo namesto zahvale ta razprava v spomin!

Izgubljeni začetek pesmi si lahko sami dopolnimo. Brez dvoma govori o padcu hudobnih angelov, o Satanovi zavisti in grehu prvih staršev, o božjem usmiljenju in napovedi Odrešenika. Ohranjena celota nato prikazuje Satanovo nasprotovanje Kristusu in Cerkvi, vse načine njegovega boja in zmagoslavno pot Cerkve, ki je peklenska vrata ne bodo premagala.

Poglejmo si najprej pesniško zgodbo!

Prvo petje.

... Resničen je Avguštinov vzklík: »O srečen, Adamov greh, ki si našel takega in tolikega Rešenika!« Obljuba odrešenja se pri Izraelcih ponavlja pri očakih, prerokih in svetih možeh od Abela do Jožefa, Marijinega ženina. Kdo se more meriti s temi možmi, kdo med vsemi narodi od Indov do Brazilije? Toda hudič, ki je zapeljal angele, je nastavljal mreže tudi izvoljenemu ljudstvu: v Egiptu ga je podpihoval, da bi odpadel od Boga, babilonska sužnost in makabejska stiska sta bila naklepa pekla, vojske, bolezní in grehi so skušali preprečiti odrešenje. Vse te preizkušnje pa so očiščevale in povelečale izraelsko ljudstvo in končno je prišla ura, ko se je davna obljuba spolnila. Bog je pogledal na zemljo in zaklical: »Jaz sem, ki sem, moja je oblast, od jutra do večera je vse moje. Danes pošljem svojega ljubega Sina.« Taisti hip je božji duh obsenčil od vekomaj izbrano čisto Devico, drugo Evo, ki bo spet odprla raj. Tedaj je bil na glavo udarjen peklenski knez in njegovi načrti so propadli.

Toda Satan ne miruje. V podobi zapeljive ženske se priplazi k Jožefu in mu vzbuja nezaupanje do Marije; nagovarja ga celo, naj jo obtoži kot grešnico in izroči ljudskemu maščevanju. Pravični nazareški tesar že misli skrivaj zapustiti svojo nevesto, angel pa mu v sanjah razodene, da je Marija postala mati po božji volji. Jožef ostane pri svoji nevesti, Satan obljubi novo maščevanje. Ko Marija in Jožef potujeta v Betlehem k popisovanju, ne bosta dobila prenočišča. On, ki hoče zatreti moč pekla, se mora roditi kot berač; pohujšali se bodo nad njim tisti, ki pričakujejo kralja. Satanovi služabniki zato hite v Betlehem, obsedejo vse krčmarje, da odreko popotnikoma streho, gredo k Herodu in ga navdajo z boječnostjo, častilakomnostjo in krvo-ločnostjo. Zato je bil prvi hram najvišjega kralja hlev, priči njegovega rojstva dvoje živinčet, njegovi dvorjani ubogi pastirci, namesto godbe se je slišal jok in namesto svečave je vladala trda noč, zakaj Odrešenik se hoče v vsem — razen v grehu — pobratiti s človekom. Angelsko petje končno prežene delo peklenskega zbora in tudi Herodovo preganjanje propade.

A hudič ne omaga. Kakor je preslepil prvega Adama, tako hoče zapeljati tudi drugega Adama, Kristusa. Skuša ga v puščavi in ovira njegovo delo; vendar novi prerok že povsod slovi, zakaj čudeži podpirajo njegov nauk. Končno stori Jezus največji čudež: ustanovi na zemlji božje kraljestvo in ga izroči v varstvo človeku. Pri tem si ni izbral grških in egiptovskih učenjakov ali rimskih vojvod, niti judovskih farizejev in saducejev, ampak najbolj zaničevano ljudstvo, uboge galilejske ribiče, izmed njih dvanajst apostolov, med njimi enega, prvega med enakimi, Simona. Bilo je pri Cezareji Filipovi ob Jordanu. Tu je Učenik vprašal učence, kaj mislijo o njem, kdo je. Simon odgovori: »Ti si Kristus, nebeškega očeta Sin.« In Mesija pravi: »Srečen, Jonovič! / Meso in kri ti razodela tega / Spo-

znanja nista, ampak neba duh / Te je razsvetlil, in povem ti dans: / Ogalna skala večnega poslopja / Si ti, peklencov čelam pogubljenje / In tebi ključ dam nebes in brezna...« (v. 414—420). Ta trenutek zažene pekel tak hrup, kot ga še ni bilo od tedaj, ko se je del neba z zavrženimi angeli udril v večni prepad. Tu se začinja ona dolga vojska proti Cerkvi, ki še danes terja toliko krvi. In ta boj bo pesnik popisal v petnajstih spevih; vodil bo svoje prijatelje skozi vice, predpekel in pekel, da tam vidijo vojsko zoper Boga in njegovo Cerkev.

Drugo petje.

Čistilišče ali vice; predpekel.

Tiste dni, pravi pesnik, je videl prostore in muke, ob katerih se mu ježe lasje in mu poka srce. Nebeški vojščak nadangel se je naenkrat pojavil ob njem. Poslal mu ga je na priprošnjo sam sv. Duh. Petkrat udari angel z nogo ob tla, da grozno zagrmi in da se priklanajo gore. Angel si sname z vratu rožni venec in ga obesi svojemu varovancu: tedaj se pesniku zbistri vid, kakor da mu je padla mrena z oči. Zagleda pred seboj široko cesto, ki vodi v prepad. S cveticami in dišavami je posuta pot, na obeh straneh udarja petje, ples, vriskanje, na polnih mizah je vino in pečenka. Tu vabijo zapeljive ženske, tam igre in zlati napisi, da se jim je težko ubraniti. Mnogo ljudi, med njimi tudi znanci, hite na vozeh, jež in peš po ravni in široki cesti, ki vodi v pogubljenje. Cesta se kmalu stemni in naenkrat je kakor odsekana: drhal pešcev, konj in voz pada v žalostno globino. Angel spremljevalec pelje pesnika po skrivni poti navzdol. Tu si pesnik prvič upa spregovoriti, rekoč: »O visoki varuh, pač je težko priti iz temne ječe.« Ta odgovori: »Občudoval boš še marsikaj in boš dejal: Vera, bodi mi kraljica!«

Ves dolgi popoldan hodita navzdol čez grape, stara debla, pečine in skoz trnje; splašeni krokarji, modrasi in srne begajo pred njima. Na dnu kotanje prideta do šumeče vode, ki hahlja iz črnega tolmana. »Poglej, pevec, vodo, ki se imenuje potok solzá,« pravi nebeščan, »pokusi jo, ne bo ti žal. Ta voda se v soparicah druží z oblaki in kadar ubog človek ob uri milosti pogleda proti nebu, mu rosa zalije oko. Ta voda bo ozdravila tvoje ničemurno srce.« Pesnik izpije »tri pesti« vode in si sedemkrat umije obraz. — Voda teče proti vzhodu in zahodu — kako bosta prišla čez njo? Že se prikaže mož trdega obraza, skoraj gol; peruti ima na plečih, koso in uro v rokah. To je brodnik. Pesnik ga vpraša, kdo je. »Brodnik sem,« mu odgovori. »Učenjaki mi vedo več imen, moj opravek je prepeljavanje. Recimo, da sem čas, čeprav sem star, sem še vedno trden. Letim ko ptica, moja kosa pobere vse, zato ne zamujaj ur. Poglej napis nad vrati: Noči kraljestvo!« Pesnik bere napis dvakrat, trikrat, angel pa udari trikrat z mečem po vratih — dolg grom se razlegne od znotraj. Škripajoč se odpro debela železna vrata, dim, smrad in hrup buhne nasproti. Angel pravi: »Uči se potrpljenja in pomni, kdo je pri tebi. Z milostjo človek vse pre-maga.« Po temnih gredeh stopata nizzdol, od strahu in pričakovanja pesnik ne more govoriti, zato ga angel potolaži: »Prihodnje reči ti jemljejo govorico; res, nocoj utegneš še jokati, a pomni, da je v težavah edino zdravilo molitev. Pomoliva kratko minuto!« Angel moli čudovito molitev, ki ji niso enake ne Avguštinove ne Krizostomove besede, pesnik jo ponavlja za njim. Tedaj zagleda v globini nekaj kakor tri zvezde. Spremljevalec pojasni, da

sta prišla do votle zemlje, zakaj zemlja ni skoz in skoz gosta, pokriva jo najprej prst, nato voda in kamen, vse pa je le skorja nad votlino, v kateri plavajo trije planeti, tri krogle: čistilišče, predpeknel in peknel, vsak s svojo sfero. Poti zdaj ni več. Nebeški varuh si sname ščit, bleščee kot sonce, ga spusti nad zračni prepad in glej, ščit plava v zraku kot čolnič po vodi. Angel stopi vanj, poda roko tudi pesniku, ga objame z levico, v desni drži svoj meč in z njim vesla. Že ju začne pritegovati nase krogla vic in solze so prvi pozdrav novega sveta.

Kakor v čmrljevo satovje se odpre pogled v čistilišče. Same ognjene ječe, apnenica, ki bo gorela do konca sveta. Taka vročina puhti iz ječ, da niti od daleč ni mogoče strpeti. Nekatere ječe so gosto prekrizane z železnimi palicami, druge so vsekane v skalo in manj strašne. Tu vidi pesnik v verigah znanca iz svojih mladih let in kasnejše dobe, ljudi vseh stanov, bogate in uboge, duhovnike, menihe, kralje in cesarje. Tu čakajo s svojimi trumami in bodo čakali še sto in sto let Friderik IV., Friderik Rdečebradec, kralj Matjaž, Napoleon. Vidi Korošce, Štajerce in Kranjce, svoje nekdanje učitelje, cele družine. Vsa ničemurnost jih je minila, vsi govore: »Svet so same sanje, o Bog, Ti sam si vse, ti sam!« — Med vzdihljaji in jokom se zaslišijo molitve in prošnje kakor pesmi hvalnih psalmov. To so duše, ki so že blizu rešitve. Pesnik bi zdaj skoraj omedlel, da ga ni podprl nebeški varuh: med trpečimi zagleda svojo mater, vzorno ženo, ki je bila vsem v zgled in o kateri je že davno mislil, da je med svetnicami. Angel mu pojasni, da so si sodbe tega in onega sveta različne, zakaj sodnik tega sveta ima le eno oko, sodnik onega ima sto oči. Toda v znamenje božjega odpuščanja bo takoj objel svojo mater. In res se pri teh besedah mati dvigne iz trpeče ječe v veliko veselje svojim tovarišicam, ki jim obljubi, da bo zanje Boga prosila. Mati in sin se objameta. Mati ga vpraša, kaj dela tu; pove ji, da je z božjim privoljenjem prišel v ta kraj, da bo opeval boj Cerkve s peklom in da potrdi resničnost vsega, kar ljudstvo veruje. Ko sin materi zaupa, da se čudi, ker je še v vicah, mu pove, da trpljenje, ki ga je videl, ni najhujše, hujše je hrepenenje po božji lepoti, kajti duša je v vicah dlje od te milosti kakor na zemlji. Komaj se še zahvali sinu za pomoč in že je prišel trenutek ločitve; sin obljubi, da bo odslej še zvesteje vsak dan molil, da bi Bog združil v nebesih vse, starše in otroke. Trikrat se objameta in mati s tujim glasom izgine, za njo ostane le rožnat vonj. — Ko se pesnik spet zave, zagleda ječo učenjakov, obsojenih v vice. V obokani dvorani sede na stolih: eni imajo s puščicami prebodene roke, drugi žalostni zmajujejo z glavami, tretji zdihujejo. To so pisatelji, ki so pisali brez poklica ali ki so med pametne stvari trosili tudi nespametne, tretji so svoj talent zakopali. Med njimi je bukovski poglavar Matija Čop, učeni, krotki in pobožni mož, ki so ga požrli valovi Save. Pesnik ga ogovori. Čeprav sta bila v življenju le kratek čas skupaj, ga ta spozna in mu naroči pozdrave in opomine za Prešerna, Kastelca, Zupana in druge prijatelje: varujejo naj se nevernikov, nečistosti in sovraštva. Od tod božji vojščak pelje svojega varovanca mimo drugih krajev trpljenja. Gresta mimo hribov, kjer so duše do vratu pogreznjene v ledu ali stoje v snegu. Vodnik razlaga: Nekateri ljudje tajé vice, drugim se zdi trpljenje v vicah preostro; pesnik mu izpoveduje svojo vero: vic ni nikoli tajil in tudi trpljenje se le bolj dozdeva ostro, saj je časno, toda čim bolj se je kdo na zemlji oddaljil od ljubezni, tem bolj trpi tukaj.

Čeprav je že davno, kar sta se ločila od zemlje — hodila sta 572 ur — morata še do predpekla, novih 572 ur. Spet sname nebeški vojščak svoj

zlati ščit, ki ju ponese iz vic; že začutita privlačnost nove luči in bližata se novi zemeljski krogli. Kakor so vice podobne luni, tako je predpekel podoben zemlji, kadar je v mesečni svetlobi — vse je tukaj mrtvo, kakor v sanjah, ni veselja ne žalosti ne vročine ne mraza. Silno je tu ljudstev vseh narodov in plemen. Tu so v sladki zavesti nekoč čakali Odrešenika Adam, Noe, Izak in drugi pravični starega veka; tu so nekrščeni pravičniki, ki jim je v tem kraju boljše, kakor če ne bi bili nikoli živeli. Nekateri se sprehajajo, drugi delajo, otroci se igrajo, vsak po svoji šegi in navadi. Pesnik se čudi: doslej je mislil, da je predpekel nekaj strašnega, kar vidi sedaj, se upira njegovemu umu in srcu. Končno ga je prevzela silna trudnost in je zaspal. V sanjah se mu zdi, da ga hočejo požreti miši in podgane; posebno velika rdeča podgana se ga je lotila. Spremljevalec, ki bdi ob njem (zakaj angeli ne spijo), odpodi golazen in pojasni prebudivšemu se pesniku, da je ta podgana pomenila njegove sovražnike. Zdad poprosi pesnik svojega varuha, naj mu pove, kdo je. Ko zve, da je nadangel Mihael, se opravičuje, da ga ni sam spoznal in da je šele sedaj opazil napis na ščitu: Kdo je kakor Bog?

Tretja in četrta pesem.

P e k e l.

S precej dolgo prošnjo se obrača pesnik do bratov (bralcev), naj mu ne odreko poslušanja, ko bi govoril o groznih rečeh. Tretjič stopi v arhangelov ščit in novih 572 ur prejadrata do pekla. Toda novi svet se ne približuje kot zvezda, ampak kot krvava obla, taka, kakršno bo sonce ob sodnem dnevu. Od daleč se vžigajo strele, sliši se grom in bliža se velik požar. Kmalu zgrabi zračna popotnika vrtnec železnih plavžev in pogoltnejo ju oblaki dima. Ko se zablješče besede na ščitu: Kdo je kakor Bog! že vstane strašen hrup in škripanje z zobmi. Sv. Mihael osrčuje svojega varovanca, da se mu ne bo skrivil niti las na glavi, pokazati pa mu hoče ves pekel. Najprej pogledata kvišku proti vzhodu: pogubljeni se vsipljejo v peklenko žrelo kot dež in sneg; pogledata na južno stran: kakor v jeseni odpada listje z dreves ali kakor leti rezanica izpod rezilne kose, kakor pleve na skednju, tako mrgole duše v pogubljenje, a spodaj v žvepljenih mlakah čakajo nanje hudiči z vilami in jih mečejo v ogenj. Ko se ozreta na zapad, vidita, kako padajo navzdol gosposki, moškočni in bogati, kakor bi letele zvezde z neba, toda tla pod njimi so polna britev, trnja in kač. S severne strani grme v prepad vozovi, konji, mize, sodi, zrcala, denar, kvarte, bukve, postelje, obleke, moška in ženska pisma — vse navzkriž kot jate splašenih vran. Pesnik se čudi, kako more vse te peklenške selitve opravljati en sam brodnik Čas. Ko se popotnika spuščata navzdol, se jima odkriva ostudna groza pekla. Kar se zdi, da je gora, zidovje, skala, vse so sami sklopi mrčesa, škorpionov in velikih gadov. Če pogledaš bliže, vse gomazi; kjer se zdi zelena trata, švigajo plameni, raste trnje in osat; po drevju vise sodomska jabolka: zunaj zlató, znotraj prah. Na tisoče ječ je tu, podobnih celicam osišča, iz njih odmevajo kletve, prepir, kvante in rožljanje verig. Jetniki se davijo med seboj kakor divje zveri in bi se bili že podavali, ko bi mogli umreti. Toda kakor nasprotnike Cerkve druží eno samo geslo: rimska Cerkev, tako druží pogubljene v njihovem sovraštvu ena sama beseda: Bog. To je kraj brezupnega trpljenja. Nekateri se poiz-

kušajo izviti iz ognja, a hudiči jih z vilami potiskajo nazaj in v gromu odmeva od povsod: Prepozno!

Tam doli sredi pekla ima Satan svoj dvor. Tam drži v rokah zmedene niti in vlada svoje kraljestvo. V preddvorju zagleda pesnik znanega človeka, paznika pri delavcih, ki vlačijo pogubljene na kraj odločenega jim trpljenja. Ljubljčan je, nekoč sloveč bogoslovec, njemu neprijazen, on ga je odtrgal od doma, od kranjske matere. Pesnik ga ogovori in vpraša, ali je zdaj dobil dobro službo, ko je zamenjal prejšnjega gospoda (Boža), toda nadzornik nejevoljen odgovori, da je pazljivstvo preklet stan tu in tam. Peklenski kralj je mogočen vojvoda, nebeškemu kraljestvu je odtrgal že tri četrtine duš, toda vsa zemlja mora biti njegova, vsi dvori, mesta, trgi in vasi. Služba v peklu pa je neznosna, ni plačila, zvestobe, varstva in upanja. Ko pesnik vpraša, zakaj je zapustil starega kralja, se paznik obrne vstran, rekoč: »Zdaj sem, kjer sem!«

V sedmerih ovinkih pelje pot navzdol do srede pekla, na Satanov dvor. V prvem, največjem krogu trpe napuhjeni in prevzetni. Po jeziku in nošnji spoznava pesnik narode in posameznike, velikane in pritlikavce, Špance in Madžare, izmed domačinov Tržičane in Borovljane, ljubljanske predmestne zabavljivce Krakovčane in Šiškarje; tu so ponižani egiptovski faraoni, asirski vladarji in mnogi izvoljenega izraelskega ljudstva, rimski cesarji, razni napuhjeni sovražniki krščanstva, med njimi patriarhi nevere in krivoverstva: Lukrecij, Voltaire, Simon Magus s svojo ženo Heleno in Luther s Katarino. Vsi leže na tleh v prahu in gledajo pogubljene angele, ki so se iz napahe prvi uprli Božu. — Drugi krog je odločen lakomnim. Nekatera koljejo hudiči kakor mesarji, v znamenje, da sta lakomni in prašič koristna šele po smrti; toda mrtvi spet ožive in smrt se ponavlja brez konca. Drugi so večno lačni in žejni; za vrat, roke in noge so priklenjeni na tla, hudiči jim vlivajo v usta razbeljeno zlato, srebro in slepivo rudo ter jim pojo: vpijani se medice, ki si jo vedno pozelel in se je nisi nikoli dovolj napil, zdaj pij in jej! Tu so Judje, ki so križali Jezusa, njih poglavar je Judež Iškarijot, tu so drugi izdajalci, krivični sodniki, simonisti, kršitelji priseg, tatovi, krivični trgovci in berači. — Tretji ovinek je galerija nečistnikov: smrad in strup najostudnejših bolezni jih duši, zdihovanje in jok je delež njih, ki so bili nekoč pijani samega smeha. Poleg Sodomljanov in Gomorjanov je tukaj največ Turkov, ker jim mnogoženstvo ni ohladilo mesenege poželenja. Tu so manihejci, ki so nečistost oznanjali za čistost; tu vidi pesnik tiste, ki so zavoljo žensk prestopili v saksonsko (luteransko) vero. Tu je povzročitelj trojanske vojske Paris, tu so Sardanapal, Kleopatra, Katarina II., Henrik VIII., Herodinja in še mnogo imenitnih oseb, ki jih naštevajo sveto pismo, zgodovina in mitologija. — V četrtem krogu so nevoščljivci. To prebivališče je kačji grad, njegova kraljica je Satanu pomagala, da je zapeljal Evo. Trpeči so vsi shujšani, zeleni in vdratih lic: neprestano se preobražajo v kače in spet nazaj v ljudi. Zelo mnogo je žensk: v pogubljenje jim je bila priljudnost moških, nevoščljivost zaradi otrok, hiše, denarja, obleke ali celo za nič, brez vzroka. Izmed moških je tu precej učenjakov, govornikov in pesnikov. — Dobre volje bodo najbrž požrešniki in pijanci v petem kolobarju, si misli pesnik. Toda vse je tiho in temno. Takoj zadene na nekaj tolstege: tu je razpočen mesar, tam spet vtopljen krčmar. Nekatera je zadušila vodenica, druge je zadel mrtvoud. Žejni bogatin zaman zdihuje po pijači, saj ga nihče ne sliši; nekoč je bilo pijače preveč, zdaj ni kaplje nikjer. Minil je pust, prišla je pepelnična sreda in nikoli ne bo velike noči. Kakor sodovi, sloni ali voli leže po tleh posamez-

niki, drugi so naloženi kakor v skladovnice. V tem krogu trpe večinoma trgovci, odvetniki, godci, vlačuge, popje, bonci, derviši. — Ječa jeznih v šestem ovinku trpi grozno klanje; srditeje kakor krvoločni volkovi in risi se zaženejo proti prihajajočima. Sv. Mihael zagrne pesnika v svoj plašč in maha z mečem po napadalcih, da lete roke, noge in glave nakvišku kakor iveri izpod drvarjeve sekire. Ko se zablesti njegov ščit in napis na njem, nastane tihota kakor takrat, ko je Mojster pomiril vihar na morju. Zdaj imata prosto pot. V tem kraju je največ divjih narodov, ki so neovirano grešili proti Bogu, pa tudi omikana Evropa pošilja dovolj ljudi semkaj. — Pravo nasprotje je sedmi kolobar, kraj lenobnih: plesnjenje in gniloba sta tu doma. Sicer grešniki leže v mehkih posteljah, toda trpijo kakor bolniki, ki jih je bolezen že do konca izmučila in so jim vse noči brez spanja. Zapravljali so čas v družbi pri kavi, prebirali v senci malopridne knjige, zahajali v toplice, cerkev pa jim je presedala. Tu so paše, satrapi, dvorniki, narodni postopači in lenuhi.

Teh sedem ovinkov vodi do gospoda vseh zvijač in ta človeška ljulika je mesto dragocenega kamenja in biserov nastlana na poti do steklenega gradu. Nadangel opomni pesnika, naj doume grozo tega obupnega trpljenja, ko pogubljeni dolže drug drugega in preklinjajo uro svojega rojstva. S ske-sano mislijo se spomni pesnik svoje mladosti in obljubi zvestobo v moških letih. Ko se peklenska kroglja vrtila okoli svojih tečajev, peklenški grad, ki ima tudi podobo krogle, miruje. Na tisoče vrat in oken ima; čeprav je povsod polno varuhov in služabnikov, je lahko priti vanj, in če kateri brani, se da hitro podkupiti. Tu tedaj gospoduje angel zapeljivec in prijatelj vsega hudega. To osrčje vsega zla je tako ostudno, da bi bil pekel prazen, ko bi ga ljudje videli v pravi podobi. Okrog gradu se zvijajo klobčiči gadov, valjajo se baziliski, levi, pozoji in smrtonosni črvi. Vso to strahoto je rodila Smrt in vse, kar gomazi, je sama mlada smrt. Praoče Lucifer in Ničemurnost sta rodila Napuh, ta je rodil Satana, Satan je s Skušnjavo rodil velike grehe in ves rod živi v ostudnem prešuštvu. Oče Greh objema hčerko Smrt, Nečistost se buka z Lažjo in Ubojem, Napuh se pari z materjo Ničemurnostjo. — Pod varstvom sv. Mihaela stopa pesnik mimo groze in ostude ter se bliža gradu. Štirje spomeniki ali štiri znamenja so zasnovana na štirih straneh poslopja. Prva dva spomenika že stojita. Na prvem je upodobljena nebeška vojska in na vrhu stoji Lucifer; na drugem spomeniku je drevo, s katerega je kača zapeljala Evo — tretji in četrti spomenik bodo postavili, ko bo prišlo razdejanje Cerkev in ko bo premagana zadnja Dobrota. Med znamenji okrog Satanovega stolpa izvira studenec strupenega vina, s katerim pekel opaja zemljane. —

V prestolni dvorani, črno pregrnjeni, pod zrcali in lestenci se pravkar začena peklenški zbor. Petero svetovalcev: Antikrist, Moloh, Belcebub, Mamon in Behemot sede molče in zamišljeno. Eden piše hvalo o svobodi tiska, drugi bere Straubovo življenje Jezusovo, tretji riše železne ceste, četrti mrmraje preklinja Cerkev in se roti, da jo bo pokončal, peti drži roke v žepih in spi. Sedaj pripleše v dvorano peklenški vladar, mlad, lep in zgovoren. Če bi ga pesnik ne bil prej videl v njegovi gnusobi, bi se zdaj premotil. Sv. Mihael opozori, da ga bo Satan ogovoril, zato naj bo oprezen in pohleven, drugače ne bosta dosegla svojega namena. Ko ju peklenški vojvoda opazi, bi rad zvedel, kdo sta in kaj želita. Pesnik odgovori, da prihajata od daleč z edino željo, da bi zvedela od njega samega, kakšen je bil vzrok in začetek hude vojske zoper Cerkev, kaj so mu svetovali njegovi svetovalci in kako upajo zmagati. Satan vzdihne: »Bridki so spo-

mini na ta boj, ki ga ni konca. To vojsko smo začeli z voljo do svobode. Naš sovražnik, nasprotnik uma in prijatelj sužnosti, vali vso krivdo na nas, ki nismo hoteli prenašati njegove sužnosti. Ona grozna vojska se je žal končala nesrečno, hlapčevska armada nas je pahnila v te temine, toda tri četrtine svobode željnih src se ne da ugnati. Premotil sem prve starše, toda to sem storil prenašlo; počasi sem zapeljeval izvoljeno ljudstvo, toda ko je prišel iz tega ljudstva odrešenik, božji Sin, in ustanovil Cerkev, tedaj ko je govoril: Peter, ti si skala, peklerska vrata je ne bodo premagala, sem začel odločilni boj. Bomo videli, kdo bo zmagal! Sklinal sem svoje svetovalce, ves pekel se je vzdignil, ko je slišal, da bije zadnja ura svobodnosti. Prvi je spregovoril Antikrist: Poginiti mora prerok, ki se je zarotil proti nam. Če pade on, se bo razbegnil trop beraških ribičev. Križaj ga! In ves pekel je zavpil: Križaj ga! Drugi je svetoval Moloh: Prav govoriš, Antikrist, toda če odbijemo glavo, še ni vse, zmaj ima sto glav, le če brez nehanja morimo učence in učencev učence, bomo morda premagali njegov nauk. Ves pekel je kričal: Velik je Antikrist, še večji je Moloh. Tretji je govoril Belcebub: Svobodnost je življenje duhov, vojska zoper njo je duhovna, zato mora biti tudi naše orožje duhovno. Obudil bom modrih mož, dal jim bom v roke pero, pomočeno v dvom in nevero, nabrusil jim bom jezike in hitreje odtrgal sveti skali cele trume in dežele, kakor bi to storila meč in ogenj. Četrti je svetoval Mamon: Denar bo dosegel vse; stopil bom med Cerkev in države, med vice in nebo, ene bom obogatil, druge osiromašil, v službah za časno premoženje bodo pozabili na večnost. Zadnji se je oglašil Behemot, češ vse je treba pustiti v nemar; ko bo ugasnila gorečnost, bo čreda pospala, Petrova skala se bo sama razvalila in ključni nebeškega kraljestva bodo zarjavili. Pokazalo se bo, da je Bog zastonj umrl. — Tako mi se je posvetoval pekel po dogodku ob Genezareškem jezeru. Peklerski poglavar pa nisem sprejel samo enega nasveta, z vsem orožjem sem se začel boriti in z vsemi petimi armadami sem udaril v Judovsko deželo.«

Tu pesnik ustavi Satanovo pripovedovanje, češ da mora dalje; Satan obsedi kakor od mrtvouda zadet na svojem prestolu. Arhangel opozori svojega varovanca, naj si dobro zapomni, kar je videl in slišal, zakaj sedaj ve, kje je vir vsega zla in odkod preti pogin. — Vračata se naravnost navzgor, po čudnih mostovih in gredéh, pò nekakem peklerskem smetišču, kjer frfota polno netopirjev, ob poti pa leže venci praznih časti, podobe, črepinje zrcal in očal, knjige o lepem vedenju in razno orodje, s katerim so si grešniki služili pekel. Na vrhu nebeški vojščak pokaže v prividu še zadnjo vojsko, ki se pripravlja proti Cerkvi: zbirajo se strastni bedaki, potepuhi, slepci, kruljavci, bosí, raztrgani in lačni. Z njimi hoče Satan v prihodnje udariti, toda tudi ta vojska bo premagana. — Sedaj se nebeški spremljevalec poslovi in pove pesniku, da ga bo postavil na drugi kraj zemlje. Sv. Duh Tolažnik ga bo učil še marsičesa, preden se ne vrne v domovino svojih očetov. Solze zalijejo pesniku oči. V tem trenutku že sname sv. Mihael svoj ščit, ovije varovancu okrog glave svoj plašč, nastane grom, močan veter ju dvigne kvišku in pesnik utone v nezavesti.

Peta pesem.

Vojska zoper Kristusa.

Prebudi se v čisto tujem kraju — vse je drugačno, drevje in ptice. Spozna, da je zgodnja jutranja ura. V bližini zagleda med drevjem leseno

cerkvico, prijazen duhovnik ga pozdravlja in mu pojasni, da je na Japon-
skem. Danes je velika noč. Sedaj pesnik spozna, da je njegova pot po onem
svetu trajala sedem dni. Poprosi duhovnika, da bi mu smel streči pri maši.
Odideta v cerkev, okoli katere moli pobožno ljudstvo križev pot. Misijonar
gre najprvo v spovednico, nato se začne velika maša s pridigo; genljiva je
pridiga o Gospodovem življenju, trpljenju, vstajenju, o njegovi Cerkvi in
zveličanju. Po maši duhovnik blagoslovi še velikonočne dari in zvesta
čreda se razide na svoje domove. Misijonar povabi gosta s seboj. Njegova
hišica je skromna, njegovo življenje prava puščavniška idila; streže mu
služabnik, ki mu pomaga tudi v cerkvi. Pesnik blagruje to tiho srečo in
kliče nesrečnim posvetnjakom, naj pogledajo, kaj je mir. Ko misijonar sliši,
kaj je popotnik doživel poslednje dni, ga še posebej pozdravi, saj ga pošilja
sam sv. Duh, da ga s skušnjami uči. Rad bi ga za nekaj časa pridržal, toda
pesnik ostane samo za praznike pri njem. Med daljnimi kristjani, sredi
poganov vidi najlepše krščansko življenje; misijonar mu pove, da je jezuit,
doma iz Neaplja; iz Rima so ga mimo Indije poslali na Japonsko; dve leti
je že tu, želel pa bi si pomočnikov, ker je dela veliko in za Cerkev se tudi
tu obetajo hudi časi, zakaj sovražniki podpihujejo cesarja, češ da so misijo-
narji državi škodljivi. Japonsko krščanstvo ima sicer lepo zgodovino, a tudi
hude preizkušnje. V takih pogovorih slišimo, kaj je vse doživelo krščanstvo
na Japonskem. Tretje jutro se pesnik odpravi z dvema spremljevalcema
na pot. Genljivo je misijonarjevo slovo: Bog vas obvaruj! Koder boste hodili,
pozdravite mi neznane brate; vsi smo udje enega telesa in ljubezen je naša
vez. Kadar slišite, da je tekla moja kri, molite zame!

Šesta pesem.

Druga vojska Cerkve. Apostoli.

Prične se dolgo potovanje. Ugibanje med pametjo in fantazijo, ali je
prav, da pesnik opeva to potovanje kot spodbuden zgled, pretrga pastirski
prizor. Pesnik se tujih ljudi prestraši, toda kako se začudi, ko jih prijazno
sprejmejo, kot bi bili prišli dobri znanci. Glavar jim ponudi še dva moža
in dva osla za spremstvo do morja. Tako krščanstvo družiti ljudi v vesoljno
bratstvo. Prenočišče si poiščejo v gozdu pod košatim hrastom. Zakurijo
oženj, povečerjajo in zaspe. Prvi se prebudi pesnik in blagruje mirno vest,
ki je najboljši varuh v vsaki nevarnosti, njegovi spremljevalci še trdno spe.
Zgodaj se odpravijo na pot; popoldne že zagledajo s hriba morje in do ve-
čera so pri njem. Tu se spremljevalci vrnejo, pesnik pa čaka na ladjo in
tretji dan odplove proti Koreji. Med vožnjo občuduje veličast morja in slavi
božjo vsegamogočnost. Sedem dni potuje do Rumenegega morja. Tu doživi
strašen vihar, barka se razbije ob pečinah, mnogo popotnikov utone, le
malo se jih reši; umrli bi na samotnih skalah, da jih ni zapazila neka druga
ladja in sprejela na krov. Četrto noč stopijo spet na suho. Od sopotnikov
ostaneta pesniku zvesta dva tovariša, vojak in naravoslovec; skupaj se
odpravijo proti Pekingju. Njihovi pogovori se vrte okoli Azije, njene lepše
bodočnosti, ki bo prišla s krščanstvom. Pesnik nato sam potuje skozi Ki-
tajske v Tibet — povsod vidi sledove krščanstva, uči se ceniti ljudi, zakaj
niso tako zaostali, kot si prosvetljeni Evropec misli; velika je zlasti njihova
priljudnost. S tibetanskih višav, kjer razmišlja o lamajstvu, se spusti v Indijo,
do kamor je seglo apostolsko delo sv. Tomaža. V duhu se obrne proti otoku

Sokotri, kjer je deloval slovenski misijonar Černe. Nato opeva po vrsti kraje, kjer so delovali drugi Gospodovi apostoli. Posebno na široko razpleta smrt sv. Andreja, prihod sv. Petra in Pavla v Rim. Nič ni moglo zadržati krščanstva, zastoj je pekel poslušal Molohov svet: Udari pastirje in razkropile se bodo črede. Res so razkropljeni učenci, apostoli komaj vedeli drug za drugega, a v veri je bila edinost in zvestoba je ostala neomahljiva. Cerkev je božje delo.

Sedma pesem.

Mučenci.

Pekel še ni miroval in bramba Cerkve je terjala novih žrtev. Neron začne prva preganjanje kristjanov. Pesnik nam predočuje enajst velikih preganjanj pod rimskimi cesarji, nato mučeništvo pri narodih na zapadu in severu, omenja mučenike novega veka, med drugimi bl. Tomaža Moora in sv. Janeza Nepomuka, žrtve v francoski revoluciji, trpljenje Pija VI. in VII. Tako Molohova vojska obrača brata proti bratu, toda katakombe, grobi mučenikov, morišča in oltarji bodo ostali arzenali orožja, ki si ga junaki Cerkve podajajo iz rok v roke.

Osma pesem.

Tretja vojska Cerkve: Nejeverniki.

Belcebubova obljuba, da bo obudil brez števila modrijanov, jim dal v roke pero, pomočeno v dvom in nevero, tiskal pohujšljive knjige in z njimi odtrgal od Cerkve cele dežele in narode, se je obilno spolnila. Pesnik gleda v duhu boje z neverniki, krivoverci in razkolniki. Naštevava zmote in odpade, ki so nastali najprej iz poganstva, nato boje islama v Evropi, razširjenje budizma, nejeverce novejšega časa med zapadnimi filozofi, posebej Spinozo, Voltaira in enciklopediste. Prečuli so noči, brali in pisali, ko so drugi počivali, trud jih je veljal premoženje, kri in življenje, toda njihovi grobovi se pogrezajo, resnica še stoji.

Deveta, deseta in enajsta pesem.

Krivoverci in razkolniki.

Zmot in zablod v Cerkvi je bilo brez števila. Od Simona Maga in gnostikov navzgor se množe duhovni boji. Pesnik ob neštetihih imenih prikazuje verske zmote in slavi sklepe cerkvenih zborov; obsežno se ustavlja ob arianizmu manihejcev, ob razkolu za Focija, ob krivoverstvu albingencev, bičarjev, posebno ob odpadkih na Angleškem, Češkem in Nemškem od Wiclifa do Luthra. Vzrok največjim nesrečam v Cerkvi najde v oholosti in navaja za zgled Fénelona, ki je svojo zmoto ponižno in vdano priznal in jo preklical. Toda vse izgube Cerkve niso oslabile, zaman je bila tudi Belcebubova vojska, pero ne uniči, ono le loči in čisti. In to je res!

Dvanajsto petje.

Četrta vojska: Časni obresti.³

Ob vzkliku: In to je res! se pesnik vzdrami iz svoje zamaknenosti v cerkvi sv. Petra v Rimu. Stoji prav pod veliko kupolo. Premagan od veličastnosti se zgrudi na kolena. Tu ga nekdo rahlo potrka po rami. Takoj spozna svojega znanca iz Pekinga, naravoslovca Antonija. Antonijo se vrača na Portugalsko in z njim gre njegova mlada žena Terezija, ki jo je našel na svojem potovanju. Pesnika to ime zmede, ker ga opomni njegove mlade ljubezni, ki ji je bilo tudi ime Terezija. Ko pove, da misli popotovati čez Alpe na Nemško, odtod na Angleško, Francosko in čez Pireneje morda še v Ameriko, se domenijo, da bodo potovali skupaj, zakaj Terezija ima svoje sorodnike v Londonu. Nekaj dni si ogledujejo Rim in Antonijo je ves prevzet njegove veličine: O večno mesto, kolikokrat je časno bogastvo pripeljalo tvoj voz na rob prepada! Ali ni hotel Satan tudi Jezusa premotiti z bogastvom? To mrežo Satan še vedno nastavlja njegovi Cerkvi, ko jo meče v vrtimec prepairov za kraljestva tega sveta. Kolikokrat so že hoteli sovražniki pogaziti Rim. Gotski Alarik, za njim Atila, nato vandalski Genserik in še mnogi neverniki in krivoverci; najbolj žalostno je bilo tedaj, kadar so lastni otroci topli svojo mater. Hudi so bili boji za Rim pod Langobardi in Franki, ves srednji vek je boj za Rim. Toda nevihte so ozračje samo očistile. Usoda Henrika IV. in V. izpričuje, kakšno gorje pade nad glavo, ki ne spoštuje Rima. To je izkusil Friderik Rdečebradec, kakor tudi menih Burdin. Papeže je doletelo celo prežnanstvo v Avignon. Severna Evropa se je neprestano bojevala z Rimom — celo Karl V. je dva meseca divjal nad njim. Po treh stoletjih miru so vojske francoske revolucije ponižale tudi Rim, dokler ga ni kongres vladarjev vnovič povišal, a Pij (IX.) se mora zopet boriti s sovražniki Cerkve! — Tako sklene svoje pripovedovanje verni Portugalci in pesnik mu navdušeno pritrjuje.

Mimo Benetk, Trsta, Gorice, Tirol in Bavarske pridejo na Nemško, tu se je rodil razbijalec Luther, ki je trdil, da bodo dežele zaradi odpustkov obubožale. V dolgem slavospevu blagruje pesnik vrednost odpustkov. Švedsko in Norveško obiščejo naši popotniki le v duhu in omenjajo davne zveze teh dežel z Rimom. Za časa sv. Olafa in kralja Hakona so bili za Rim zlati časi in vse, kar je Cerkev prejela, je obrnila v dobra dela: reševala je jetnike, skrbela za bolnike in ubožce. Gospa Terezija še pravi na to: »Rada bi vedela, kje je denar, ki so ga Cerkvi uropali, in koliko smo zdaj bogatejši!« — Končno pridejo v London, tržišče vseh tržišč, novi Babilon, ki je v vsem slabem podoben Parizu. Po zaslugi svojih spremljevalcev pa je pesnik tudi tukaj videl in skusil mnogo lepega. Povabljen je bil na veliko pojedino v čast Danielu O'Connellu; ko je prišel v London kot zastopnik svoje irske domovine. V visoki družbi in razkošni razsvetljavi pesnik pričakuje, kdaj spregovori O'Connell zdravico. Vse utihne — slavljeneц nazdravi papežu. Jasno in odločno pobija očitke: Praviijo, da katoličani molimo papeža, a papež nam ni malik, on je naš oče. Kraljeve časti si ni prisvojil, dali so mu jo verniki, ker gledajo v njem svojega vladarja. Pustimo mu posest, da se kralji in cesarji ne bodo pulili zanj. Tudi je zastonj želja, da Rim propade, naj se tudi naši angleški sovražniki vesele, da sta neverna Henrik in Elizabeta ustavila starodavna darila angleških kraljev. Rim ostane!

³ Časne koristi (gl. pri Pleteršniku).

Stari gradovi padajo, a vstajajo nove zgradbe; vojvodstvo ostane, krščanska svoboda in stanovitnost ostane, zato: na srečo papeža! — Pesnik popisuje navdušenje, s katerim je vsa dvorana sprejela O'Connellovo zdravico, sam pa ob tej visoki družbi v duhu odgovarja na tri glavne očitke anglikancev: duhovniški celibat, latinski obredni jezik in obhajilo pod podobo kruha. —

Po štirih tednih sklenejo naši popotniki, da krenejo proti Terezijinemu domu. Mimo ogromnih pristanišč ob Temzi reže njihov čoln morsko gladino. Pesnik se spomni svoje domovine in pred očmi mu oživi dogodek, kako so neko nedeljo veslali po Ljubljani in se pozdravili s čolnom, v katerem je sedel sin guvernerja Schmiedburga. Vožnjo krajšata potnikom dva čolnarja, ki pojeta slavospev britanski zemlji, eden izmed njiju pa pripoveduje genljivo zgodbo o svoji sestri, ki se je v majhnem čolnu vrnila iz Amerike in je pri kraljici izprosila svojemu možu kruh in še podporo za vso svojo družino. Med takim kratkočasjem pridejo do Terezijinega doma. Blagostanje, sreča in čednost je tu doma. Največja sreča se je naselila v ta čudoviti grad pred šestimi leti, ko se je mati s hčerami vrnila v naročje Cerkve. Tudi Terezija je ena izmed spreobrnjenk. Takrat je družina sklenila, da pojdejo na božjo pot v sveto deželo. Šli so. Na poti se v Smirni seznanijo z mladim Portugalcem, ki je odhajal v domovino, da prevzame domače posestvo. On in Terezija sta si postala mož in žena in pred drugimi odšla domov.

Pesnik na široko opisuje plemiški grad in gostoljubje v njem. Posebno ga zanima, kakšno je življenje v okolici, med podložnimi. Povsod sama sreča in zadovoljnost. Za otroke so ustanovili tudi vzorno šolo, kjer ne gospoduje šiba ali nešteto predpisov, ampak dobrota in poslušnost. Vse ureja ena sama postava: Kdor ne uboga, je brez Boga! —

Trinajsto petje.

Peta vojska: Zlegi miru.

V uvodu se pesnik opravičuje, ko mora začeti najkočljivejše poglavje svoje pesmi. Ločil bo ljuliko od pšenice, zato se boji pohujšanja in škode, da morda ne pohodi tudi kake zdrave bilke. — Lord se je z družino vrnil z božje poti in sredi marca je prišel tudi za naše popotnike čas odhoda. Pot jih vede skozi Francosko, deželo vljudnosti in krviželjnosti. Pariz, druga Gomora, je nepomirljiv vulkan; tu je šola lepega vedenja in novih šeg, a kdor je moder in razumen, se ne bo izgubil v lepi omami in prepadu svobodnosti.

Bilo je na pustni dan ko se je naša družba razvnela v tihem prepiru. Neki mlad gospod je mimogrede vržel besedo: »Kje je tisto hvaljeno katoilstvo? Kje je neomadeževana čistost?« Tu ga junaško, a viteško zavrne Terezija. Gospod pa ji obljubi knjižico, ki bo potrdila njegove besede. In res drugi dan prinese svobodomiselnemu Parižanu knjižico, pisano v duhu modrijana Voltaira. Tu je Terezija res brala, da je katoliška Cerkev lepa laž; če jo malo bliže pogledamo, njena čistost izgine. Koliko je bilo slabih papežev! IX., X., XI. stoletje so bila žalostna priča vsega tega, vladalo je nasilje, simonija, duhovništvo je bilo spačeno, ljudstvo zbegano z vražami; prejšnja srednjeveška Cerkev se je spremenila v novo poganstvo. Kdor še danes gleda proti nebesom, gleda gradove svojih lepih sanj. — Terezija vrže knjižico v ogenj in pravi: »Naj bo na pepelnično sredo pepel tvoja jed!« Nato

se opraviči in obljubi, da bo svoj nagli korak v kratkem popravila. In res, čez tri dni bere ves Pariz novo knjižico, v kateri Terezija zavrača očitke proti Cerkvi. Satan si je pod plaščem sladkega miru namenil pokončiti krščanstvo. Z lažjo hoče zasejati obup na vseh straneh in omajati temelje Cerkve. Napoveduje počitek, da bi omamil branilce. Peter je res zadremal na gezemanskem vrtu, a ko se je prebudil, je bil pripravljen za boj. Cerkev ima še dovolj čednosti, dovolj moči za življenje. Sovražniki naj se vprašajo, ali ne bodo resnic, ki jih taje, sami oznanjali. — Terezijina knjižica kajpak ne spreobrne vse nejeverne gospode, toda pesnik se spomni Behemotovega načrta: Treba je zazibati Cerkev v mir, jo uspavati in zadušiti — Satan je res sprejel vse nasvete in uporablja vsako orožje, zato boj ne poneha in sovražnik ima toliko različnih obrazov.

V lepi prebujajoči se pomladi potuje družba na jug in pesnik se spomni preroka Elizeja, ki je obudil mrtvega otroka; tako bo prišla ona velika pomlad, sodni dan, ko bodo oživali grobi. Vsaka pomlad nam govori: Vstali boste. Kako bi bili Gregor VIII. in Inocenc III., Boromej, Salezij ali Bosuet mogli biti krivoverci? Če bi bili Craumer, Luther in Calvin molili in se premagovali, bi bili danes Cerkvi v čast in ne v žalost. Ne skušajmo zamenjavati vojskujoče se Cerkve z veselo Cerkvijo, v teh časih ladja ne bo nikoli brez viharjev in Gospod je potolažil učence šele po četrti nočni straži, tako razlaga Terezija in pesnik pritrjuje: Dom vere je katolištvo, dom nevere nekatolištvo, zato ostanimo zvesti Petrovemu poglavarstvu; prevelika vera ni rodila nikoli tistih strašnih posledic, kot jih je rodila ne-vera, in deset let ne more popraviti tega, kar pokvari ena noč brez poglavarstva. — Antonio, ki je dosedaj molčal, ju tolaži, da tako daleč še nismo in da vera ne peša tako hudo, vendar vzklikne: O mati moja, porodnica vseh cerkva, ali res nisi božje delo, ali je tudi tvoja usoda, da boš oslabela, se postarala in umrla? Če ti opešaš, kam naj se obrnem? Ti si moja mati, jaz tvoj otrok. Ob uri, ki bi padla nadte sekira razkola, je padla upanja poslednja zvezda! — Ob takih pogovorih pridejo v Gironde, domovino revolucije. Francoska zemlja, vojščak si, poln ran, ali veš, čemu trpiš? Ali so tvoje rane znamenje junaštva, neumrjočnosti, ali so rane izgubljenega pijanca, ki brez pomisleka sili med nože in poje, ko teče kri? —

Čez Pireneje pesnik občuduje drzno zgrajene ceste, gradove, svobodnost jezikov in šeg. Z višine se Antonio zagleda v svoj dom, ki ga začuti iz daljave. Pesnik je na razpotju, ne bo iskal španske zemlje, kjer so doma vroča vina in slastipolne romance, ne bo se odločil za Francosko, kjer je doma omahljivost in doné glasovi krviželjne marseljeze. Njegove želje so vse drugod. Kaj mu je? Končno se zave samega sebe: Terezijina bližina ga vabi. Tu se je končno treba odločiti. Misli so mu zbegane, išče zdravila ob morski obali, kjer divjajo valovi, nastavlja vetru svoja prsa, išče tolažbe v gozdu, toda vest se ne pomiri. Zdaj misli nazaj na svojo samoto in srečo samskega življenja v koroških hribih, zdaj ga vleče, da bi zbežal v Ameriko. Ko se nekega večera vrne domov, najde Terezijo v Antonijevem naročju; Terezija pestuje svoje dete in ga doji. Vnovič se ga loti vsa ljubosumnost in trpljenje. Mlada zakonca se čudita njegovi molčečnosti in ga izprašujeta, kaj mu je. Odgovori jima, da misli na odhod, zato je tako resen. In ko nekega dne gre na sprehod in ga spet napade želja po smrti, pade odločitev. Stori kakor golob na Noetovi ladji: dvakrat se je vrnil, tretjič ga ni bilo več nazaj.

Štirinajsto in petnajsto petje.

N e b e s a.

Ko pesnik ves potrto stoji na morskem obrežju, začne goreče moliti, naj mu Bog odkrije še zadnjo skrivnost, da vidi in zapiše, koliko trpljenja mu je odmerjenega na zemlji. Kar zapazi mogočnega orla, ki plava z višav in nosi na svojih perutih apostola ljubezni sv. Janeza. Božji poslanec mu pravi: »Uslišan si, prihodnost se ti bo odkrila gori v nebesih. Prišel sem pote, sedi na mojo stran, ptica naju ponese navzgor.« Orel razprostre peruti, dvajset čevljev široke, in Evangelist sprejme pesnika v svoje varstvo kakor nekdanj sv. Mihael; in kakor se je mili učenec pri zadnji večerji naslonil na Gospodove prsi, tako zdaj čuti pesnik utripati njegovo srce. Čudovito je olajšan in v neznanih sladkostih se topi, ko plava navzgor. Portugalska se oddaljuje, velikanska ptica se obrne na vzhod, kjer se v vsej svoji lepoti prikažejo domači kraji z Oglejem, Trstom, Ljubljano, Celjem, Ptujem in Dunajem, vsa avstrijska domovina, od nekdanj zavetje krščanstva, zgled Evrope. Ko se ptica obrne od Evrope, se prikaže Afrika s svojo starodavno krščansko zgodovino; tu se spomni, kje je pokrajina junaškega Knobleharjevega delovanja. Mimo Avstralije in Južne Amerike se odgrne razgled proti severu, kjer utripa veliko življenje in se časne koristi najbolj kosajo z večnimi. Prišel bo dan, ko bodo novi narodi, združeni v krščanstvu, povabljeni k veliki pojedini. Iz indijanskih gozdov se že glase angelske pesmi, tam opravljata misijonsko delo Pirc in Baraga in si nabirata neumrljivih zmag. Pesniku se dvigne iz srca slavospev in molitev za misijonarje, prosi papeža, naj moli za edinost Cerkve, slavi Mater, ki objema vse narode kot svoje otroke. Ljubimo Cerkev in obljubimo ji zvestobo! — Orel se v mogočnih krožinah dviga kvišku in sv. Janez opomni pesnika, naj si dobro zapomni današnjo pot proti nebesom ter mu razlaga imena in podobe zvezd. Nova in nova čuda se odkrivajo človeškemu očesu, že se svetijo nebeške pokrajine, pripravljene tistim, ki so ostali zvesti do konca. Janez spomni na svetopisemsko priliko, kako je gospodar poplačal vse delavce, tiste, ki so se trudili ves dan, in tiste, ki so prišli poslednjo uro. Tu pesnik obžaluje zamude svoje mladosti in se zahvaljuje Bogu, da ga je vsaj v moški dobi obrnil k boljšemu življenju. Janez ga zavrne: Nebeški oče je pravičnejši kot menijo ljudje, ni ga bolj usmiljenega; kdor misli sam o sebi, da je dober, je morda slab, in tisti, ki se je obsodil za slabega, ni najslabši. Pesnik vpraša, ali ni prav, da se človek v obupu obrača k zveličanim, ali v nebesih kaj vedo o zemlji. Janez se nasmehne, rekoč: Mi vse vemo; če Lazar govori z bogatinom, kako bi božja ljubezen zamerila, da nas spoštujete in kličete na pomoč? Med nami je eno srce, ena kri prehaja v glavo in ude: Sin nas kliče brate in Oče nas imenuje svoje otroke.

Sedaj se pesnik spomni naravoslovcev, ki pojasnjujejo nebeška prostranstva in odkrivajo zakone vesoljstva. Vse živi: živi zemlja v svojih skrivnih močeh, v rudah, zeliščih, živalih in človeku, žive nebeški svetovi, živi vse veliko božje stvarstvo, premodro oživljeno od Živega. Sedaj spoznava: ugibanja zvezdogledov, romantična astrologija, poizkusi črnošolcev, ki so zašli na opolzka pota, niso bili največji grehi. — A že postaja polet v svoji hitrosti podoben jabolku, ki leti navzdol, ali oblačku, ki hiti proti soncu in utone v njem. Zemlja pod njimi izgine kot mušica. Bogastvo nebeških čudežev se odpira in če bi zvezdogledi mogli priti na te zvezdarnice, bi strmeli nad ničvrednostjo svojega znanja, strmeli bi nad kometi, zvezdami

XV
↓

in skritimi svetovi, gledali bi neizmernost stvarstva, smejali bi se Lukrecem Kantom in vsem, ki skušajo potresavati nebo — na obraz bi legli in dvigali roke: »On je in ni ga večjega! Nebesa in nebes nebesa ne obsežejo njegovega bitja.« Njegova milost se bolj razodeva tukaj kot tam doli. Lepota, največja nebeška sladkot, se uživa tu, strašna veličastnost se razodeva tu, kar na zemlji samo verujemo, gledamo tukaj. Vera ni sanja in goljufija, vse je resnica, le greh je laž. Zato, prijatelji, hitite sem, da vsaj skozi špranjo gledamo s Pavlom prihodnje zveličanje. Molite! —

Kar jih gledamo v noči svetlih pik na nebu in kar nam v težavah tako zgovorno miglja od daleč, vse to so prebivališča nebeščanov, pripravljena njim, ki ne obupajo. V osmerih krogih se vrsté nebeška gostišča, sam blesk in bogastvo. Zbori angelov strežejo nebeškim svatom. Tu ni razločka med bogatinom in ubožcem, sama od sebe se izvoljenim spremené oblačila, tu se pobratijo vsi stanovi in narodi, prijaznost, vdanost in krotkost se med seboj osrečujejo.

1
2
3
4

Kdo so prebivalci osmerih krogov? Prvi so ubogi. V Abrahamovem naročju počiva Lazar, tu je sv. Aleš, spoznamo osojskega spokornika, najnižjega samostanskega služabnika — kralja Boleslava. Tukaj so puščavniki: Anton, Pavel in Pahom; redovni bratje s svojimi velikimi vzorniki in ustanovitelji: Benedikt, Asiški Frančišek, Dominik, Ignacij Lojola; Bruno, Bonaventura, Akvinec, Bernard in Salezij. V njihovi družbi so preprosti kmetje, rokodelci in pastirji, Job, Izidor, Notburga, Sara, Julija; zastopniki visokih stanov, ki so svoje premoženje delili ubogim, med njimi poljska kneginja Hedvika in koroška Ema. — Sv. Janez vodi pesnika v drugi krog nebeščanov. Vonj najblajših dišav mu zaveje nasproti: tu so krotki. Kamor daleč seže oko, vse je družina enega srca. Tu so zbrani Tobijeva družina, Ruta, Jonatan, krotki stare in nove zaveze; največ je devic. Njihova obličja se svetijo ko zvezde. — Tolažba vsem žalostnim je tretji krog. Tu potihne vsaka stiska, ni mraza ne vročine, ni trinogov in njihovih pomočnikov. Vdove in sirote, sužnji in podložni, tu vam usahnejo solze, tu vas čaka zadostilo za žalost! Bajne livade z dehtečimi grmiči in studenci se razprostirajo, česar si kdo poželi, od jedi do sladke godbe, z vsem mu postrežejo angeli. Tu ni strasti in srčnega nemira, sama nebeška sprava in ubranost presega vsak um — stan prvotnega človeka se je tu povrnil. Največje veselje pa je spreobrnjenje grešnikov, kadar angeli oznanijo novico, da se je ta in ona izgubljena ovčica vrnila. Zato se tu vesele tudi Magdalena, Dizma, Marjeta Kortonska. — Više in više se dviga orel in že se odpira četrti krog, obdan od samih zvezd. Tu zveličani uživajo srečo pravice, ki so jo na zemlji zastonj iskali: oskrbniki, zapovedniki, kralji, cesarji, škofje in papeži. Vsi so blage volje, njihova oblast in pravica ne zadene na nobeno oviro, tu spoznavajo tudi božji namen vsega, kar jim je na zemlji prizadelo toliko hudega: Gregor VII., Inocenc III. in IV., Leoni, Piji in Miklavži, Urban, Kalist, Sikst V., Bonifac VIII., Pavel III., Hadrijan, cerkveni očetje, Karol Boromej, Frančišek Ksaver in Salezij. Tu sta krška škofa Mayer in Gunteln, vrsta posvetnih knezov in vladarjev: cesar Franc, ki mu je bilo geslo *Justitia regnorum fundamentum*, Štefan ogrski, Ferdinand II., burgundski Ludovik, francoski Ludovik, češki Vencelj, poljski Kazimir, angleški Edvard, danski Knut in še mnogi, ki so se borili za resnico in pravico. — Neutrudno hiti orel kvišku in vstopita v peto veličastvo, v nova svetla prebivališča, kjer je dom usmiljenih, tistih, ki so blažili rane ubožcem in sirotam, skrbeli za bolnike in zapuščene, reševali jetnike, odpuščali krivice in izkazovali ljubezen. Poslednjim se sveti na čelu križec, odlikovanje za čisto junaštvo,

s katerim so molili za svoje mučitelje. Tu so usmiljeni Samarijan, Franciška Rimska, Elizabeta, Štefan, ki je molil za svoje morilce, Lenart in Romuald, Katarina Sienska. — Ze od daleč vabi prečudno lepo petje v novo veselje, v novo srečo. Sv. Cecilija načeluje temu krogu, kjer gledajo Boga vsi, ki so čistega srca. Oblečeni so v snežna oblačila, prepasani s srebrnim pasom, obrazi so jim beli ko mleko, lica rdeča ko kri, zakaj lepota in junaštvo čistosti je za človeka večja milost kakor bi bil angel. Iz prvih časov krščanstva so tukaj cele množice in pričajo, kaj zmore živa vera, božji strah in trden sklep, a tudi iz poznejših nevernih časov jih je mnogo in moti se, kdor odreka to čednost našemu rodu. Zato je hujši od razbojnika, kdor zavaja od te čednosti, in pohujšljivo branje je sam peklenški strup, ker spravlja dušo v neprestane skušnjave. — Orel se dviga in dviga, Janez se nagne k pesniku in ga vpraša: »Sinek, kakšna se ti zde nebesa?« Pesniku tone srce od ginjenosti. Ko je bil še otrok, se je bal, da morda ne bodo našli v nebesih prostora vsi, kar jih je bilo in jih bo zveličanih do konca dni, zdaj vidi, da bi nebesa ne bila premajhna, če bi bilo zveličanih toliko, kolikor je na zemlji peska in prahu in kapljic v morju. Sedaj ga Evangelist opozori: »Sinek moj, bližaj se prostorom, ki sramotijo Belialove otroke, tiste, ki hočejo spremeniti zemljo v brezen večne vojske in ki trdijo: Mir je smrt, življenje je boj.« Pesnik se ozre v sedmi nebeški krog in vidi najlepše livade, travnike, žitna polja, vrtove in vasi, reke, potoke in ceste, vse se giblje, vse dela, poje in hvali Boga; če bi najlepšega pomladanskega dne pogledal po vrteh in poljih, ko se v novem soncu prebujajo življenja, bi bila ta lepota samo senca tega, kar je v nebesih. Duše se v ljubezni objemajo brez sumnje in nevošljivosti, v dobroti so vsi enega duha in enega srca, zakaj tukaj je dom mirnih. Ni za človeka sreče v praznem posedanju in ogledovanju, mrzlih pogovorih in žalostnih sanjarijah, ampak v prostosti, prijaznosti, delu in koristni umetnosti. In res, tukaj vse dela in se giblje brez pehanja za dobičkom, brez ničemurnosti in častiteljnosti. V tem krogu uživa srečo mnogo mož tistega stanu, ki je na zemlji najlepši in najstrašnejši, duhovniški. Tu duhovniki uživajo čast in hvalo, tu večno prepevajo veselo oznanilo. Sv. Janez pokaže tudi zaslužne može drugih stanov, ki se svetijo v svojih zaslugah: Slovencem dragega Valvasorja, Linharta, Vodnika in Zoisa, in nazadnje vidi nebeško domačijo svojih sorodnikov, očeta, mater, med njimi svojega učenčka Serafinčka, ki je umrl še v deških letih; odločena jim je posebna zvezda. Sorodniki mu pripajo nasproti, se ga oklenejo in objemanja ni konec; prosijo ga, naj ostane za vselej pri njih, on pa jim odgovarja: »Ni še božja volja.« Sedem dni ostane z njimi, nato jim reče: »Molite zame!« Neskončno milo ga gledajo, ko se jim začne oddaljevati. — V osmem krogu se vesele tisti, ki so zavaljo pravice trpeli preganjanje. Kar jih je bilo zaničevanih in trpinčenih, apostolov, kar njih, ki so občutili notranje rane: staršev, učiteljev, pridigarjev, vse vidi tukaj poveličane: tu je mati sedmih Makabejcev, Eleazar, Janez Krstnik, Neža, Tekla, Krizostom in Atanazij. — Sedaj se zasliši grom in šum vodá; Janez pove: »Gospoda slišiš, tvoje oči se bodo zjasnile, ušesa odprla, da boš videl in slišal sv. Trojico.« Pretrgajo se megle, v vsej svetlobi se zasveti sonce, deveteri zbori angelov stoje v vrstah pred Najvišjim in mu pojo hvalo. Kakor od bliska zadet se pesnik onesvesti.

Mila roka ga zbudi in sliši besede: »Ne boj se, zdaj ohladi ogenj svojih želja!« V slavospěvu, ki kliče na pomoč vse stvari in vse moči, se pesnik zgrudi pred sv. Trojico, brez besed leži na obrazu, sama lahka sladka misel govori. Ko si upa dvigniti oči, vidi na prestolu kraljic Kraljico; na mavrici

stoji, v njenem podnožju so oblaki, okrog glave ima dvanajst zvezd, v naročju drži troje vencev, pod njo je oltar, s katerega se dviga kadilo, okrog pa se iz daljave v daljavo razprostira bogastvo novega Jeruzalema, tako, kakor ga je popisal sam sveti Evangelist. Kakor brezmejen okvir svetega mesta se v neizmernih črtah svetijo osmeri krogi zveličanih. Trikrat poklekne pesnik in s strahom zbere misli: »O večni Oče, večna Beseda in večni Duh, kdor ne ljubi, ne pozna Boga — in Vi ste ljubezen sama. Molim Tebe, o Duh, ki si mi iz ljubezni dodelil čast, da prepevam veselje in bridkost Cerkve, potrdi me, da svoje delo vredno dokončam.« In že čuti okrepilen odgovor: »Varoval sem te in te bom varoval na poti, po kateri hodiš; tudi njo, ki jo opevaš, bom varoval!« Nato se pesnik obrne proti desni k Jezusu, proseč: »O Mojster Cerkve, saj veš, kako se godi tvoji ustanovi! Kako dolgo še?« In On odgovori: »Te vojske ne razumejo vsi. Še dolgo bo tvoja Mati trpela. Ta boj bo vse dotlej, dokler se iz bojev ne rodi tista prostost, ki bo narode združila v ponižni spravi in bo v poslednji najvišji lepoti zedinila vse duhove. Najhujši dnevi še niso prišli. Tvojo ljubo Mater bodo stiskali viharji, da bo pastir ostal skoraj sam in da bodo angeli gledali na pogorišče Cerkve. Potem pride konec. Na razvalinah peklenškega kraljestva bo Cerkev vstala čista in pomlajena; kakor sonce, ki vzhaja iz morja. Takrat pridem po svojo nevesto in jo objamem vpricho vseh nebes.«

Pesnik se razjoka od sreče in ta trenutek vidi, kako se godi na zemlji zadnji Satanovi vojski, tisti, ki jo je v duhu gledal v peklju: premagana beži. Končno se obrne k Očetu in ga prosi zase, naj ga podpira v dobrem, saj še čudodelec in prerok padeta. »Bodi pohleven, zakaj dobremu sem njegov varuh in ščit!« Pesnik se približa še Mariji, da jo počasti in ji poljubi roko; ona ga mlo ogovori. Ko se umakne izpred božjega obličja, zagleda nadangela Mihaela, ki mu pokaže novega angela: »Ta izmed mojih bratov ti je dan za posebnega varuha.« Pa spozna še tretjega svojega zavetnika, sv. Jerneja; za njim se vrsti še mnogo izvoljenih duhov in ga veselo pozdravljajo. To so tisti, ki jih je on pripeljal k zveličanju. — Toda minute nebeske radosti hitro teko in že ga nosi orel sv. Janeza na zemljo; žalosten gleda proti nebesom, kakor apostoli na Oljski gori za Jezusom. V pesniku pa vstaja trdna vera in sladka zavest, da so nebesa resnična. Stokrat pri-seže, da ostane zvest vojščak Cerkve, dokler ga ne pokliče nebeska trobenta.

Snov je skoraj univerzalna. Preteklost in sedanost, tostranski in onostranski svet, časnost in večnost se spajajo v eno podobo. Učenjak, pripovednik, premišljevalec in goreč opominjevalec so zbirali snov. Zgodovina, veliki pesniški zgledi, posebno pa živahen odmev sodobnega življenja so izoblikovali versko zgodovinsko in pobožno posvetno zgodbo; razmišljanja, pesniške primere, uvodi in prehodi dajejo delu ne samo epično širino, ampak prehajajo tu in tam v cele obsežne traktate.

O vplivih, ki so določali snov, vsebino in značaj celotnega dela, posebej še o Danteju, Miltonu in Klopstocku bo treba govoriti v posebnem poglavju.

(Dalje.)

Kazniva dejanja zoper narodno gospodarstvo.

(Pravnoprimerjalen prikaz.)

Dr. Rudolf Trofenik.

I. Uvod.

Vprašanje, ki ga bomo obravnavali, je v kazenskopravni literaturi še dokaj novo. Že površen pregled poedinih preteklih, pa tudi sodobnih kazenskih zakonikov nam na prvi hip priča, da o sistematični in izčrpnosti ureditvi deliktov, ki kršijo gospodarski red kot tak, ne moremo govoriti.¹ Nasprotno pa moremo o vseh kazenskih zakonikih trditi, da z vso strogotjo in dosledno preganjajo kazniva dejanja zoper imovino kakor tudi zoper denarstvo.² Zaradi tega se nam zdi na prvi hip nekoliko čudno, da ni tudi narodno gospodarstvo kot celota enako učinkovito kazenskopravno zaščiteno. Vzrokov temu je več.

Kapitalistično gospodarstvo je temeljilo po svoji idejni zasnovi na načelu liberalizma, ki priznava in zajamčuje vsakemu poedincu, bodisi fizični bodisi juristični osebi, popolno svobodo gospodarskega udejstvovanja. Država sama se je kot oblastveni činitelj predvsem omejila na pasivno in formalno regulacijo gospodarskega udejstvovanja poedinih zasebnih gospodarstev. Gospodarska svoboda dela in izmenjave dobrin se je postavila kot popolnoma enakopravna ob stran svobode vesti, besede in tiska. Kakor ti tako se je tudi gospodarska svoboda pojmovala kot pridobitev demokracije in sodobne civilizacije. Država je po takem pojmovanju imela na gospodarskem področju edini namen, da tvori s svojo zakonodajo ono formalno strugo, po kateri se naj pretaka ves gospodarski proces, ki se pa vsebinsko avtonomno regulira.³ Kot edini regulativ gospodarske delavnosti se smatra konkurenca, ki naj bi po mnenju liberalističnih gospodarskih idej med seboj harmonično povežala posamezne, sicer samostojno delujoče dele narodnega gospodarstva.

¹ Izjemo tvori italijanski kazenski zakonik iz l. 1930., ki ima poseben naslov (Titolo ottavo) »Dei delitti contro l'economia pubblica, l'industria e il commercio«. Prvo poglavje tega naslova, ki šteje 14 členov, obravnava delikte zoper narodno gospodarstvo.

² Če primerjamo v našem kazenskem zakoniku poedine delikte zoper imovino z onimi zoper človeško telo in čast, bomo morali ugotoviti, da je kazenskoppravna zaščita imovine sorazmerno mnogo večja in učinkovitejša, kakor je zaščita telesa ali časti. Podrobno vidi o tem Trofenik R., Vprašanje kazenskoppravne zaščite dela. 1941. (Razprava je bila že stavljenja za revijo »Tehnika in gospodarstvo«, ki pa zaradi nastalih razmer ni več izšla. Zaradi tega se nahaja naša razprava le v separatih odtisih.)

³ Bilimovič A., Uvod v ekonomsko vedo, Ljubljana, 1933, str. 109.

Spričo take usmerjenosti gospodarstva je bilo jasno, da se je država vzdrževala ukrepov, ki bi odločilno materialno in aktivno urejevali gospodarske procese. Ker izhaja pretežna večina sodobnih kazenskih zakonikov deloma neposredno, deloma pa po svoji idejni usmerjenosti iz dobe, ko je bil gospodarski in politični liberalizem na višku, nam je razumljivo, zakaj v njih ne zasledimo izčrpne sistematične ureditve kaznivih dejanj zoper narodno gospodarstvo kot tako.⁴

Ko je sledilo absolutnemu gospodarskemu liberalizmu stremljenje, da država tudi aktivno in materialno posega v gospodarstvo, smo dobili prve državne odredbe, ki so omejevale samovoljo poedinca v gospodarskem udejstvovanju. Neomejena gospodarska svoboda, ki je dobila svoj najjasnejši izraz v klasičnem geslu »laissez faire, laissez passer«, se je uničila po svojih lastnih izrodkih. Državni intervencionizem in zasnova načrtnega gospodarstva pa sta obenem porodila potrebo, da državna oblast svoje gospodarske načrte tudi kazensko zaščiti, ako hoče doseči zaželeni uspeh. Sprva so se države zadovoljevale z izdajo poedinih upravnokazenskih odredb. Kmalu pa so že izšli poedini zakoni, ki imajo značaj pravih stranskih kazenskih zakonov. Zoper zamisel, da bi se ti poedini delikti prevzeli v sam kazenski zakonik, je bilo več pomislekov, ki deloma temeljijo na naravi narodnega gospodarstva samega. V gospodarskem kazenskem pravu imamo namreč zaradi več ali manj dinamičnega značaja gospodarstva mnogo takih dejanj, ki jih moramo smatrati le za prehodno kazniva, to je, njih kaznivost zavisi le od vsakokratnih konkretnih gospodarskih razmer. Ker pa se smatra kazenski zakonik tako po doktrini kakor tudi po pravnem pojmovanju naroda več ali manj kot zakonik takih dejanj, ki niso samo certo tempore et loco kazniva, se je smatralo za neumestno, da bi se to dinamično gospodarsko kazensko pravo v celoti uredilo v samem kazenskem zakoniku. Vanj prav gotovo ne spadajo taka dejanja, ki so zaradi izjemnih gospodarskih razmer samo začasno kazniva, kakor to na primer določajo uredbe o kontroli cen, o kontroli zaloge blaga, o mletju in kruhu itd.⁵ Toda ravno tako moramo na drugi strani ugotoviti, da je vendar spričo stanja današnjega gospodarstva mnogo takih dejanj, ki po svojem dejanskem stanu brezdvomno tvorijo prava kriminalna dejanja in da ni zaradi tega njih pravo mesto v lahko izpremenljivih

⁴ »Vom liberalen Denken her war auch das Wirtschaftsstrafrecht eine Ausnahmeerscheinung, ein besonders empfindlicher und unerwünschter Eingriff in das freie Spiel der Kräfte«. Siebert K., Deutsches Wirtschaftsstrafrecht, Berlin, 1939, str. 16.

⁵ Te našete uredbe so bile pri nas izdane v letih 1939. in 1940. Podrobno o njih sistematično razpravlja Štuhec Anton, Kazenskosodna zaščita preskrbe prebivalstva, Slovenski pravnik, 1941, 1—22.

stranskih kazenskih zakonih, marveč v kazenskem zakoniku samem. Pa tudi zaradi večjega poudarka važnosti in generalne prevencije je treba vsako dejanje, ki ima trajen kriminalen značaj, sistematično uvrstiti v sam kazenski zakonik, ki vendar danes velja kot kodeks posebno kazni vrednih in tudi zavržnih dejanj.^{6, 7}

II. Predmet kazenskopravne zaščite.

Že iz naslova naše razprave izhaja, da gre v tem primeru za taka dejanja, ki tvorijo protipraven napad na narodno gospodarstvo kot tako. Zaradi tega moramo predvsem podrobno določiti, katere dobrine so predmet kazenskopravne zaščite in kakšen je objektivni dejanski stan teh poedinih deliktov, ki jih hočemo sistematično uvrstiti v to posebno skupino kaznivih dejanj.

Pojem narodnega gospodarstva je danes spričo silne različnosti in celo protirečnosti naziranj v ekonomski literaturi zelo labilen in po raznih avtorjih poedinih ekonomskih sistemov različen. Vendar pa naj pri tem takoj poudarimo, da pride za nas v poštev le taka definicija narodnega gospodarstva, ki pojmuje narodno gospodarstvo kot organično tvorbo in ki ga smatra za eno izmed najvažnejših plati narodovega življenja. Zaradi tega moramo pojmovati narodno gospodarstvo kot sistem z vezmi izmenjave in skupnega pravnega reda organično med seboj povezanih soobstoječih gospodarstev ene države. Tako definicijo, ki ne pojmuje narodnega gospodarstva zgolj kot agregat soobstoječih avtonomnih gospodarstev, marveč kot sistem medsebojno povezanih gospodarstev, je uporabljiva tudi za naša izvajanja.⁸ Zaščiteni objekt je torej narodno gospodarstvo kot organična celota, ne pa morda poedine gospodarske ustanove ali pa celo imovinski interesi poedincev, ki so že itak kazenskopravno zaščiteni po raznih določbah kazenskega zakonika in stranskih kazenskih zakonov. Naj pri tem samo omenimo skupino deliktov zoper imovino, o kateri smo že uvodoma ugotovili, da uživa vso možno in učinkovito kazenskopravno zaščito. Sicer imajo tudi tatvina, utaja, prevara, izsiljevanje, prikrivanje in potuha, torej imovinski delikti sploh, večji ali manjši pomen za gospodarsko življenje, toda v predmetnem primeru gre le za taka dejanja, ki kršijo bistvene gospodarske interese celokupnosti, ne pa poedincev.

⁶ Vidi Trofenik R., op. cit. str. 6.

⁷ Stremljenje, da se tudi določbe stranskih kazenskih zakonov uvrste v sam kazenski zakonik, je prišlo v zakonodajni tehniki do izraza v profesorskem protinačrtu k prednačrtu nemškega kazenskega zakonika iz leta 1911., ki so ga sestavili profesorji Kahl, Lilienthal, Liszt in Goldschmidt.

⁸ Prim. Bilimovič, op. cit. str. 101.

Kot kazniva dejanja zoper narodno gospodarstvo smatramo torej vsa ona dejanja, ki po načinu izvršitve in svojem namenu kršijo gospodarski red, ki je viden zunanji odraz vsakega urejenega narodnega gospodarstva v zgoraj omenjenem smislu.

Pri proizvodnji gospodarskih dobrin sta nam potrebna dva pridobitna činitelja: kapital in človeško delo. To sta torej ona elementa, s katerima pridobivamo vse tvarne dobrine. V ekonomski literaturi vlada tako glede števila pridobitnih činiteljev kakor tudi njih pomembnosti neenotnost. Nekateri narodnogospodarski teoretiki zagovarjajo trodelbo pridobitnih činiteljev v zemljo, kapital in delo (Say); drugi zopet reducirajo vse pridobivanje dobrin na človeško delo samo (Marx). V naših izvajanjih se bomo načelno ozirali le na že zgoraj omenjeno dvodelbo pridobitnih činiteljev v kapital in delo, pri čemer pojmuje pod kapitalom tako naravne snovi in sile kakor tudi proizvedeni kapital, to pa bodisi v stvarni, bodisi v denarni obliki. Glede pomembnosti enega in drugega smo naziranja, da sta nam v gospodarskem procesu oba enako potrebna in zaradi tega tudi enako-pravna ter enake zaščite vredna.

Gospodarski proces je brezdvomno oviran ali celo onemogočen, če je ogroženo ali onemogočeno neovirano udejstvovanje enega izmed obeh pridobitnih činiteljev. Kajti brez kapitala ali človeškega dela ne moremo pridobivati nobenih gospodarskih dobrin. Poedinec sam ali pa družba več oseb more z dejanji, ki sama po sebi še niso protipravna, pa so naperjena zoper kapital ali človeško delovno silo, kvarno omejevati ali celo onemogočati vsako gospodarsko delavnost. Zaradi tega delimo vsa kazniva dejanja zoper narodno gospodarstvo v dve skupini. V prvo skupino bomo sistematično uvrstili vsa ona dejanja, ki so naperjena zoper kapital, v drugo pa vsa tista, ki zadevajo človeško delovno silo.⁹

III. Kazniva dejanja zoper kapital.

Zaradi različnih oblik, v katerih nastopa kapital v gospodarskem procesu, moramo tudi ta kazniva dejanja ločiti v več oddelkov. To pa je potrebno tudi zaradi sistematike, ki je prav v kazenskem zako-

⁹ Nasprotno pa je razdelil Fr. Cosentini v svojem »Code Pénal International«, Paris, 1937, kazniva dejanja zoper narodno gospodarstvo na sledeča poglavja: I. Infractions contre l'économie nationale en général, II. Infractions contre l'économie agricole, III. Infractions contre l'industrie et le commerce, IV. Infractions relatives à navigation in V. Infractions relatives au travail. — Temu nasprotno pa predlaga Bellavista v svojem delu »La tutela penale dell'economia corporativa nel codice vigente«, Roma, 1936, sledečo sistematično razdelitev teh deliktov: 1. Delitti contro la produzione. 2. Delitti contro la circolazione. 3. Delitti contro la distribuzione. 4. Delitti contro il consumo della ricchezza. (s. 31.)

niku zato neobhodna, da se more vsakdo hitro in zanesljivo orientirati v množici vsebinsko tako različnih kazenskopравnih norm. Že zgoraj smo poudarili, da obsega pojem kapitala v našem smislu tako naravne snovi in sile kakor tudi proizvedeni kapital. Glede na to različno obliko kapitala in njegovega gospodarskega udejstvovanja delimo kazniva dejanja zoper kapital v 1. kazniva dejanja zoper naravno substanco gospodarskih dobrin, 2. kazniva dejanja zoper neovirano produkcijo, 3. kazniva dejanja zoper svobodno udejstvovanje tržnega mehanizma ponudbe in povpraševanja in 4. kazniva dejanja zoper denarstvo in javni kredit.

1. V skupino kaznivih dejanj, ki so naperjena zoper naravno substanco gospodarskih dobrin štejemo sledeče delikte:

a) Okvara ali uničevanje surovin in drugih produkcijskih sredstev. Zunanji dejanski stan tega delikta obstoja v namernem uničevanju ali okvari surovin, ki so namenjene za produkcijo, ali pa v okvari ali uničevanju produkcijskih sredstev, kot so n. pr. stroji, tovarne in industrijske naprave sploh. Naš kazenski zakonik ne pozna tega posebnega delikta. Pač pa lahko subsumiramo taka dejanja pod dejanski stan kaznivih dejanj zoper občo varnost ljudi in imovine (XVII. poglavje) ali pa pod določbo § 365 kz., kjer gre zgolj za poškodbo tujih stvari, ne da bi se to dejanje izvršilo s požigom ali pa na drug občenevaren način. Seveda pridejo te pravkar citirane določbe v poštev le tedaj, kadar gre za storilca, ki je okvaril ali uničil tujo, ne pa svojo lastno stvar. Bistvo tega delikta pa je prav v tem, da more biti storilec vsakdo, torej tudi lastnik uničene ali pokvarjene stvari, samo da ravna z namero, da se te surovine odtegnejo gospodarski produkciji. Po zasebnopravnem pojmovanju more lastnik s svojo stvarjo poljubno razpolagati. More jo celo pokvariti ali uničiti, čeprav bi morda zaradi tega kdo drug imel kako škodo. Načelo rimskega prava »Qui suo iure utitur, neminem laedit« velja še danes (§ 1305 odz.). Toda navzlic temu je že prodrlo naziranje, da ima tudi lastnina svojo socialno funkcijo, ki se zlasti izraža v stremljenju, da ni samo nemoralno, marveč celo protipravno, če poedinec namerno uničuje človeško ali živalsko hrano ali druge surovine. Do vidnega izraza je prišla ta ideja tako v čl. 499.

¹⁰ Motivi k temu členu pravijo: »Anche il diritto di proprietà trova limiti nella sua estensione e nel suo esercizio: uno di essi è qui segnato dalla coincidenza con il prevalente interesse della Nazione di impedire che sia diminuita, in modo sensibile, la consistenza della propria economia«. (Relazione ministeriale sul progetto del codice penale. II. s. 279.)

italijanskega kazenskega zakonika,¹⁰ kakor tudi v čl. 483. francoskega načrta kazenskega zakonika iz leta 1934.^{11 11a}

b) Povzročitev rastlinskih in živalskih bolezni. Tudi to dejanje spada sistematično v ta oddelek. Saj gre tudi v tem primeru za uničenje ali okvaro gospodarsko pomembnih tvarin. Zunanji dejanski stan tega delikta obstoja v dejanjih, s katerimi se povzroča, prenese ali razširja rastlinska ali živalska bolezen. Tudi naš kazenski zakonik vsebuje v poglavju kaznivih dejanj zoper občno zdravje slično določbo (§ 255), ki pa je po svoji stilizaciji preveč kazuiistična.¹² V zvezi s tem deliktom moramo še omeniti

c) opustošenje posejanih polj in nasadov. Ta delikt obstaja v fizičnem opustošenju polja, travnikov, sadovnjakov, vinogradov in raznih drugih nasadov rastlinskih kultur. Način izvršitve tega delikta je lahko dokaj različen. Tako pride v poštev požig, umetna povzročitev poplave, posekanje dreves in trt itd. V sodobni kazenskopравни zakonodaji tega delikta ne zasledimo, pač pa ga že predvideva čl. 485. citiranega francoskega načrta. Seveda so se poedina teh dejanj do sedaj lahko preganjala po določbah, ki jih vsebuje poglavje kaznivih dejanj zoper občo varnost ljudi in imovine. Toda, kakor smo že zgoraj omenili, te določbe ne pridejo v poštev, kadar gre za nasad, ki je last storilca.

Da imajo vsa pravkar naštetá dejanja izrazit kriminalen značaj, je izven vsakega dvoma. Uničevanje ali okvara surovin zaradi omejitve produkcije in z njo zvezane špekulacije za višjim dobičkom je danes po splošnem pravnem pojmovanju naroda izredno zavržno dejanje. Teža dejstva so se že zavedale razne zakonodaje. Zaradi tega tudi srečamo poedine take delikte v tej ali slični obliki že v nekaterih sodobnih kazenskih zakonih in načrtih.

2. Kazniva dejanja zoper neovirano produkcijo gospodarskih dobrin so taka, ki po svojem namenu ovirajo ali celo preprečujejo redno delo v tovarnah, rudnikih, prometnih ustanovah, trgovinskih poslovalnicah in podobnih obratih. Med taka dejanja spadajo naslednja:

¹¹ V francoskem načrtu kazenskega zakonika najdemo več določb, ki so namenjene zaščití narodnega gospodarstva kot celote. Vsa ta dejanja so sistematično urejena v posebnem poglavju pod naslovom »Destruction, dégradation, dommages«. — Poleg tega najdemo slične določbe še v grškem (čl. 240.), romunskem (čl. 573.) in mehiškem (čl. 254.) kazenskem zakoniku.

^{11a} Med tiskom naše razprave je izšla uredba o kazenskih določbah za ozemlja, pripojena kraljevini Italiji s kr. ukazom z dne 3. maja in 18. maja 1941-XIX (Služb. list, kos 90, 1941), ki določa za ta delikt celo smrtno kazen (čl. 8).

¹² Enako določajo čl. 500. italijanskega, čl. 232. in 233. švicarskega in čl. 378. romunskega kazenskega zakonika.

a) Zasedba tovarn, industrijskih obratov sploh ter skladišč surovin.¹³ To dejanje je delikt novejše dobe. Prvič se je v masah pojavilo leta 1920. v Italiji,¹⁴ nato v Franciji za časa vlade Ljudske fronte l. 1936. Tudi pri nas se je zasedba tovarn pred leti pojavila kot posebna oblika mezdnege boja.¹⁵ Objektivni dejanski stan tega kaznivega dejanja obstoji v tem, da delavci ne zapuste več tovarne ali obrata, marveč jih imajo zasedene do konca mezdnih ali drugih pogajanj s svojimi delodajalci z namero, da se na ta način onemogoča zopetni začetek dela z morebiti na novo najetimi delavci. To dejanje nastopa vedno v zvezi s stavko, o kateri bomo še pozneje razpravljali. Zasedbo tovarn ali obratov je pravno nemogoče zagovarjati. Po zasebnopravnem pojmovanju znači zasedba tovarne ali obrata motenje posesti. Vendar pa ima ta motitev posesti za narodno gospodarstvo neprimerno večje in usodnejše posledice, kakor jo ima navadna motitev. Ker ovira zasedba tovarn ali obratov, zlasti še, če traja dolgo časa, redno produkcijo, ima zaradi tega tudi negativne posledice za celotno narodno gospodarstvo. Naš kazenski zakonik ne pozna posebne določbe, po kateri bi se mogla kaznovati zasedba tovarn po delavcih. Pač pa vsebuje določbo (§ 250), ki kaznuje vdor v tuje stanovanje ali zaprte prostore zoper voljo upravičene osebe. V izvestnih primerih bi se dala zasedba tovarn subsumirati tudi pod ta dejanski stan, toda to le tedaj, kadar delavci vdoro v tovarniška poslopja. Nikakor pa se ne morejo kaznovati po tej določbi oni delavci, ki po končanem delu tovarne sploh več ne zapuste.¹⁶ Tudi francoska sodišča so naziranja, da se zasedba tovarn ne da subsumirati pod dejanski stan neupravičenega vdora v tuje stanovanje ali zaprte prostore.¹⁷ Kot poseben delikt najdemo zasedbo tovarn že v italijanskem kazenskem zakoniku (čl. 508). Tudi fran-

¹³ Podrobno glej o tem vprašanju monografiji Finzi M., *La occupazione delle fabbriche*, Bologna, 1935, in Debrie A., *Les occupations d'usines et intervention de l'administration*, Paris, Sirey, 1938. — Razen tega še Bajič S., *O štrajku sa zauzimanjem fabrika*, Arhiv za pravne i društvene nauke, 55. knjiga, 1939. Kraigher V., *Pravni pogledi na zasedanje tovarn med stavko*, Ljubljanski zvon, 1937.

¹⁴ Manzini V., *Trattato di diritto penale italiano*. VII. Torino, 1936, s. 127.

¹⁵ Štrajk tekstilnega delavstva v Sloveniji l. 1936. je obsegal ca 15.000 delavcev, ki so vsi zasedli tovarniške objekte. Vidi o tem Bajič, *Stavka tekstilnega delavstva*, Misel in delo, 1936, s. 325. Vodopivec, *Tekstilna stavka l. 1936*. *Sodobnost*- 1939, s. 365. S tem v zvezi je bila izdana uredba dravske banovine o ohranitvi javnega miru in reda o priliki stavk in mezdnih gibanj. (Službeni list, 1936, 567.)

¹⁶ Bajič, op. cit., v Arhivu, smatra, da se da zasedba tovarn vedno subsumirati pod dejanski stan § 250 kz. Contra: Kraigher, op. cit.

¹⁷ O tem Hugueney H., *Pretendue violation de domicile par occupation d'usine*, *Revue de science criminelle et de droit pénal comparé*, Paris, I, 1936, s. 547.

coski senat je zaradi prepogostih zasedb tovarn na eni in zaradi nemožnosti kaznovanja tega dejanja po veljavnih kazensko-pravnih predpisih na drugi strani, pripravil poseben zakonski predlog, s katerim je zasedba tovarne posebej penalizirana.¹⁸ V zvezi s tem deliktom moramo obravnavati še sabotazo.

b) Sabotaža je poškodovanje ali uničenje industrijskih naprav, ki služijo produkciji, z namero, da se na ta način zavre ali celo onemogoči redna produkcija gospodarskih dobrin. Med pravkar omenjene naprave štejemo tovarne, stroje in aparate, prometne naprave itd. Dejanje obstoji torej v uničenju ali v okvari. Način uničenja ali okvare pa je zaradi oblike in ustroja poedinih obratnih naprav lahko najrazličnejši. Sabotazo kaznujejo malodane vse države, in to ne glede na svoj gospodarski in družabni ustroj. Saj znači sabotaza vedno nekaj destruktivnega in negativnega, kar pa je v kontrarnem nasprotju z idejo države, ki je vendar varuhinja javnega reda in napredka. Zlasti posebno težke kazni so določene za sabotazna dejanja, ki so izvršena za časa vojne ali mobilizacije. V to skupino kaznivih dejanj moramo šteti tudi pasivno resistenco v obratih.

c) Bojkot. Tudi bojkot more v neki meri ovirati redno produkcijo gospodarskih dobrin. Pod bojkotom pojmujeemo poziv javnosti, naj prekine ali sploh ne začneja gospodarskih stikov z določenim podjetjem. Gospodarske zveze pa morejo obstajati v sklepanju delovnih, dobavnih ali naročilnih pogodb. Dejanje se more izvršiti bodisi s propaĝando (tisk, zborovanja, propaĝanda od osebe do osebe) ali pa s tem, da se ad hoc ustanove posebne organizacije, ki imajo kot svoj glavni namen propaĝando bojkota zoper določeno podjetje ali vrsto blaga. V kazenskem pravu srečamo prvič delikt bojkota v francoskem Code pénal iz leta 1810. Toda ta določba (čl. 416.) je bila pozneje z zakonom iz l. 1884. derogirana.¹⁹

č) Gospodarska špijonaža in izdaja obratnih tajnosti.²⁰ Gospodarska špijonaža zavzema danes spričo silnega razvoja tehnične in kemične industrije eno izmed glavnih mest med gospodarskimi delikti. V kazenskih zakonikih, ki ideološko izhajajo še iz prejšnjega stoletja, ne zasledimo posebnega delikta gospodarske špijonaže. Pač pa jo redno srečujemo v zvezi z vojaško špijonažo, saj tvori v mnogih primerih vojaške špijonaže prav gospodarska špijonaža njen glavni in bistveni del. Gospodarska špijonaža kot taka pa je v večini sodobnih zakonodaj normirana v posebnih zakonih,

¹⁸ Vidi Hugueneŷ, op. cit.

¹⁹ Ta delikt najdemo v italijanskem (čl. 507.) in argentinskem (čl. 158.) kazenskem zakoniku.

²⁰ Podrobno glej o tem vprašanju Schwarz W., *Industriespionage* (Strafrechtliche Abhandlungen, Breslau); Mahler, *Spionage*, Zürich, 1937.

kot so n. pr. zakon o nečedni tekmi ali zakon o zaščiti industrijske lastnine. Objektivni dejanski stan gospodarske špijonaže obstoji v priskrbovanju, priobčevanju ali izdajanju takih tvorniških ali obratnih tajnosti, ki so za produkcijo določene vrste bistvene in zaradi česar se baš izdelki enega obrata ločijo od izdelkov drugega. Taka obratna ali produkcijska špijonaža se lahko izvrši v korist v tuzemstvu se nahajajočega podjetja, ali pa se vrši v korist inozemstva. Za narodno gospodarstvo kot celoto pride v poštev le taka gospodarska špijonaža, ki ji je namen, da se prenese v inozemstvo kaka tuzemska obratna ali produkcijska tajnost. Kajti le v tem primeru je narodno gospodarstvo kot tako oškodovano. Zato bomo tudi mi smatrali kot delikt zoper narodno gospodarstvo le ono gospodarsko špijonažo, ki razvija svojo delavnost v korist inozemske industrije. Ta kriterij je prišel posebno do izraza v češkoslovaškem zakonu o gospodarski špijonaži iz leta 1935. kakor tudi v čl. 273. švicarskega kazenskega zakonika.²¹

3. V skupino kaznivih dejanj zoper svobodno udejstvovanje tržnega mehanizma ponudbe in povpraševanja štejemo sledeča kazniva dejanja:

a) Organiziranje združb zaradi oviranja ali onemogočanja svobodne konkurence. Svobodna konkurenca more biti omejena ali celo onemogočena, kadar se snujejo gotova združenja (karteli, monopoli, trusti), ki imajo izključen namen, da se glede trgovanja s točno določeno vrsto blaga prepreči vsaka svobodna konkurenca. Taki dogovori so seveda za narodno gospodarstvo škodljivi, saj imajo namen, da se s preprečitvijo svobodne konkurence podraži manjvredno blago na škodo širokega kroga konzumentov. Bistveno za to dejanje je, da pridobi na škodo konzumentov manjši krog oseb prekomerno imovinsko korist, ki je posledica tega, ker je bila preprečena svobodna konkurenca. Po uredbi o kartelih so pri nas karteli načeloma prepovedani. Izjeme od tega sme dovoliti minister trgovine in industrije, v kolikor bi šlo za take družbe, katerih obstoj opravičujejo posebni gospodarski razlogi ali javne koristi (§ 1). Po tej uredbi se smatrajo za karteje one pogodbe, dogovori in sporazumi, sklenjeni med poedinimi podjetji (osebami) katere koli gospodarske veje, s katerimi se v kakršni koli obliki omejuje, onemogočuje ali izključuje pravica svobodne tekme pri proizvajanju ali prodajanju blaga, pri določevanju poslovnih pogojev ali določevanju

²¹ Švicarski kaz. zakonik vidi v tem dejanju gospodarsko izdajstvo države, saj je ta delikt sistematično uvrščen v poglavje kaznivih dejanj zoper državo in državno obrambo. Prim. Hafter, Schweizerisches Strafrecht, Besonderer Teil, I., 1937, str. 395. — Tudi sovjetski kaz. zakonik šteje gospodarsko špijonažo med kazniva dejanja zoper državo. (§ 58⁶, odst. 2.)

cen odnosno tarif (§ 2). Kdor bi protivno tej določbi ustanovil kak kartel, se kaznuje v denarju od 20.000 do 1 milijona din ali z zaporom od 14 dni do 1 leta. Za kazensko postopanje za ta delikt so pristojna sodišča, ne pa upravno-politična oblastva.²² Sličen delikt pozna že staroveška gospodarska zgodovina, ko nam priča, da sta cesarja Leon in Zenon izdala odredbe zoper ustanovitev družb, ki bi ovirale ali preprečile svobodno udejstvovanje tržnega mehanizma ponudbe in povpraševanja. (Cod. 4, 59). Dioklecijan pa je že leta 301. maksimiral vse blagovne cene in mezde pod sankcijo smrtne kazni. (Edict. 2, 19).²³ Tudi v Digestah najdemo mesto, ki vsebuje prepoved ustanavljanja takih družb.²⁴

b) Prevarna povzročitev porasta ali padca blagovnih cen. Dočim obstoji zunanji dejanski stan prejšnjega delikta v organiziranju zajednic, se pa to dejanje lahko izvrši na ta način, da bodisi poedinec sam ali pa več oseb na borzi ali drugih tržnih krajih razširja napačne, pretirane ali alarmantne vesti, ki imajo za posledico porast ali padec blagovnih cen. Storilec mora ravnati z vedenjem, da so te vesti napačne ali pretirane ter s hotenjem, da na ta način povzroči zaželeni padec ali pa porast blagovnih cen, kar mu bo seveda prineslo s pomočjo borznih ali tržnih manipulacij neko imovinsko korist. Dejanje se lahko izvrši s tiskom ali besedo samo. Storilec tega dejanja more biti vsakdo; toda največkrat bodo storilci tega delikta osebe, ki se poklicno bavijo z borznimi posli. Kajti le-ti imajo tudi vso potrebno strokovno izvežbanost, ki pride za tako vrsto posla v poštev. Seveda bo morala biti kazen hujša, kadar so storilci tega dejanja osebe, ki so na borzah ali drugih tržiščih nastavljene kot osebe javnega zaupanja, kot so n. pr. borzni senzali.²⁵

č) Kopičenje blaga. Tudi s kopičenjem blaga se more preprečiti normalno funkcioniranje tržnega mehanizma ponudbe in povpraševanja. Ta delikt je bil že Rimljanom znan. Saj so nam poznani primeri, ko so v starem Rimu trgovci namenoma zadrževali ladje z žitnim tovorom, samo da bi se na ta način dvignile cene žitu.²⁶ In tudi danes je kopičenje blagovnih zalog, zlasti še živil, eden izmed

²² Službeni list 1934, kos 74.

²³ Podrobno T. Mommsen, Römische Strafrecht. 1899. Str. 852 in sl.

²⁴ »Lege Julia de annona poena statutur adversus eum, qui contra annonam fecerit societatemve coierit, quo annona carior fiat«. D. 48, 12, 2.

²⁵ Tako čl. 501., odst. 1 italijanskega, člen 572. romunskega kaz. zakonika in člen 356. franc. načrta.

²⁶ Tako Dig. 48, 12, 2. — Kopičenje življenjskih potrebščin, zlasti žita, se je že v Rimu strogo kaznovalo. V takih primerih se je celo izrekla smrtna kazn. Za to kazensko postopanje je bil pristojen tako imenovani praefectus annonae. Čl. 7. pod op. 11^a citirane uredbe določa za to dejanje celo smrtno kazn, če ravna storilec z namenom, da bo s tem povzročil pomanjkanje blaga ali zvišanje tržne cene.

najbolj dobičkanosnih poslov. Zaradi tega smo tudi mi dobili posebno uredbo z močjo zakona, ki izrecno prepoveduje kopičenje blagovnih zalog »zato, da bi se blago vzelo iz prometa in s tem povišala njegova cena«. ²⁷ Da gre v danem primeru za pravo kriminalno dejanje, je izven vsakega dvoma. Že zgoraj smo omenili, da ima lastnina danes tudi posebno socialno funkcijo, ki se izraža v tem, da se mora lastnik blagovne zaloge pri njeni uporabi ozirati tudi na to, da s svojimi dejanji ne škoduje upravičenim gospodarskim potrebam družbe. Kopičenje blaga v rokah ene ali maloštevilnih oseb more v času izrednih gospodarskih razmer povzročiti ne samo motnje in zastoj v narodnogospodarski produkciji, marveč tudi v mirnem razvoju in žitju naroda samega.

4. V to zadnjo skupino kaznivih dejanj zoper kapital smo uvrstili kazniva dejanja zoper denarstvo in javni kredit. Denarstvo kot tako uživa v vseh kazenskih zakonikih, preteklih in sodobnih, enako učinkovito zaščito. Ni ga kazenskega zakonika, ki bi bil brez tozadevnih določb. ²⁸ Odkar je stopilo na mesto naturalnega gospodarstva denarno gospodarstvo, je postalo neobhodno, da država z vso svojo avtoriteto zaščiti svoj denarni sistem pred zlorabljanjem. ²⁹ Značilno za kazensko pravo je dejstvo, da se je prav pri zaščiti denarstva najprej pojavila ideja vzajemne meddržavne kazenske represije. Odveč je pač poudariti, da je urejen in nemoten denarni sistem za sodobno narodno gospodarstvo izrednega pomena. Zaradi tega moramo smatrati tudi vsak napad na denarstvo kot napad na narodno gospodarstvo samo. Posebej o teh poedinih deliktih ne bomo razpravljali, saj najdemo o kaznivih dejanjih zoper denarstvo podroben prikaz v vseh učbenikih in sistemih kazenskega prava. Za naš prikaz zadošča samo, da v glavnem naštejemo le ona dejanja, ki se smatrajo kot napad na denarstvo. Ta dejanja so 1. napravljanje lažnega denarja, 2. spravljanje lažnega denarja v obtok, 3. zmanjšanje snovne vrednosti kovanih novcev in 4. napravljanje modelov kakor tudi priprav za izdelovanje lažnega denarja.

²⁷ Člen 2., odst. 2. uredbe o pobijanju draginje in brezvestne spekulacije — Službeni list, 480/78, 1939.

²⁸ Ponareja denarja je po rimskem pravu veljala za *crimen laesae maiestatis*. (*Lex Cornelia de falsis*; Dig. 48, 10; Inst. 4, 18, 7.) Tudi v poznejšem srednjeveškem pravu so se delikti zoper denarstvo zelo hudo kaznovali. »Saško zrcalo« določa za delikt ponareje denarja smrt na grmadi; podobno tudi *Constitutio criminalis carolina* (člen 111).

²⁹ Malodane vsi kazenski zakoniki določajo za delikte zoper denarstvo zelo težke kazni. Med njimi prednjači sovjetski kazenski zakonik iz l. 1926., ki določa za ponarejo denarja in za delikte zoper državni kreditni sistem celo smrtno kazen; le kadar obstoje olajševalne okoliščine, se sme izreči milejša kazen. (§§ 587, 598.)

V tem oddelku moramo omeniti še posebno dejanje, ki znači napad na javni kredit. Dejanski stan tega delikta obstoji v takih dejanjih, ki imajo za posledico, da nastane bančna zapora javnih ali zasebnih denarnih zavodov ali pa finančne zmešnjave na denarnem trgu sploh. Storilec tega dejanja bo redno taka oseba, ki ji je poverjena vodilna vloga v državnem ali zasebnem gospodarstvu. Da ima bančna zapora ali pa celo popolna insolventnost denarnih zavodov za narodno gospodarstvo usodne posledice, je izven vsakega dvoma. Zato pač ne bo treba še posebej utemeljevati upravičenosti in potrebe, da se tudi to dejanje uvrsti v skupino deliktov zoper kapital.³⁰

IV. Kazniva dejanja zoper delovno silo.

Pri deliktih zoper delovno silo moramo ločiti med napadom na delovno silo celokupnega naroda (potencialna delovna sila) in napadom na delovno silo, ki se javlja pri vsakem poedincu posebej (aktualna delovna sila).³¹ Obe skupini teh dejanj imata za narodno gospodarstvo neugodne posledice, saj je vendar delo, kakor smo to že ugotovili, kapitalu popolnoma enakovreden pridobitni činitelj. Sledeč naši zgoraj že nakazani razdelitvi bomo tudi kazniva dejanja zoper delovno silo delili v 1. kazniva dejanja zoper delovno silo celokupnega naroda in 2. kazniva dejanja zoper delovno silo poedinca.³²

1. Delovna sila celokupnega naroda more biti ogrožena z naslednjimi dejanji:

a) Potepuštvu in delomrznost. Objektivni dejanski stan tega dejanja obstoji v potepanju, vlačugarjenju in beračenju oseb, ki so dela zmožne, pa se nočejo oprijeti nobenega dela navzlic temu, da jim je zagotovljena predpisana mezda ali jim je za opravljeno delo na drug način zagotovljena pravična in primerna odmena. Ta delikt najdemo več ali manj v vseh sodobnih kazenskih zakonikih. V našem kazenskem zakoniku je sistematično urejen v poglavju kaznivih dejanj zoper javni red in mir. Kakor s tem dejanjem, tako je ogrožena potencialna delovna sila narodnega gospodarstva tudi z naslednjim deliktom.

³⁰ Vidi romunski (čl. 417., 571.), sovjetski (čl. 587.) kaz. zakonik in čl. 324. franc. načrta.

³¹ O tem smo podrobno razpravljali že v naši citirani razpravi.

³² V poročilu nemške uradne komisije za načrt kazenskega zakonika najdemo sledečo razdelitev za kazniva dejanja zoper delo: I. Schutz des natürlichen Arbeitswillens des Volkes, II. Schutz der geistigen Ordnung der Arbeit in III. Schutz der persönlichen und sachlichen Grundlagen der Arbeit. (Vidi Das kommende deutsche Strafrecht. Bes. Teil. Berlin, 1936.)

b) Zabranjena propaganda izseljevanja. Tudi s prepovedano propagando izseljevanja se povzroča narodnemu gospodarstvu znatna škoda, kajti na ta način se zmanjša zmogljivost domačih delovnih sil. Seveda je to dejanje kaznivo le tedaj, kadar gre za tako propagando, ki prikazuje gospodarske, družabne in politične razmere drugih držav ugodnejše, kakor so v resnici, in to z namero, da bi se na ta način pospešilo izseljevanje, ki ga domača država ne odobrava. Tak dejanski stan pozna že naš kazenski zakonik (§ 157).

c) Stavka. Stavka je kolektivna ustavitev dela v obratu zaposlenih delavcev ne glede na njihovo strokovno zaposlitev. Vzrokov stavke je več. Navadno nastanejo stavke zaradi nesoglasij, ki izvirajo iz mezdnih in ostalih delovnih pogojev. O stavki in njeni upravičenosti ali neupravičenosti se je v narodnogospodarski literaturi že mnogo razpravljalo.³³ Mnenja o tem si zelo nasprotujejo. Vendar pa je izven vsakega dvoma, da je stavka kot socialen pojav za gospodarski red nekaj negativnega in škodljivega, saj pomeni vendar vsaka stavka prekinitev normalnega toka gospodarskega procesa. V kapitalističnem gospodarskem sistemu, v katerem se je nedavno vse gospodarstvo izživljalo, je bila stavka dokaj običajna. Tako doktrina kakor tudi država sama sta smatrali stavko za normalen pojav gospodarskega življenja. Kakor je obstojala neomejena svoboda sklepanja delovnih pogodb, tako je bila priznana tudi delavcem pravica, da s svoje strani ustavijo delo, kadar druga pogodbeni stranka s svojim ravnanjem krši in ne upošteva s pogodbo določenih obveznosti. Stavka se je torej smatrala po liberalističnem gospodarskem pojmovanju kot samoobramba delavcev. V tem je imela tudi svojo socialnoekonomsko opravičilo. Toda, ko je začela država posegati s svojimi množičnimi odredbami v gospodarsko življenje, je s tem posegla tudi v odnošaje med delavci in podjetniki. Poedine odredbe državne intervencije so imele namen, da se da delu tudi pravična in gospodarskim razmeram primerna odmena. S tako državno intervencijo pa je bilo stavki odvzeto njeno socialnoekonomsko opravičilo. Kajti, ko je država sama z raznimi ustanovami prevzela v svoje roke poravnavo in rabsodništvo med obema taboroma producentov, je nastala s tem nujna posledica, da se stavka kot nepravni element izloči iz mezdnega boja.³⁴ Šele sedaj, ko je stavka po državni zakonodaji sami izgubila značaj upravičenosti, so bili s tem podani

³³ Prim. Weber A. Der Kampf zwischen Kapital und Arbeit. 1930. Tübingen.

³⁴ Po uredbi o minimalnih mezdah (Službeni list 103, 1937) je stavka načeloma dovoljena. Vendar pa je v času, dokler traja obvezno poravnanje, prepovedana vsaka kolektivna ustavitev dela (člen 15., odst. 7). Tudi naš kazenski zakonik kaznuje le stavko državnih, banovinskih ali drugih samoupravnih uradnikov, nadalje stavko uradnikov Narodne banke, prometnih naprav in naprav za javno preskrbovanje s potrebščinami, kurivom, vodo in razsvetljavo, ki bi

vsi pogoji, da se stavka kot kolektivni delikt tudi kazenskopravno penalizira. Po svoji vsebini znači stavka napad na delovno silo naroda. Saj se z njo odtegne gospodarstvu znatna količina delovnih sil, ki bi sicer proizvajale gospodarske dobrine. Poleg tega pa ima stavka kvarne posledice za celotno narodno gospodarstvo, kadar gre za stavke v takih obratih, kot so na primer prometne ustanove, elektrarne, vodovodi, plinarne in podobni obrati. Tako moremo zaslediti stavko kot delikt že v raznih sodobnih kazenskih zakonikih. Pri tem pa poedini zakoniki razlikujejo med stavko, ki je nastala zaradi neupoštevanja in kršitve zakonitih ali s pogodbo določenih obveznosti, in stavko iz drugih, večinoma negospodarskih razlogov.³⁵ Dasi znači stavka v obeh primerih kaznivo dejanje, jo vendar v tem drugem primeru strože kaznujejo, saj ji manjka za njen nastanek sploh vsak pravni razlog. Že po definiciji stavke moramo smatrati stavko kot kolektiven delikt; kajti kadar poedinec sam zapusti delo, ne moremo govoriti o stavki. Za to dejanje morajo biti najmanj tri osebe. Zunanji dejanski stan tega dejanja obstoja v tem, da delavci zapuste delo, kamor se več ne vrnejo, dalje v osnovanju stavkovnih odborov, postavljanju stavkovnih straž itd.

Če že smatramo stavko kot kaznivo dejanje, potem moramo zaradi gospodarsko slabšega položaja delavcev mnogo bolj še smatrati kot delikt.

č) kršitev oblastveno ali pogodbeno določenih predpisov glede načina dela in mezde. Storilec tega dejanja more biti le delodajalec, ki krši tarifne in druge socialne zaščitne uredbe. Prav tako spada sem kršitev kolektivnih pogodb, ki podrobno urejajo delovne pogodbe med podjetji določenih vrst in delavci. Kajti samo s hujšo kazensko represijo teh deliktov bodo v večini primerov že vnaprej onemogočene stavke, ki največkrat nastanejo zaradi kršitve ali neupoštevanja delavske zakonodaje od strani podjetnikov.³⁶

d) Onesposobljenje za delo. Delovna sila naroda je zmanjšana, čim več oseb je za delo nesposobnih. Delovna nesposobnost je lahko posledica bolezni ali nezgod. More pa tudi nastopiti po volji prizadete osebe same, kadar se le-ta sama ali po svojem pristanku po drugi osebi telesno poškoduje z namero, da se na ta način stalno

ustavili delo z namenom, da se na ta način izsili sprememba ustave. (§ 115. kaz. zak.) — Prim. tudi člen 17. zakona o zaščiti javne varnosti in reda v državi iz leta 1929. Vse naše pravne določbe, ki se tičejo stavke, so našete v Bajič S., Delopravni zbornik, Ljubljana, 1940, s. 54. op. 5.

³⁵ Stavko kaznujejo brazilski (čl. 206.), argentinski (čl. 158.), italijanski (čl. 503.), romunski (čl. 332., 333.), španski (čl. 680.), kazenski zakonik. Po sovjetskem kazenskem zakoniku pa spada delikt stavke pod dejanski stan sabotaze.

³⁶ Tako čl. 509. italijanskega, čl. 840. španskega in čl. 133. sovjetskega kazenskega zakonika.

ali začasno odtegne delu. Seveda bodo ta dejanja bolj pogosta v tistih državah, kjer prejemajo za delo nesposobni delavci znatno rento ali podporo iz fondov socialnega delavskega zavarovanja. Po svojem objektivnem dejanskem stanju sliči to dejanje deliktu okrnitve telesa zaradi izoginitve vojaški službi. (§ 118 kz.) Po svojem subjektivnem dejanskem stanju pa je bližje zločinstvu zavarovalne prevare, to pa le v onih primerih, v katerih je tudi okrnitev ali samopoškodba telesa ali zdravja zaradi pridobivanja zavarovalnine posebej penalizirana.

2. V drugo skupino kaznivih dejanj zoper delovno silo štejemo vsa ona dejanja, ki se nam javljajo kot napad na delavčevo osebno obratno varnost, na delovno svobodo poedinca in na delavčeve imovinske koristi. Po tem vrstnem redu bomo tudi obravnavali poedine te delikte.³⁷

A) Delavčeva osebna varnost more biti pri izvrševanju dela ogrožena z naslednjimi dejanji:

a) Pretirano izkoriščanje ljudi s telesnim ali duševnim delom. Dejanski stan tega delikta nahajamo tudi v našem kazenskem zakoniku (§ 185). Dejanje obstoji v tem, da delodajalec koga priganja k pretiranemu telesnemu ali duševnemu delu, pa zaradi tega nastopijo škodljive posledice za telo ali zdravje te osebe. Pod dejanski stan § 185 kz. spada tudi izkoriščanje otrok in maloletnih oseb, ki se nahajajo pod skrbstvom ali nadzorstvom določene osebe.

b) Nepravilno ravnanje ob gradnji ali podiranju zgradbe. Kadar odgovorni vodja pri gradbi ali podiranju kake zgradbe ravna zoper zakonite predpise ali zoper obče priznana pravila gradbene tehnike, utegne s tem nastati za delavce, ki so pri tem delu zaposleni, nevarnost za njihovo zdravje ali pa celo za življenje. Tudi to dejanje spada sistematično v ta oddelek, saj je vendar z njim ogrožena delovna sila poedinca.³⁸

c) Odstranitev, uničenje ali pokvaritev obratno-zaščitnih naprav v tovarnah ali podobnih obratih, v katerih utegne zaradi predmeta ali načina dela nastati za delavce nevarnost za njihovo zdravje ali življenje. Tudi ta določba, ki jo srečujemo že v večini sodobnih kazenskih zakonikov,³⁹ znači po svojem namenu zaščito delavčeve osebne varnosti pri izvrševanju njegovega poklica.

³⁷ Vidi o tem podrobno monografiji Geisseler G., *Arbeitsstrafrecht*, Mannheim, 1933, in Nevoigt R., *Der strafrechtliche Schutz der Arbeitskraft*, Breslau, 1927. Prim. tudi Bajič, *Delovno pravo*. Splošni del. Ljubljana, 1936.

³⁸ Tako naš § 198. kazenskega zakonika, slične določbe najdemo v večini kazenskih zakonikov.

³⁹ Vidi čl. 233. grškega, 437., 451. italijanskega, 567., 578. španskega, § 199. našega kazenskega zakonika.

č) Siljenje mladoletnih oseb in žensk k nočnemu delu. Iz zdravstvenih in moralnih razlogov je nočno delo maloletnih oseb in žensk za njihov telesni in duševni razvoj škodljivo. Vendar pa so glede nočnega dela teh oseb vseeno dopustne izjeme, v kolikor bi šlo za neizogibno delo ob višji sili, ko je treba podjetje obvarovati pred veliko škodo ali nepredvidljivimi nevarnostmi ter v kolikor bi šlo za neizogibno višjo državno potrebo. Storilec tega dejanja more biti podjetnik ali pa oseba, kateri je zaupano vodstvo obrata. Neposredni objekt kazenskopravne zaščite sta v tem primeru zdravje ter nemoteni telesni razvoj maloletnikov, kakor tudi zdravje in nrvnost žena. Prav tako je treba kazenskopravno zaščititi žene, ki bi se tik pred ali po porodu silile na težja dela. Ta dejanja so sicer že normirana v §§ 17 in 22 zakona o zaščiti delavcev, imajo pa tod zgolj značaj upravnokazenskega prekrška.

B) Kazniva dejanja zoper delovno svobodo delavca. Delavec je v svoji delovni svobodi omejen, kadar ne more najti svoji strokovni izobrazbi primerne zaposlitve zaradi razlogov, ki so jih povzročile druge osebe z izrecno namero, da bi mu s tem prizadejale imovinsko škodo. Po krivdi tretje osebe mu ostane delovna sila neizrabljena. Taka omejitev delovne svobode se more izvršiti na sledeča načina:

a) Kaznivo dejanje primoranja. Dejanski stan tega delikta obstoji v primoranju, ki se je izvršilo s silo ali s pretnjo zločinstva ali prestopka, zaradi katerega kaka oseba kaj stori ali opusti ali pa trpi, da kdo drugi izvrši kako dejanje. Sredstvi primoranja sta tedaj fizična sila in pretnja zločinstva ali prestopka. V kolikor bi kdo koga omejeval v njegovi svobodi s silo (n. pr. da bi mu zabranil vstop v delavnico, tovarno ali obratovalnico) ali bi mu zapretil z zločinom z namero, da bi na ta način ustrahovana oseba opustila svojo zaposlitev ali da bi jo iskala kje drugje, v toliko se da seveda tudi to dejanje subsumirati pod dejanski stan primoranja, kakor ga določa naš § 242 kz. Vendar pa pozna praksa še mnogo drugih primerov omejitve delovne svobode, ki pa po svojih zunanjih znakih ne ustrezajo dejanskemu stanju § 242 kz. Tako se da primoranje n. pr. izvršiti tudi z grožnjo, da izdam kako osebno tajnost, ki bi mogla določeno osebo v njeni časti ali družabnem ugledu občutno zadeti. Zaradi tega se tako ustrahovana oseba raje uklone, kakor da bi dopustila, da se v javnosti raznašajo njene osebne tajne. Večkrat se je tudi dogajalo, da je bila delavcu pot do zaposlitve zaprta prav zaradi tega, ker je bil član delodajalcu nepriljubljene politične ali strokovne organizacije. Že s tem smo videli, da je mogoče delovno svobodo omejiti na najraznovrstnejše načine. Zaradi tega je potrebno,

da se za zaščito delovne svobode poedinca določi taka norma, ki bo imela širši dejanski stan kakor jo ima naš § 242 kz.⁴⁰

b) Napravljane črnih list. Druga omejitev delovne svobode se more izvršiti s pomočjo črnih list, ki imajo namen, da se določene osebe protipravno izključijo od svobodne konkurence pri izbiri dela. Dejanski stan tega delikta obstoji v tem, da opremljajo delodajalci delavčeve osebne delovne listine ob odpustu iz službe z raznimi tajnimi, delavcu nerazumljivimi znaki, ki so več ali manj spretno izvedeni in jih razume samo oni, kateremu so po dogovoru namenjeni. Drugi način črnih list pa tvorijo posebni seznamei odpuščenih delavcev, ki krožijo med delodajalci. Oseba, ki se nahaja na črni listi, ne more dobiti več ali pa dobi le s težavo sebi primerno zaposlitev. Motivov, da se napravi črna lista, je več. Navadno pride na črno listo delavec, ki je bil svojemu delodajalcu neljub, bodisi, ker se mu je zameril s tem, da ni odobral delodajalčevega postopanja v obratu, bodisi, ker je sodno uveljavil nasproti delodajalcu svoje zahtevke, ki mu pripadajo na podlagi delovnih in socialno-zaščitnih zakonov. Iz prakse so znani primeri, da so prišli na črno listo predvsem taki delavci, ki so sodno uveljavljali svoje zahtevke zaradi opravljenih nadur, ki se morajo po zakonu o zaščiti delavcev (§ 10) posebej in bolje honorirati. Ker gre v teh primerih večinoma le za uveljavljanje z zakonom ali z delovno pogodbo zajamčenih pravic, je zaradi tega stavljanje takih oseb na črne liste gotovo pravo kriminalno dejanje. Pa tudi način izvrševanja te omejitve delovne svobode je zahrbtn in zaradi tega tudi nizkoten.

c) Delavčevi imovinski interesi so ogroženi z izsiljevanjem delavca po delodajalcu ter z mezdnim oderuštvom.

a) Kaznivo dejanje izsiljevanja, kakor ga predvideva § 329 kz., more priti tudi v našem primeru v poštev. Dikcija te določbe je dovolj široka, tako da se morejo morebitni primeri izsiljevanja delavca po njegovem delodajalcu spraviti pod ta dejanski stan. Vendar pa je praktično važnejši naslednji primer.

b) Mezdno oderuštvo je v gospodarskem življenju zelo pogost delikt. Naš kazenski zakonik nima posebne določbe za mezdno oderuštvo, vendar pa se da tako dejanje spraviti pod dejanski stan § 357 kz., ki normira kaznivo dejanje oderuštva na splošno. Bistvo mezdnega oderuštva obstoji v tem, da se pogodi delodajalec s svojim delavcem, da mu bo slednji opravljal delo za tako mezdo, ki je v očitnem nesorazmerju z opravljenim delom, pri čemer pa delodajalec

⁴⁰ Čl. 414. francoskega kazenskega zakonika govori o »atteinte à la liberté du travail«. Enako tudi načrt (čl. 354.). — Podobne določbe najdemo še v grškem (čl. 239.) in španskem (čl. 677.) kazenskem zakoniku.

vede in hote izkorišča težko imovinsko stanje svojega sopogodbenika-delavca. Čeprav moremo mezдно oderuštvo subsumirati pod dejanski stan oderuštva sploh, je vendar treba zagovarjati misel, naj se za mezдно oderuštvo odredi v sistemu kazenskega zakonika posebna določba, ki naj bi po svojem zunanem dejanskem stanju prav posebno zaščitila delavca pred takim izkoriščanjem. Tako rešitev pa moramo zagovarjati tudi zaradi tega, ker spričo stanja sodobnega gospodarstva ne moremo govoriti o popolni svobodi delavca pri izbiri svojemu nagnjenju primerne zaposlitve.⁴¹

Kriza osnov vzgojnega oblikovanja.

Dr. Gogala Stanko.

Vsaka doba, ki ima zelo hiter ali celo prenašel tempo življenja in je polna menjavanja malih in velikih dogodkov, prinaša vedno tudi potrebo po kritičnem pregledu dosedanjih svetovnih in življenjskih pogledov, pa tudi načinov življenjskega udejstvovanja. Tudi vzgojno delo je taka komponenta življenja, ki ne obstane ob strani večjih življenjskih izprememb in spada celo med prve znake, ki oznanjujejo začetek nečesa novega ali pa so povod za začuteno potrebo po ostrem kritičnem pregledu do sedaj izvrševanega dela. Vzgojna resničnost stoji namreč tako blizu in sredi resničnega življenja, je tako fin način poseganja v usodo posameznika in družb, čeprav ji mnogi to življenjsko funkcijo odrekajo, da se ob nji res da meriti tlak in smer občnega življenjskega ritma. S krizami življenja in človeka se prikažejo tudi krize vzgojnega poseganja v človeka in obratno, s krizo vzgojnega dela se pokažejo tudi prve poteze krize življenja. Ta medsebojna zavisnost, ki jo je možno zaslediti in je zanimiva v vsaki dobi, obstoja tudi v našem trenutnem življenjskem odseku in se nam pokaže tem jasneje, čim globlje poskušamo dojeti osnove vzgojnega oblikovanja.

Osnove vzgojnega dela so v svojem bistvu neizpremenljive, dobe pa v vsakršni dobi in njeni usmerjenosti posebno jasnost, določenost in barvitost, ki je zelo značilna za tisto dobo, pa tudi za elementarno funkcijo vzgojnega dela. Največja globina vzgojnega prizadevanja izvira iz medsebojnega osebnega odnosa med vzgojiteljem in gojencem, med generacijo in generacijo, med posredovalcem in oblikovancem, med »vidcem« in še na pol slepim človekom, med spoznanjem in doživetjem na eni pa med iskanjem in neodrešenostjo na drugi

⁴¹ Tak poseben dejanski stan najdemo v norveškem kazenskem zakoniku (člen 365.).

strani. To osnovno jedro vzgojnega oblikovanja je v tem, da nastaja in nastane med obema elementoma most osebnega odnosa, da iščeta drug drugega, da najdeta drug drugega, da se medsebojno začutita, da nastane med njima potreba po dajanju in sprejemanju, da sploh nastane potreba in »lakota« pa tudi zadovoljenost pri gojencu, potreba po razdajanju samega sebe in po vodstvu gojenca pa pri vzgojitelju. Če stopimo še za korak globlje v bistvo vzgojnega osebnega odnosa, najdemo prvo in temeljno osnovo vzgojnega dela v elementarnem priznanju vzgojitelja kot enkratnega človeka v gojencu, priznanje gojenčeve vrednosti in osebnosti v vzgojitelju in tako najosnovnejšo človeško povezanost med gojencem in vzgojiteljem, ki sta najprej in predvsem človeka. Tu gre za elementarno spoznanje, doživetje in občutenje človeške vrednosti v poedincu, gre za spoštovanje človeškega elementa v človeku. Ta element je pri vzgojitelju že gojen, razvit in plemenit, je že zrelejši in zato izžareva svetlobo. Isti element je pri gojencu še nerazvit in nedoločen, poln možnosti; zato je še temen, sam še ne daje svetlobe in jo mora sprejemati od drugih, da se sam notranje razsvetli in da postane plemenit — res človeški. V tej osnovi vzgojnega dela je izraženo človekovo elementarno prepričanje, da je človek vendar več kot vse ostale ustvarjene stvari, da je svojevrstno in vzvišeno živo bitje, čeprav je še tako mlado in nedoraslo. V tem prepričanju je tudi neposredno zaupanje, da se iz mladega in nedovršene ga človeka da izoblikovati res nekaj vrednega in da je za tako izoblikovanje vreden tudi trud, čeprav bi bil kdaj še tako neizmeren in v zelo slabem kvantitativnem razmerju z doseženim uspehom. Prva osnova vzgojnega dela temelji torej na prepričanju, da je v vsakega človeka položena zelo vredna kal človečnosti in da se iz mlade ga človeka da izoblikovati človeška podoba — človek. Zato bi smeli to osnovo vzgojnega oblikovanja in to razmerje med vzgojiteljem in gojencem imenovati tudi humanitetno osnovo. Če upoštevamo pri tem še dejstvo, da je ta človeška kal najelementarnejša stvar človekove individualitete in njegove duševnosti, bi smeli to osnovo imenovati tudi interno osebno. Kolikor pa jo označujemo kot religiozni ljudje, vemo, da to vzgojiteljevo zaupanje v razvitek človeške osnove ni nič drugega kot neposredno zaupanje v oni božji element, ki ga je prejel vsak človek. V tem smislu ima vzgojno delo tudi svojo transcendentno osnovo, katere bistvo je v začuteni odgovornosti, da kot vzgojitelj do nekega maksima razvijem božji element v poedincu, in da ga, kolikor je to sploh od mene zavisno, izoblikujem za božjega človeka. Zato smemo prvo osnovo vzgojnega razmerja imenovati tudi religiozno; v nji se izraža pietetno spoštovanje do transcendentalno darovanega elementa v človeku.

Takoj pa nam je uvidevno, da je prav ta osnova vzgojnega dela močno zavisna od različnih časovnih izprememb, od različnih človekovih absolutnih in svetovno nazornih gledanj, od različnih katastrof ter velikih, usodnih neuspehov ali uspehov v življenju narodov in človeštva. Zaupanje v to, da se človek da izoblikovati v človeka, da je njegovo praktično udejstvovanje v življenju skladno s tem elementom v njem in da živi res človeško življenje, to zaupanje je kdaj zelo močno, kdaj pa zopet minimalno. Ne glede na to, ali gledamo to osnovo vzgojnega dela religiozno ali neposredno psihološko — individualitetno, se vendar zgodi, da je usoda ljudi v kaki dobi tako prizadeta, da je vsaj videz tak, kot da bi vse vzgojno delo dotlej ne imelo nikakršnega praktičnega uspeha in da je človek kljub temu ostal to, kar bi bil, če bi sploh nihče ob njem ne vršil vzgojne funkcije. Tedaj upada zaupanje v razvojne možnosti človeka v človeku, splahne zaupanje, da bi bilo nekaj nad vse plemenitega v človeku in začne se dvigati vzgojni pesimizem, ki ga izražamo z besedami: človek je vedno enak, vedno prevladuje v njem sebična stran, pri najboljši volji nismo mogli doseči ničesar, niti pri poedincu, niti pri generacijah.

Obratno se zgodi, da je kdaj usoda človeštva in narodov taka, da vidno zmaguje človeški element v življenju poedincev in družb, da je resničnemu človeku v takem vzdušju življenje sploh mogoče, da življenjske prilike še celo pospešujejo človekovo odločitev, da bi se ravnal po humanih normah in zakonih. V takih razdobjih in trenutkih je močan tudi vzgojni optimizem, v njih zmaguje volja po notranjem vzgajanju mlade generacije in je vzgojno delo polno zupanja, da bo imelo tudi življenjsko praktičen uspeh. V takih dobah se kaže skrb za kulturo predvsem v zelo fini skrbi za človekovo notranjo kulturnost, ker ne gre samo za kvaliteto kulturnih ustvaritev, temveč za oblikovalno silo kulturnih del v notranjem življenju poedincev in družb.

Pač ni treba posebej dokazovati, da je prva osnova vzgojnega dela tudi v naši dobi dosegla precejšnjo kritično višino. Treba nam je res neposrednega in, rekel bi skoraj, naivnega ter prirojenega optimizma, da zaupamo v najelementarnejšo vzgojno funkcijo. Toda prav zaradi tega kritičnega stanja glede osnove vzgajanja je nujno potrebno, da ne gledamo samo v preteklost in ne iščemo napak v nji, da tudi ne ostajamo samo v neverjetno zamotani sedanjosti, temveč da si za vso bodočnost ohranimo vero v potrebnost in smiselnost vzgojnega oblikovanja. V ta namen naj se naš pogled od širine razmer in od šablone ljudi zoži na odnos do posameznega mladega človeka, v katerem vendar začutimo toliko polnost pričakovanja vzgojnih darov, da se bo ob tej notranji gojenčevi potrebi po razvoju

in razsvetljenju zopet dvignil naš pedagoški eros ter se razdal v oblikovanju mladih ljudi, ki žele iz zmede in teme v vladajoči red vrednot, k luči človeške plemenitosti in vrednosti. Živ odnos do mladih ljudi, ki ne verujejo v vrednost dejstev samo zato, ker so pač dejstva, temveč verujejo v resnično vrednost vrednega življenja, nam mora reševati in rešiti tudi krizo najgloblje osnove vzgojnega oblikovanja.

Druga osnova vzgojnega dela zadeva material, s katerim se vrši praktično vzgajanje. Pri tej osnovi gre za tri zelo važne stvari: 1. za vrednote, ki naj oblikujejo mladega človeka, 2. za vzgojno usmerjenost vzgojitelja in gojenca in 3. za psihološko-spoznavno vprašanje po možnosti takega dožemanja vrednot, ki bi imelo resnični uspeh. Vse tri stvari so med seboj tesno povezane, ker so le komponente ene same vzgojne osnove, ki ima tri vidike: 1. vrednostno-objektivni, 2. vrednostno-svetovno-nazorni in 3. vrednostno-spoznavni ali psihološko-subjektivni. Ta osnova vzgojnega oblikovanja ni nič manj važna kot prva, le da gre pri prvi za elementarni odnos vzgojitelja do gojenca, dočim gre pri tej drugi osnovi za vzgojiteljev odnos do tega, s čimer bi rad prebudil in razvil človeka v mladem človeku, do vzgojnega materiala. Razen tega pa gre pri drugi osnovi še za vzgojno delo samo, kolikor je zavisno od vzgojiteljevega dajanja in od gojenčevega sprejemanja ter sploh od njegove oblikovalnosti.

Kakor je ta osnova vzgojnega dela sama po sebi psihološko jasna in stvarno nujna, vsebuje vendar toliko različnih možnosti in smeri, daje možnost za toliko različnih prepričanj in svetovno nazornih gledanj, da je zelo zavisna od časovnih in kulturnih prilik in izprememb ter od različnih usod poedincev in narodov. V različnih časih najdemo glede na to osnovo vzgajanja vse različke prepričanj o naravi vzgojnih vrednot samih, od absolutnega zanikanja objektivne in kdaj celo subjektivne narave vrednot, pa preko priznavanja večje ali manjše subjektivnosti vrednot do absolutnega priznavanja objektivne veljavnosti sveta vrednot poleg sveta resnice in dejstev. Prišli so in bodo še časi, ko prevladuje vzgojno vrednostni nihilizem, ki oznanja nesmiselnost priznavanja kakršnih koli vrednot. Do takega prepričanja je prišel človek ali po vrednostni teoriji, še večkrat pa po zelo tragičnih spoznanjih o veljavnosti in neveljavnosti vrednot v človekovem empiričnem življenju. Bili so in še bodo časi vzgojno vrednostnega relativizma, ki priznava psihološko subjektivno naravo vrednot, od katerih v vzgojnem procesu zahteva le, da oblikujejo človeka ne glede na to, da se časovno izpreminjajo in da objektivno niso nič pozitivnega in vrednega. Razen tega pa so bili in bodo spet časi, ko prevladuje vzgojno vrednostni objektivizem, ki ne priznava samo

vzgojno oblikovne, funkcijske vrednosti vrednot, temveč jih pojmuje kot del svojstvenega veljavnostnega objektivnega sveta.

Še večja je raznolikost glede poudarjanja in prevladovanja posebnih vrednot v različnih razdobjih in pri različnih ideologijah. Tako najdemo kot absolutno in vse ostale vrednote objemajočo enkrat to drugič drugo tako imenovanih kulturnih vrednot, enkrat religiozno, drugič socialno, pa zopet moralno, gospodarsko, politično, narodnostno, estetsko, do najpreprostejše vrednote, ki jo poudarja pragmatizem in ki jo vsebuje življenjski uspeh. So dobe, ki so glede te osnove vzgojnega udejevanja zelo enotne, vzgojno stilne, ker poznajo praktično le eno absolutno vzgojno vrednoto. So pa zopet drugačne dobe, značilne po dramatični borbi med različnimi kulturnimi vrednotami, ki jih poudarjajo zastopniki različnih naziranj in smeri tako ostro in enostransko, kot da jih nič ne veže in kot da niso vse vendar del tega, kar imenujemo kultura. Gotovo je oznanjevanje in uporabljanje vzgojnih vrednot ena najznačilnejših potez živih in razgibanih razdobj.

Tudi ob vprašanju, kako sprejemamo, spoznavamo in dojemamo vrednote, se pokaže razlika med dobami in v njih prevladujočimi ideologijami. Najdemo stališče, da odkriva človek vrednote le po življenjski praksi in da jih zato morejo izkušeni ljudje res neposredno šele odkrivati mladim generacijam, ki naj jih od njih pasivno prevzemajo ter le nadaljujejo že določeno življenjsko pot in smer. Drugič se zopet pokaže prepričanje, da je spoznavanje vrednot svojevrsten in avtonomen duševni akt, ki je bistveno dan vsakomur in ki ga ni treba šele utepati mlademu človeku. Še v drugačnih dobah zopet najdemo praktično stališče vzgojiteljev, da zadostuje za spoznanje vrednot tradicija, avtoriteta, dresura in duhovno nasilje, kjer je gojenčevo sodelovanje le v tem, da neke prevzete vrednote sprejme in da se jih drži, ker je taka navada in ker je taka zahteva.

Ob prerezu druge osnove vzgojnega oblikovanja moremo glede na naš čas in na sodobne prilike zopet ugotoviti, da je zašla v precej ostro krizo. Mogoče je ta kriza še hujša kot pri prvi osnovi, ker gre tu za iskanje primernih sredstev, s katerimi naj bi se izpolnilo ono primarno vzgojno razmerje med vzgojiteljem in gojencem. Ne gre torej samo za krizo nekega neposrednega občutja in neke naravne potrebe po razživetju vzgojitelskih darov in sposobnosti, temveč gre za krizo, ki je tudi spoznavno utemeljena. V jedru gre zopet za neko zaupanje in sicer za zaupanje v stvarno vrednost važnih kulturnih vrednot in še v zaupanje, da je gojenec sposoben, da bi na močen in osebni način doživel in dojel te vrednote. Ta kriza važnega vzgojnega elementa se kaže praktično v tem, da sodobni ljudje ne verujemo več prav v objektivno in od nas nezavisno veljavnost najpoglavitej-

ših kulturnih vrednot, kot so n. pr. resničnost, pravičnost, plemenitost, dobrota itd. in ker tudi sami kot vzgojitelji, naravni ali poklicni, nismo več toliko sprejemljivi za fine in skrite podrobnosti teh vrednot, ki zadevajo posameznega človeka sredi njegovega časa in njegovega prostora. Ker sami nismo več do dna prepričani in prevzeti od življenjske pomembnosti teh vrednot, zato jih tudi vzgojno ne priznamo in jih gojencem ne posredujemo. Smeli bi reči, da je kriza druge osnove vzgojnega oblikovanja v bistvu kriza vzgojiteljevega odnosa do vrednostnega sveta, je kriza vzgojiteljevega notranjega in osebnega življenja in je hkrati večkrat kriza njegove osebne vrednosti.

Toda v dušah sodobnih vzgojiteljev vstaja že tudi potreba po rešitvi te krize teoretičnega in praktičnega vzgojstva. Vzgojitelji sami ob sebi, prav posebno pa ob sožitju z gojenci dobro čutijo vso obupno zbežanost in neodločenost sodobnega človeka, ki ima svoj izvor v izredni obubožanosti človekovega notranjega in duhovnega življenja. Vsa borba za materialne dobrine, ki je polna življenjske napetosti, prenasličena s sebičnostjo in se odlikuje še s pragmatistično miselnostjo, je tako izropala sodobnega človeka, da zopet išče nekje odrešitev. Vrača se k elementarnemu spoznanju, da so na svetu vendar neke določene norme, ki morajo urejevati človekovo življenje, kajti neko, rekel bi skoraj, splošno prekoračenje takih norm ima za posledico, da človek trpi, da trpi na telesu in še bolj na duši. To trpljenje, ki ga vidita oče in mati pri svojih otrocih in poklicni vzgojitelji pri vrednejših gojencih, reže v duše in ustvarja nov plemenit biser — doživetje notranje vrednosti vrednot, ki so za človeka občeveljavne, ki mu dajejo polnost in lepoto doživljanja, ki mu izpolnjujejo osebno življenje in ki urejajo socialno življenje med poedinci in med družbami. Kriza vzgojnega oblikovanja ob nezaupanju v stvarno vrednost vrednot se rešuje počasi sama po sebi. Človeka to nezaupanje in preziranje ni moglo in ne more notranje zadovoljiti, ker je zagledal v njem razlog za trpljenje in za težko preizkušnost svojih najbližjih, kot vzgojitelj še preizkušenj mladine in samega sebe kot vzgojitelja in človeka.

Tretja osnova vzgojnega udejstvovanja zadeva končno gojenca samega in njegov praktični odnos do življenja. Vzgajanje ni izčrpano samo s priznanjem in doživetjem vrednot, temveč je usmerjeno še k temu, da bi postale kulturne vrednote oblikovalke človekovega življenja. Pri tretji osnovi vzgajanja torej ne gre samo za psihološko-dojemalno stran vrednot, temveč gre še za zelo važno vprašanje, ali dobe vrednote v človekovem življenju tudi aktivno funkcijo in ali so tako svojevrstno dojete, da preko gojenca posegajo res v življenje in ga po svoje preoblikujejo. Če smo imenovali drugo osnovo vzgoj-

nega dela tudi vrednostno-psihološko osnovo, bi jo smeli glede na tretjo osnovo vzgajanja imenovati tudi psihološko-pasivno, ker gre pri njej le za sposobnost dojetanja in doživljanja vrednostnega sveta, torej za nekaj, pri čemer je gojenec vsaj življenjsko zaenkrat še pasiven. Pri drugi osnovi se še ni odločilo, ali bo ostal gojenec le pri več ali manj globokem dojetanju kulturnih vrednot, ki oblikuje lahko tudi preobčutljivega, sentimentalnega, večkrat samo življenjsko-esteticistično uglašenega človeka, ki sicer nima volje, da bi doživete vrednote prenesel tudi v zasebno in javno življenje. Bistvo tretje osnove vzgajanja pa je v tem odločnem poseganju gojenca v življenje, v tem prestopu od doživljanja k odločanju, v tem, da postanejo neke vrednote vodilne sile v njegovem življenjskem odločanju. Gre za sprostitvev gojenčeve volje, ki naj se osebno odloči za doživete vrednote in skuša dosledno svojemu spoznanju urediti tudi osebno ozki in družbeno široki način življenja. Tretja osnova vzgajanja pomeni končni cilj vzgojnega oblikovanja, pri čemer naj »beseda« postane »meso«, spoznanje in dožitve preide v dejanje. Pri vzgajanju stopa tu v ospredje življenje samo in težnja, da bi bilo človekovo spoznanje in njegovo praktično izživljanje v skladnosti. Zato smemo imenovati to osnovo vzgajanja tudi življenjsko ali psihološko aktivno, ker ji gre za odločen nastop največje človekove aktivnosti, njegove volje in odločitve. Po tej osnovi postane vzgajanje šele prava funkcija življenja, kar pomeni, da se ne vrši samo sredi življenja in da je od vsakršne oblike življenja zavisna, temveč tudi to, da ima vzgajanje namen, voditi in oblikovati življenje. Vzgojno delo ni samo zavisno od življenjskih smeri, temveč ustvarja nove življenjske oblike in tokove, ker ustvarja svojevrstno kulturno usmerjene mlade generacije, pripravljene za odločilno poseganje v življenje.

Če se od predmetnega bistva tretje osnove vzgajanja obrnemo še k njenemu pomenu v časovni stvarnosti človekovega življenja, najdemo tudi tu mnogo različkov, utemeljenih v različnosti prilik in v različnem odnosu človeka in družbe do življenjskega smisla vrednot. Tako najdemo tu v določenih dobah največji poudarek na aktivnosti volje pri vzgajanju, poudarek, ki skuša vse bistvo vzgajanja reducirati na vzgojo volje. To je bistvo vzgojnega voluntarizma, ki bi hotel vzbujati le gojenčevo aktivnost samostojnega odločanja, ne ozira pa se na nujno potrebnost, da nekaj vodi to aktiviteto in da jo vrednostno usmerja. To ekstremno pojmovanje tretje osnove vzgojnega dela lahko do take mere goji človekovo voljo ter njegovo samostojno odločanje, da se zdi, kot da je končno vse zavisno samo od njega in od njegove volje. To prepričanje mu lahko pokaže samovrednost njegovega hotenja, kar bi pomenilo, da je nekaj že zato

prav in vredno, ker se je on tako odločil, oz. da je končni razlog, zakaj nekaj stori, le v tem, da se pač hoče tako odločiti in da sploh tako hoče. Tu se pokaže težka kriza tretje osnove vzgojnega oblikovanja, ki pokaže samovoljo kot vzgojno vrednoto ali celo kot cilj vzgajanja. Ta kriza se pokaže v tem, da postane kdaj vzgojni ideal oblikovanje tako imenovanega močnega in odločnega človeka in to ne glede na njegove človeške in vrednostne kvalitete. Posebno dobe, ki prinašajo potrebo po hitrih in odgovornih odločitvah, rade postavljajo kot vzgojni cilj aktivnega, v življenje posegajočega človeka, kjer se trenutni uspeh zamenjuje z vrednostjo tega, kar je bilo doseženo.

V manj razgibanih dobah in pri manj razgibanih ljudeh, kjer prevladuje neka romantična zasanjanost, pa se pokaže tretja osnova vzgajanja v drugačnem kritičnem ekstremu. Tu ni poudarka na volji, na odločitvah in na poseganju v življenje, temveč le na več ali manj odločnem teoretsko vrednostnem ugotavljanju, kaj bi bilo prav in kaj ne. Mogoče se pridruži temu še sentimentalno in svetobolno ugotavljanje, da se žal nič takega na svetu ne zgodi. Ne pride pa do močne osebne odločitve, ki bi prevzela polno odgovornost za doživeto in spoznano normo ali vrednoto. To je ekstrem vzgojnega snobizma, ki se kaže v zelo močnem, večkrat zelo prefinjenem kulturno vrednostnem čustvovanju, ne dvigne pa se do dosledne aktivnosti, ki bi prenesla moč čustvenega akta v silo odločitve in dejanja. Tudi to ekstremno pojmovanje tretje osnove vzgajanja je znak krize, v kateri se nahaja kdaj vzgojna resničnost, ker pomeni tako vzgajanje premehko in preveč razneženo prebujanje človeškega elementa v mladem človeku.

Pokaže pa se kdaj tudi tretji ekstrem, ki ga lahko imenujemo vzgojni pasivizem. Ta ima svoj temelj že v krizi druge osnove vzgajanja, kjer zaradi nezaupanja v vrednostni svet ne pride do vzgojnega oblikovanja in zato tudi ne do gojenčeve volitivne aktivnosti in do njegovega poseganja v življenjsko dogajanje. Ostane le pri čustvenem občutenju nekih vrednot, ki pa ni tako vitalno polno, da bi vzbudilo gojenčevo voljo in odločitev.

Če premerimo tudi tretjo osnovo vzgajanja z vidika našega časovnega odseka, se nam pokažejo njene vse tri omenjene kritične oblike. V našem času je zelo glasno poudarjanje človekove življenjske aktivnosti, ki bi hotela ustvariti med ljudmi razmerje ukazovanja in uboganja, dirigiranja in izvrševanja, vrednota ukazanih vsebin pa je istovetna z doseženim uspehom. Razen tega je naš čas poln mehkužne neodločnosti in sentimentalnega občutja, kar se kaže v vedno večjem pomanjkanju osebne odgovornosti in v pasivnem zanašanju na važne odločitve drugih. Končno pa je zelo vidno tudi nezaupanje v objektivno veljavnost vrednot in zato močna nepripravljenost, da

bi prenesli doživeto lepoto vrednostnega sveta tudi v stvarnost življenja.

Kljub tem ugotovitvam, ki so seveda zelo splošne in tvorijo le skromen del pedagoške aksiologije, pa se tudi pri tretji osnovi vzgajanja kaže vedno bolj tendenca ozdravljanja trenutnega kritičnega stanja te osnove. Vzgojitelji in gojenci prav zaradi kritičnega stanja vzgojne teorije in prakse vedno bolj uvidevajo, da je samo aktiviteta človekove volje za dosego resničnih vzgojnih uspehov mnogo premalo, ker je samovolja preveč prepuščena zakonom lastnega razvoja in se zato ob maksimu pokaže večkrat v preveč nevredni obliki. Na drugi strani pa je postala vedno bolj živa tudi potreba po prevzemanju osebne odgovornosti ob zdravem in naravnem vzgojnem oblikovanju. Vzgojitelji in gojenci čutijo potrebo po vedno večji in vedno bolj notranji samostojnosti sodobnega človeka, ki pa je razen tega še objektivno-normativno in vrednostno usmerjen. Zdi se, da je prav kriza vzgajanja zopet pokazala prirodno in zdravo stvarno jedro najelementarnejših vrednot in prav tako tudi prirodno in zdravo stvarno jedro nevrednosti najelementarnejših krivic in zločinov.

Vse tri osnove vzgojnega udejstvovanja so zašle v precejšnjo krizo. Vendar se kažejo prav zaradi ostre krize že tudi obrisi bodočega ozdravljenja; počasi bomo zopet polno zaupali v vrednost oblikovanja človeškega in božjega elementa v človeku, da bomo sploh pripravljeni vzgajati; priznali bomo zopet od nas nezavisni vrednostni svet in v tem svetu vse kulturne vrednote v njihovi kvalitativni različnosti; priznali bomo dalje tudi možnost osebnega dožemanja teh vrednot, kar pomeni možnost pravega vzgajanja; in končno, bomo oblikovali in razvijali gojenčevo aktiviteto volje ter odgovornega posega v življenjsko resničnost tako, da bo gojenec vedno razlikoval samovoljo od vrednostno in normativno utemeljenih osebnih dejanj, ki niso vredne ali nevredne zato, ker so imele v življenju praktični uspeh ali ker se je on odločil zanje, temveč zato, ker imajo ta dejanja svojo notranjo moralno, socialno, narodnostno, religiozno itd. vrednost ali nevrednost.

Obzornik.

ILLYRICA V LJUBLJANSKI UNIVERZITETNI BIBLIOTEKI.

Pred nekaj leti je prejela UB kot dar 32 listin iz dobe Ilirskih provinc (1809—1813), ki predstavljajo vse, kar je po l. 1921 preostalo od bogatega fonda listin ilirske dobe v registraturi ljubljanske finančne direkcije.¹ Večinoma pripadajo oddelku justičnega komisarijata v Ljubljani, in ker so — z majhno izjemo — do zdaj neznane, prinašamo na kratko njih vsebino.

1. Ljubljana, 20. julija 1810. Naredba (arrêté) generalnega guvernerja Marmonta. — Imenuje 4 člansko komisijo za razsojanje v zadevi vojne škode.
2. (Travnik), 1. avgusta 1810. Izvleček pisma konsula Davida gen. guv. Marmontu. — O dolgovih med Dalmatinci in Bosanci.
3. Karlovac, 7. septembra 1810. Naredba gen. guv. Marmonta. — Dalmatinci, ki so upniki Bosancev, bodo dobili svojo terjatev iz vsot obvezno deponiranih pri ilirskih oblasteh od Dalmatincev, ki so dolžniki Bosancev.
4. Ljubljana, 16. novembra 1810. Naredba gen. guv. Marmonta. — Dunajski papirnati denar (Banco-Zettel) je vzet iz prometa.
5. Ljubljana, 27. novembra 1810. Naredba gen. guv. Marmonta. — Židje v Gorici in v Ilirskih provincah sploh so izenačeni z drugimi državljani.
6. Ljubljana, 15. januarja 1811. Naredba gen. guv. Marmonta. — Dovoljenje za poroko Jurija Sitarja v Kosezah z vdovo njegovega brata Gašparja.
7. Ljubljana, 21. januarja 1811. Naredba gen. guv. Marmonta. — Dovoljenje za poroko Jakoba Orvascha, trgovca s portami v Beljaku, z Marijo Katarino Sinn, sestro njegove pokojne žene.
8. Ljubljana, 21. januarja 1811. Pismo generalnega intendanta Bellevillea gen. guv. Marmontu. — Vprašanje, pred katera sodišča spadajo v Dalmaciji prijete tihotapci.
9. Ljubljana, 11. februarja 1811. Poročilo generalnega justičnega komisarja Coffinhala gen. guv. Marmontu. — Omenjeni tihotapci spadajo pred navadna sodišča, ne pred vojaška ali specialna.
10. (a in b). Trst, 23. februarja 1811. Naredba gen. guv. Marmonta. — Imenuje 3 člansko komisijo za razsojanje pritožb proti krivičnemu izterjevanju zaostalih davkov in pod.
11. Tuileries, 12. januarja 1812. Cesarski dekret. — Spori glede vpisnih pristojbin pridejo kljub § 95 dekreta 15. aprila 1811 pred sodišča.
12. Trst, 3. februarja 1812. Naredba gen. guv. Bertranda. — Imenuje 7 zastopnikov in 13 slug pri sodišču 1. instance v Gorici.
13. Trst, 3. februarja 1812. Naredba gen. guv. Bertranda. — Imenuje 7 zastopnikov in 13 slug pri sodišču 1. instance v Karlovcu.
14. Trst, 9. februarja 1812. Naredba gen. guv. Bertranda. — Imenuje 17 mirovnih sodnikov, 33 namestnih mir. sodnikov in 17 pisarjev pri mirovnih sodiščih province Istre.
15. Ljubljana, 7. junija 1812. Naredba gen. guv. Bertranda. — Določa kazen za Ilirce, ki so v zvezi z Angleži na Visu in z angleškimi ladjami.

¹ Cf. moje Sources de l'histoire économique des Prov. Ill., LVIII.

16. Ljubljana, 17. junija 1812. Naredba gen. guv. Bertranda. — Določa mirovnim sodnikom in sodnijskim pisarjem pristojbine za inventarje.
17. Gumbinen, 20. junija 1812. Cesarski dekret. — Imenuje namestnega sodnika pri sodišču 1. instance v Trstu.
18. Ljubljana, 4. julija 1812. Naredba gen. guv. Bertranda. — Šef ilirskega generalnega štaba nadomestuje generalnega tajnika vlade v času njegove odsotnosti.
19. Ljubljana, 24. julija 1812. Naredba gen. guv. Bertranda. — Imenuje zastopnika pri vzklicnem sodišču v Dubrovniku in 3 notarje za kanton Korčula.
20. Ljubljana, 24. julija 1812. Naredba gen. guv. Bertranda. — Imenuje mirovnega sodnika in namestnika za kanton Šibenik.
21. Ljubljana, 23. avgusta 1812. Naredba gen. guv. Bertranda. — Pooblašča sodnijske pisarje v Budvi, Obrovcu, Imotskem in Opuznu za začasno izvrševanje notarske službe.
22. Ljubljana, 27. novembra 1812. Naredba gen. guv. Bertranda. — Pisar vzklicnega sodišča v Ljubljani je obenem pisar Malega sveta.
23. Tuileries, 22. decembra 1812. Cesarski dekret. — Rok za prijavo privilegijev in hipotek pred vpeljavo Codea Napoléon v Ilirskih provincah je podaljšan do 1. januarja 1814.
24. Trst, 8. februarja 1813. Naredba gen. guv. Bertranda. — Imenuje začasno 11 notarjev za province Hrvatska, Dalmacija in Dubrovnik.
25. Trst, 12. marca 1813. — Gen. guv. Bertrand objavlja imenovanje Junota za guvernerja in vrhovnega poveljnika Il. provinc.
26. Ljubljana, 25. avgusta 1813. Naredba gen. guv. Fouchéa. — Imenuje 20 zastopnikov pri sodiščih v Ljubljani, Reki, Beljaku, Zadru, Splitu, Dubrovniku.
27. Ljubljana, 25. avgusta 1813. Naredba gen. guv. Fouchéa. — Imenuje 2 mirovna sodnika in 2 namestnika mir. sodnika za Kostanjevico, Tržič, Trst, Lošinj Mali.
28. Ljubljana, 25. avgusta 1813. Naredba gen. guv. Fouchéa. — Imenuje 6 notarjev za sodišči 1. instance v Rovinju in Zadru.
29. Ljubljana, 25. avgusta 1813. Naredba gen. guv. Fouchéa. — Imenuje sodnijskega pisarja v Bakru.
30. Ljubljana, 25. avgusta 1813. Naredba gen. guv. Fouchéa. — Imenuje 6 slug pri sodiščih 1. instance v Trstu, Rovinju, Beljaku, Kotoru.
31. Trst, 29. avgusta 1813. Pismo generalnega intendanta Chabrola gen. justičnemu komisarju Coffinhalu. — Spremlja naredbe 25. avg. 1813.
32. Ljubljana, junija 1814. Verzeichniss aller für Illyrien während der französischen Regierung bekannt gemachten Verordnungen und Beschlüsse im Justizfache.

Naštete listine so po večini kopije, 4 so originali. Na štev. 8 in 9 je Marmont lastnoročno pripisal rešitev. Naredbi št. 4 in 15 sta dobro znani; seznam št. 32 obsega 27 štev., naredbe in dekrete od 6. marca 1810 do 27. junija 1813, pa ni kompletan; druge številke pa tudi pri Pisaniju in Vošnjaku niso omenjene, in tako se pridruži ta skromni drobec arhivalij, ki pa ni brez zanimivosti, listinam ilirske dobe v naši biblioteki, o katerih smo govorili pred leti na drugem mestu.²

Dr. M. Pivec-Stelè.

² Cf. GMS VII/VIII (1926/27), 53—54.

CVETJE IZ DOMAČIH IN TUJIH LOGOV.

(Ob osemdesetletnici.)

Z ustanovitvijo Glasnika je neugnano delavni A. Janežič postal vodilna oseba vsega slovenskega slovstvenega dela. Okoli podjetnega urednika se je zbralo vse slovensko izobraženstvo, ki mu je bilo mar slovenskega jezika in slovstva, ob njem srečujemo starejše znanstvenike in pisatelje iz Novic, prav posebej pa mladi rod pesnikov in pisateljev. Kako zaželeno je bilo tedaj tako glasilo, nam priča Literarno oznanilo avgusta 1860, kjer pravi Janežič, da »iz raznih krajev slovenskih nam dohajajo pisma, v katerih se nam razodeva želja, da bi jih SG večkrat v mescu obiskoval«. Potem sporoča, da bo SG izhajal prihodnje leto trikrat na mesec, »vsaj enkrat v mescu se bo Glasniku tudi pridevala doklada pod naslovom Cvetje iz domačih in tujih logov, ki bo prinašala razne domače literarne izdelke pa druga klasiška dela v vrstnih predstavah. Prvi zvezek bo obsegal slovečo Schillerjevo tragedijo Marijo Stuart, ki jo je poslovenil naš neutrudljivi in obče čislani pesnik France Cegnar. Za drugi zvezek smo namenili zbirko narodnih pesmi, ki jih prepevajo Jugoslovenci po Kranju, Gorotanu in Štajerju, po Istri in po sosednih krajih... Za tretji zvezek nam je obljubil naš spoštovani pisatelj g. Fr. Erjavec zbirko izvirnih pripovedk.« (SG VI, 56.)

Res je SG naslednje leto začel izhajati v povečanem formatu trikrat na mesec in prinašati mesečno prilogo na štirih straneh Glasnikove oblike, kar je pomenilo 16 strani knjižne oblike Cvetja. Tako je torej pognalo pred 80 leti prvo Cvetje. Pokazalo pa se je, da novi način izhajanja ni zadovoljil naročnikov SG; po nekaj mesecih že je začel izhajati le dvakrat na mesec, da bi mogel prinašati več leposlovnega berila hkrati. Tudi izhajanje Cvetja jim je bilo prepočasno, zato ga je v drugem polletju urednik pospešil in do 15. novembra izdal prvo knjigo Cvetja, Cegnarjev prevod Schillerjeve tragedije Marije Stuart.*) Sprevidel je tudi, da tako izdajanje ni primerno za dela večjega obsega; za naslednje leto se je odločil Janežič, da začne izdajati Cvetje kot samostojno knjižno zbirko »po šestnedeljnih vezkih ali snopičih, vsak po pet tiskanih pol. Prinašalo bo v prvi vrsti izvorna slovenska dela in prestave klasičnih del slovanskih in drugih sosednih narodov, v drugi pa pod naslovom ‚Hellada in Roma‘ prevode grških in latinskih klasikarjev. Začetek se stori s prelepo Schillerjevo dramo Viljelm Tel, ki jo je prekrasno poslovenil naš sloveči Fr. Cegnar.« (SG 1861, 138.) Na prvotno obljubljeni deli je torej kar pozabil, očitno torej še nista bili pripravljene.

V zadnji številki 1861 prinaša SG vabilo na naročbo tudi za Cvetje. Tu je prvotno načrtani namen zbirke spremenil toliko, da ne omenja več na prvem mestu domačih izvirnih del, marveč pravi, da »bo prinašalo v prvi vrsti v gladki prestavi najboljša dela slovanskih in drugih narodov, v drugi pa pod naslovom ‚Hellada in Roma‘ prevode grških in latinskih klasikarjev, da se bo slovenska mladina po domači poti do omike vodila, obenem pa tudi domača literatura z večimi slovstvenimi deli bogatila«. Janežič je tu jasno povedal, kaj mu je narekovalo izdajanje Cvetja: potreba slovenske vzgoje vsaj na stopnji srednje šole; čutil je, da bi slovenski dijak moral največja dela svetovnega slovstva, antičnega in modernega, uživati tudi v slovenščini, da mu postane materin jezik posredovalec najvišjih miselnih in lepotnih vrednot in s tem nepogrešljiva kulturna dobrina. Teга

*) Krepko natisnjena dela so izšla v Cvetju.

sicer tako jasno Janežič sam nikoli ni povedal, da pa je podzavestno to čutil in hotel, nam priča vsa njegova skrb in delavnost za šolsko knjigo in za pomožna izobraževalna sredstva.

SG je poslej pogosto poročal o Cvetju. Poročila nam kažejo, kako je Janežič zbirko pripravljaj, kako izbiral dela in sodrudnike. Koj v začetku 1862 (str. 35) nam sporoča, da se tiska Cegnarjev prevod **Viljema Tella** (izšel kot 2. delo 1862); potem pa pravi, da izidejo kot nadaljnji zvezki: **Platonov Kriton in Apologija** v Božičevi prestavi (izšla 1862 kot 3. delo); Goethejeva **Ifigenija** (ni izšla in je ne omenja več); Demostenovi državni govori, ki naj bi izšli v Božičevi prestavi, a do tega ni prišlo, čeprav jih je kasneje še enkrat napovedal; **Ksenofontovi spomini na Sokrata** v prevodu p. Lad. Hrovata (izšli 1862 kot 5. delo); **Sofoklejev Ajant** v prevodu M. Valjavca, ki je že izšel v SG 1861 do polovice, a ga je za knjižno izdajo Valjavec temeljito predelal (izšel pa je v Cvetju šele 1863 kot 8. delo zbirke); Mažuraničeva pesnitev **Smrt Smail-age Čengića**, ki jo napoveduje kasneje še dvakrat, a je Bilc očitno ni o pravem času pripravil, da bi mogla še iziti v Cvetju, zakaj objavljena je bila šele 1870 v Novicah in knjižnem ponatisu. Že v naslednji številki (SG 1862, 80) dodaja temu načrtu še **Vergilov Georgikon**, »skoz in skoz prav izvrstno delo«, v prevodu rajnega zdravnika J. Šubica (izšel je 1863 kot 7. delo zbirke) in **Božene Němcove** »prekrasno pripovedko iz kmečkega življenja **Babičko**« v Cegnarjevem prevodu; čeprav je to delo napovedal nazadnje, je z izdajo tega prevoda prav posebno pohitel, saj ga je uvrstil že 1862 kot 4. delo zbirke; to je storil očitno zato, da v enoličnost klasičnih del vrže sodobno pripovedno delo in hkrati zadosti obljubi, da bo zbirka posebej skrbela za slovanska dela. Že prve napovedi nam kažejo, da je Janežič napovedoval dela pač po tem, kar je imel in kar je želel izdati, čeprav ni še imel zagotovila, da bo mogel obljubo izpolniti. Tako je izšlo 1862 (v prvi šestki) četvero del na 745 straneh; število strani ustreza skoraj 10 šestkam po 80 strani; jasno je, da se mu ob takih računih ni moglo delo splačati, zato razumemo, da proti koncu leta toži, da se še ni oglasilo toliko naročnikov, da bi mogel poplačati vse stroške. Kako pa mu je bila zbirka pri srcu, nam pričajo številna opozorila in prošnje za podporo, »ker nam je enacih del živa potreba«, »prosim vseh naših prijateljev, sosebno gg. učiteljev po slovenskih gimnazijah, da nam pridejo s svojo podporo na pomoč« (SG 1862, 211).

Proti koncu 1862 napoveduje nadaljnja dela in omenja zopet izvirna slovenska dela »lepoznanskega in podučnega zapopadka« (SG 1862, 370). Sicer so tudi tu izvirna dela potisnjena šele na drugo mesto, a vsaj omenja jih zopet in kmalu nato (SG 1862, 403) že napoveduje **Krekovo** epično pesem v treh spevih **Na sveti večer o polnoči**, ki je izšla 1863 kot prvo izvirno slovensko in kot 6. delo zbirke. Da je pesnitev postavil na prvo mesto v šestki, pred Vergila in Sofokleja, nam priča, kako željno je čakal priložnosti, da postreže z izvirnim delom, zakaj obe naslednji deli sta bili že v rokopisu pripravljene pred Krekovo pesnitvijo. Hkrati pa razvija načrt za naprej. Napoveduje Navratilov prevod poljskega romana Pan Podstoli, napisal Krasicki, in Valjavčev prevod Dzierzkovskega pripovedko Palec božji, ne ena ne druga nista izšli; prav tako ni izšel ob tej priložnosti napovedan Božičev prevod Tacitovega Agricola, kakor tudi ne vnovič napovedani Demostenovi in Ciceronovi govori. Pri napovedi treh izvornih Erjavčevih pripovedk je najbrž mislil na Kitico Andersenovih pravljic v Erjavčevi prireditvi. Napoveduje tudi Bilčev prevod Mažuraniča, a ga tudi sedaj ni priklical v življenje. Že v 3. številki 1863 (str. 95) je moral svoj

načrt dopolnjevati: »Za natis v drugi šestki je pripravljena med drugimi rečmi pesem v XV spevih **Veronika Deseniška** od **J. Frankolskega** in **Kitica Andersenovih pravljic** od **Fr. Erjavca**; vrh tega pripravlja za Cvetje g. **A. Okiški** kitico pripovednih pesmi (legend) iz življenja slovanskih aposteljnov pod naslovom **Ciril in Metodi**.« Vsa ta dela so tudi res izšla 1863, prvo kot 10., drugo kot 9., tretje kot 11. delo zbirke. Ob tej priložnosti je Janežič iskal načina, kako naj pomore na svetlo Erjavčevemu šolskemu živalstvu in Tuškovemu Rastlinstvu, »ki je oboje preizvrstno poleg Pokornega«; opozarjal je naročnike na važnost del in zaključil: »Bog nam daj kmalu potrebnih šolskih bukev!« S tem je bila skrb za leto 1863. opravljena. Ta šestka je bila v primeri s prvo siromašna; štela je le 472 strani in prinesla nekaj šibkih del. Kako daleč je šla Janežičeva želja po izvirnih delih, nam priča tisk Veronike Deseniške, ki je pač tako šibak poskus pesništva, da bi ne smel najti prostora v taki zbirki, a zdi se, da je bilo za Janežiča odločilno dvojje: izvirnost in epična pesnitev, saj je bila ta tedaj v posebni časti.

Ti načrti pomenijo nekak višek Janežičeve podjetnosti pri Cvetju. Skoraj celo leto je v SG utihnila vsaka napoved novih del za Cvetje, najbrž zato, ker se napovedi ni mogel držati. Tretjo šestko je začel zopet z izvirnim delom, z **Bilčevo** pesniško zbirko **Prvenci** (izšla 1864 kot 12. delo zbirke), a je ni nič naprej napovedoval; prav tako je le mimo grede naznanil **Caballerov** roman **Družina Alvaredova** (izšel 1864 kot 13. delo); Veselovega prevoda ruske **Lermontovlje** pesnitve **Izmael-Bej** sploh ni drugače napovedal kakor mimo grede, da se natiskuje (izšlo 1864 kot 14. delo); podobno je bilo s **Chocholouškovim** delom **Agapija** (izšlo 1864 kot 15. delo). Verjetno je, da je sam imel občutek, da ta dela ne sodijo prav v zbirko, ki bi morala prinašati res samo najbolj izbrana dela. Vse leto 1864. je čutiti nekako zadrego, šele ob koncu leta v vabilu na naročbo zopet razvija nekaj načrta: »Pripravljena so za izdavo, ali se še pripravljajo razna dela lepoznanška, izvirna ali poslovenjena; najprej izidejo: poljski roman **Kirdžali** od **Mih. Čajkovskega**, **A. Umekove Pesme**; ruski roman **Gogolov Taras Bulba**, **Pellicova** tragedija **Tomaž Mor**, **M. Valjavčeve Poezije** i. t. d.« (SG 1863, 388.) Toda v četrti šestki sta izšli (1865) samo dve deli: **Umkove Pesmi** kot 16. delo in **Čajkovskega Kirdžali** kot 17. delo zbirke. Če je torej dostavljaj svojemu vabilu: »Gradivo je mnogovrstno in jako zanimivo; naj najde torej podporo po vseh straneh naše domovine!« je s tem pač moral razočarati naročnike, ko vse leto niso dobili več ko dve deli. Gogoljev roman **Taras Buljba** je imel Janežič v mislih že 1863, kakor je razvidno iz pisma Tušku v Zagreb, a očitno ni nikogar dobil, ki bi ga mu bil predstavil. Namesto Valjavčevih Poezij je izdal ponatis **Valjavčeve** epične pesmi **Zora in Solnca**. **Pellicova** tragedija **Tomaž Mor** je izšla 1866 kot 18. delo zbirke in prva knjiga pete šestke. Da je program iz let 1864 in 1865 javnost razočaral, je povedal tudi **J. J(určič)** v **Pomenkih o domačih rečeh II** (O slovenskem lepoznanstvu, SG 1866, 66), kjer se pritožuje, da se pri nas premalo pazi na to, kaj se prevaja: »Kdor že prestavlja, naj že vsaj kaj dobrega prestavi. Saj ima vsaka večja literatura več ali menj zares klasičnih pisateljev. Veliko najnovejšega pri nas gre le-sem, tako postavim, da le en izgled omenim brez zamere, slovenski svet vem da že bolje pozna **Chocholovška** ko Čehi sami. Naj se torej pazljivo izbira, kaj je zares vredno prestavljanja, kaj ne, kaj je klasičnega, kaj se našemu narodnemu mišljenju, duhu in zasebnemu vkusu prilega, kaj ne, in potem šele na delo.«

Že iz prvih napovedi in kasnejših uvrstitev izvirnih del smo videli, kako srčno rad bi bil Janežič objavljaj domača dela. Gotovo je nagovarjal tudi

Jurčiča, vnetega sotrudnika SG, naj mu kaj napiše za Cvetje. Moral mu je obljubiti, zakaj ob koncu leta 1865. napoveduje program za peto šestko. Na prvo mesto postavlja tedaj že skoraj natisnjeni prevod Tomaža Mora, za naslednji snopič napoveduje starorusko **Slovo v polku Igorjeve** (izšlo 1866 kot 19. delo) v Pleteršnikovem prevodu, za tretjo knjigo pa »izvirno pripovedko iz narodnega življenja **Deseti brat**, napisal **Josip Jurčič**, 7—8 pol« (SG, str. 383). Janežič je roman napovedal, preden je imel rokopis v rokah, sicer bi ne bil mogel obsega tako skrčiti; tudi označitev dela je najbrž le ugibal po naslovu, zakaj Jurčiču je novembra 1865 moralo biti že dosti jasno, kakšen bo **Deseti brat**, saj je začel izhajati roman že v marcu 1866 v Cvetju kot 20. delo. Zelo verjetno pa je, da Jurčič ni oddal vsega rokopisa hkrati, zakaj sicer bi Janežič ne bil tako počasi tiskal romana, da se je izhajanje zavleklo tja v leto 1867. Do konca leta 1866. ga je izšlo le 7 pol in Janežič ponuja novim naročnikom te pole po znižani ceni. Verjetno je, da prav zaradi zgoraj navedene sodbe J. Jurčiča o prevodih Janežič ni prej začel izdajati Krasinskega »sloveče pripovedno dramatično delo Iridion« ali Gogoljev roman **Taras Buljba**, ki jih je napovedal hkrati z **Desetim bratom**. Uspeh Jurčičevega romana je bil tolikšen, da je najbrž sploh opustil misel na izdajanje napovedanih prevodov, zakaj za zaključek pete šestke je dodal ponatis **Valjavčeve** pesnitve **Zora in Solna**, edina knjiga Cvetja z letnico 1867 (izšla kot 21. delo). Vendar pa se je tempo izdajanja tako zmanjšal, da je zanimanje za zbirko začelo upadati. Že ob koncu 1866 postavlja vprašanje: »Kako bode s Cvetjem, ko bo peta šestka dovršena, in kaj bode obsegala, to se o svojem času naznani.« (SG str. 452). Kljub temu je maja meseca leta 1867. napovedal šesto šestko z naslednjimi deli: »a) izvirni roman **Cvet in sad** od **J. Jurčiča** (ok. 18 tiskanih pol); b) poljsko pripoved M. Grabovskega **Zamet**, kateri je vzeta snov iz življenja na stepi, v Podgoričanovem prevodu (ok. 8 pol) in c) še kako drugo izvirno ali predstavljeno delo, kolikor bo zanj ostalo prostora... Vljudno vabimo na obilno naročbo vse prijatelje domače lepoznavske književnosti, ... da nam s **Klasjem** vred tudi **Cvetje** ne ovne.« (SG 1867, 144.) Vendar vse leto 1867. ni izdal drugega ko že omenjeno **Valjavčeve** pesnitev; medtem ko se julija opravičuje in prosi potrpljenja, sporoča oktobra, da nova šestka še nima dovolj naročnikov, da bi mogla začeti izhajati in da bi tistim 26 naročnikom, ki so že plačali naročnino, denar vrnil ali pa naj sami povedó, kako naj se denar obrne. Šele sredi novembra poroča, da se je oglasilo dovolj naročnikov za šesto šestko. Z novim letom je začel izdajati Jurčičev roman **Cvet in sad**, a zbirka je prenehala hkrati z Glasnikom, svojim založnikom, ko je sredi 1868 postal žrtev ljubljanskih oblastnikov zaradi preodkrite besede o Koseskem.

Tako je torej snoval in vodil Janežič prvo leposlovno slovensko knjižno zbirko. Če pomislimo na čas, ki ustvarjanju in prodaji slovenske knjige nikakor ni bil naklonjen, bomo veličino njegovega dela znali še bolje ceniti. Kako skromne so bile tedaj naše knjižne razmere, nam dokazujejo številke naročnikov. Tretja šestka je imela 560 naročnikov, četrta pa 518. Po velikanski večini so bili to dijaki, kakor nam pričajo podatki: »Cvetje je našlo tudi letos lepe podpore med Slovenci, sosebno med slovensko mladino; šteje namreč a) po čast. semeniščih: v ljubljanskem 42, v mariborskem 26, v goriškem s tamošnjo gimnazijo 33, v celovškem s tukajšnjo gimnazijo 17; b) po č. gimnazijah: v Ljubljani 100, v Mariboru 74, v Novem mestu 70, v Celju 10 in v Varaždinu 15; c) po sl. čitavnicah: v ljubljanski 15 in v bistriški 6 prejemnikov. Naravnost po pošti ima 82 in po bukvarnicah 28, vseh vkup torej 518 naročnikov. Hvalo in čast sosebno rodoljubni mladini za lepo

podporo.« (SG 1865, 94.) Lahko torej rečemo, da je bilo štiri petine naročnikov dijakov, med mladim rodом, ki je poganjal iz leta 1848.

Da moremo bolje razumeti težave, ki jih je imel z iskanjem sotrudnikov med takratnimi izobraženci na Slovenskem, nam je treba kar poslušati, kaj piše Jurčič v že zgoraj omenjenem članku O slovenskem lepoznanstvu: »Saj veš ti in vsak med nami, da večina naše deželne inteligencije ne zna knjižnega slovenskega jezika. Celo ljudje, mladi in stari, ki se delajo in hočejo biti Slovenci, ne upajo si peresa med prste vzeti in pismo spisati po domače. V družbah, celo v narodnih družbah, n. pr. po čitavnicah čuješ nemško govorico; zakaj? Zato, ker so možje in gospé in gospodične večidel nemški brali in pravijo, da v nemščini laglje najdejo izrazov za svoje misli. Sem ter tje naletiš starega Kranjca, ki ti bode v vsem pritrdil, kar mu boš pravil o slovenskih tirjativah, o potrebi omike narodnega jezika in o njegovi vpeljavi v družabno in po malem v — politično življenje; a naposled ti poroče: mi stari ostanemo pri starem, vi mlajši pa delajte kakor hočete, učite se in prizadevajte si, to je prav, jaz se ne bom učil, moj sin pa naj se le. Ali mlada vrana po navadi kavka, kakor staro čuje, in tako se sučemo vedno v kolobarji. Posebno gospodičin je veliko, ki menijo da je kak razločik med kranjskim in slovenskim jezikom in ne verujejo, da je prvi samo del poslednje celote.« (SG 1866, 22.) V takem času oskrbeti 22 del v slovenščini in jih izdati v 7 letih in pol, je prav gotovo veliko delo in pomembno za razvoj slovenske knjige.

Janežičeva skrb za Cvetje pomeni za dolga desetletja prvi in edini poskus, da nam posreduje v dobrih prevodih antična klasična dela. Tej želji je stregel urednik zlasti prva leta. Prva napoved in mnogi poskusi nam pričajo o Janežičevi srčni želji, da bi mogel nuditi v zbirki kar se dá veliko in dobrega izvirnega leposlovja, a je v tem prav začel uspevati šele proti koncu z Jurčičevim sodelovanjem. Rad bi bil dajal duška svojemu slovanskemu navdušenju in slovanskemu čutenju dobe, a je prav tu imel najmanj sreče, ker ni posredoval prvovrstnih del, če izvzamemo Babico. S svojim načrtom je prva leta hotel streči predvsem resni izobrazbi, kasneje pa tudi zabavi, da bi zbudil veselje do branja tudi v širših krogih. Knjižnica je bila še preskromna, da bi mogla uspešno služiti na dve tako različni strani, zato ji to kolebanje ni bilo v korist. Kljub vsemu temu pa pomeni veliko škodo ustavitve zbirke prav tedaj, ko je prišla do svojega pravega namena, ko je bila na tem, da začne poleg Mohorjeve ljudsko vzgojne povesti gojiti tudi leposlovje z resno umetniško ambicijo.

Če vse to prav premislimo, se bomo s toplo hvaležnostjo spominjali neugnanega Janežiča, ki se je do smrti upehal pri svojem nesebičnem narodnem delu.

J. Šolar.

Ocene.

Aleš Ušeničnik, **Izbrani spisi**, VIII. in IX. zvezek. (Filozofija II. in III.), Ljubljana 1941. Založila Jugoslovanska knjigarna. Str. 292 in 304. —

Osmi in deveti zvezek Ušeničnikovih Izbranih spisov obsegata drugo, predelano in močno skrajšano izdajo njegovega v dveh snopičih izišlega drugega ali metafizičnega dela Uvoda v filozofijo (1923/24).

V osmem zvezku obravnava filozofijo o svetu in duševnosti, to je kozmologijo in prvi del psihologije. Kozmologijo je zelo skrajšal. Na kratkih 160 straneh govori najprej o neživih bitjih (o bistvu teles, njih dejavnosti in trpnosti ter o prostoru in času), potem o živih bitjih (o bistvu in stopnjah življenja) in končno o svetu, kakšen je, o njegovem razvoju, začetku, smislu in koncu. Prvi del psihologije pa obsega kratek oris fiziologije živčevja in njih zveze z duševnimi pojavi, bistvo zavesti, dalje razdelitev duševnih pojavov, ki jih razdeli v prvinske in skupinske. Prvinski pojavi se zopet dele v pojave višjega in nižjega reda. Pojavi nižjega reda so kljub svoji raznolikosti vendarle vsi v območju čutnih zmožnosti, od njih se bistveno razlikujejo pojavi višjega reda, ki so duhovnega značaja. Med pojavi nižjega reda predstavljajo občuti, prve predstave in težnje le prvo, najosnovnejšo stopnjo, šele na tej se gradijo potem pojavi druge stopnje, to so predstave in po njih se vzbujajoča čustva in težnje. Pojavi višjega reda pa so le tiste misli, čustva in hotenja, ki se vzbuja ob mislih. Za temi na kratko obravnava glavne primere skupinskih duševnih pojavov: psihologijo nagonov, asociacij, raznih afektov, zaznave likov, raznih vrst čustev, jezika, pisanja in čitanja, običajev, mode, umetnosti in božičastnih simbolov. Končno poleg kratkih misli o pojavih spanja, sanj, raznih anomalij in duševnih zmožnosti (razpoloženj) govori obširneje o vprašanju svobodne volje. Kot dodatek je iz svojih predavanj (skriptov) dodal še kratek odstavek o spominu.

Deveti zvezek obsega tri poglavja: O duši ali metafizični del psihologije, O Bogu ali naravno teologijo in O religiji in nrvnosti ali filozofijo religije in etike. V poglavju o duši obravnava štiri vprašanja: o bistvu duše (duhovnost in podstatnost), njenem razmerju do telesa, o nesmrtnosti in o živalski duši. Naravno teologijo pa je pregledno razdelil v tri vprašanja: ali je Bog? (dokazi za bivanje božje), kaj je Bog? (bistvo in lastnosti božje) in kakšno je razmerje Boga do stvari (božje stvarjenje in delovanje v stvareh, božja imanenca in transcendenca). Tudi filozofija religije in etike je zelo pregledno podana v treh kratkih odstavkih: metafizika religije in nrvnosti, psihologija religije in nrvnosti in zgodovina religije in nrvnosti. Kot zaključek sledi kritika zmotnih in nedostatnih mnenj. Ob koncu je dodano tudi obširno stvarno in imensko kazalo k vsem trem zvezkom filozofije.

Tudi pri teh dveh zvezkih moramo ugotoviti, da je sistematična razvrstitev snovi mnogo boljša in preglednejša nego je bila v prvi izdaji. Tam je bila namreč psihologija s kozmologijo in s filozofijo religije tako pomešana, da prave sistematične delitve med posameznimi disciplinami sploh ni bilo. Seveda pa gre sedanja preglednost v precejšnji meri tudi na račun krajšanja teksta, tako da je prejšnjih 617 strani (večjega formata) skrajšanih sedaj na 594, pri čemer pa so vračunani tudi nekateri na novo dodani odstavki. Trajno znanstveno vrednost imajo zlasti poglavja iz spekulativnega območja, ki je neodvisno od pozitivnih (naravoslovnih) znanstvenih panog in njihovega napredka. Tu je treba omeniti zlasti njegove dokaze

za bivanje božje. Ušeničnik deli kozmološki (vobče najboljši) dokaz na dva dela. Drugi del mu vsebuje misli, ki jih druge teodiceje redno obravnavajo šele v poglavju o lastnostih božjih, kar pa je velik nedostatek. Večina teodicej konča kozmološki dokaz za božje bivanje z zaključkom, da »biva absolutno nujno bitje«, ki ga imenujemo Bog, torej tam, kjer Ušeničnik zaključí komaj prvi del svojega dokaza. Kdor tako zaključí svoj dokaz za bivanje božje, pusti kritičnemu duhu odprto najvažnejše vprašanje vseh teističnih dokazov: kakšno je tisto absolutno bitje, ali je bistveno različno od sveta ali ne? Zakaj neko absolutno bitje prizna nazadnje vsak človek, zlasti pa tudi vsak panteist, gre le za vprašanje, kaj je tisto absolutno bitje, ali je Bog ali le bog? Prav to kritično točko pa Ušeničnik izčrpno obravnava v drugem delu svojega kozmološkega dokaza, kar je velika prednost njegove tudi sicer zelo jasne naravne teologije. Edino razdelitev teističnih dokazov v kozmološke, psihološke in historične se nam zdi manj priporočljiva. Pod kozmološkimi dokazi navaja namreč razen kozmološkega v ožjem smislu (kamor prišteva še entropološki in biološki dokaz) tudi nomološki in teleološki dokaz. K psihološkim dokazom prišteva ideološkega, evdajmonološkega in deontološkega; k historičnim pa etnološkega, historiološkega in tavmatološkega. Podlaga tej delitvi so različna dejstva v svetu, ki so osnova in izhodišče za posamezne dokaze. Tako je osnova kozmološkemu dokazu bivanje sveta (kozmos) z različnih vidikov: prirodnost (kozmoški dokaz v strogem pomenu), zakonitost, smotrnost itd. Takoj pa vidimo, da moremo na ta način prav za prav vse dokaze za bivanje božje imenovati vsaj v najširšem pomenu besede kozmološke, ker vsi izhajajo iz nekih dejstev, ki jih najdemo v svetu bodi v materialnem, bodi v duševnem ali kakršnem koli drugem pogledu. Zato ni čudno, da mora ta delitev že v območju kozmoloških dokazov samih razlikovati med kozmološkimi dokazi v ožjem in širšem pomenu. Še bolj pa se vidi nepriporočljivost te delitve v vrsti kozmoloških dokazov v ožjem pomenu, kajti v to vrsto sta prišla sedaj nehoti tudi entropološki in biološki dokaz, ki slonita na izsledkih naravoslovnih znanosti in sta zato s temi vred enako labilna in spremenljiva. Ker pa je kozmološki dokaz za bivanje božje (iz prirodnosti) nedvomno najmočnejši, zato nikakor ni na mestu, da bi v isto vrsto ž njim postavljali biološkega in entropološkega, ki sta sama zase zlasti v očeh sodobnega naravoslovca le dvomljive vrednosti. Zato bi bila bolj priporočljiva delitev dokazov v metafizične, fizične in moralne. Prvi izhajajo iz metafizičnih lastnosti (dejstev) sveta, drugi iz fizičnih, tretji iz moralnih. Zato pa imajo dokazi prve vrste (iz prirodnosti, zakonitosti in smotrnosti v stvarstvu, ali tako imenovanih »pet poti sv. Tomaža«) tudi najpopolnejšo, v nekem smislu metafizično izvestnost, dočim izhajajo fizični dokazi (entropološki, biološki, posebej še antropološki in tavmatološki) iz fizičnih dejstev v svetu in nam zato nudijo tudi le fizično izvestnost; in ker dokazi tretje vrste izhajajo le iz moralnih dejstev (ideološki, evdajmonološki in deontološki), zato je njihova dokazna moč najmanjša, dosega le moralno izvestnost. Tako ima torej ta razdelitev tudi to prednost, da imajo skupine dokazov z istim skupnim izhodiščem in osnovo obenem isto stopnjo razvidnosti in izvestnosti. Razen tega je tudi razdelitev sama popolnoma točna, dočim delitev dokazov v psihološke in historične ni adekvatna, kajti tudi etnološki in v nekem smislu celo historiološki dokaz moramo prištevati med psihološke, ker oba izhajata iz nekih psiholoških dejstev, zato spadata v naši razdelitvi oba v vrsto moralnih dokazov, dočim tavmatološki dokaz sam na sebi neposredno izhaja iz posebne vrste dogodkov ali

dejstev fizičnega reda in ga zato uvrščamo med fizične dokaze. Kajpak da se dá tavitološki dokaz tudi historično dokazovati, toda v tem primeru imamo že posebni primer tako imenovanih indirektnih moralnih dokazov za bivanje božje, to je dokazov, ki prepričanje o bivanju božjem že predpostavljajo. Tak indirektni dokaz pa moremo narediti tudi iz evdajmonološkega, deontološkega in etnološkega, tako da nam historični dokazi nič drugega niso nego vrsta indirektnih moralnih dokazov. Zgolj direktni moralni dokaz je le ideološki, zgolj indirektni pa sta le historiološki in etnološki, dočim dopuščata evdajmonološki in deontološki dokaz dva načina dokazovanja: direktno in indirektno.

Zelo dobro precizira U. tudi ideološki dokaz, o katerem pove, da je v dveh oblikah nezadosten, v tretji pa da je bistveno enak s Tomaževim tako imenovanim klimakološkim ali iz stopenj popolnosti. V njegovi naravni teologiji bi si želeli obširneje edino odstavek o božji previdnosti in zlu na svetu, kajti to vprašanje mori zlasti današnjega človeka, pa nanj v slovenski znanosti ne dobimo temeljitejših odgovorov.

Tudi kozmologijo je obdelal zelo na kratko, vendar daje pri vseh vprašanih jasne preglede raznih struj in mnenj, pri čemer dopolnjuje obširno obdelano literaturo tudi z najnovejšimi deli, ki so izšla v času po prvi izdaji. Isto velja o vseh ostalih poglavjih, ki se nanašajo na naravoslovno ozadje, posebno pa o psihologiji, kjer je treba zlasti pohvalno omeniti poglavje o svobodni volji. Zanimiva je tudi na novo dostavljena razprava o spominu, kjer podaja lepe primere mnemotehničnih sredstev. Mimogrede bodi samo omenjeno, da bi bilo namesto nekaterih nemških verzov bolje citirati slovenske, n. pr. str. 288, ker imamo podobne verze tudi v domačih latinskih slovnica. Tudi se nam zdi mnemotehnični pripomoček za vesoljne cerkvene zборе kvečjemu za pisca samega zadovoljiv, dočim se zdi, da bi imela večina z nesmiselnim verzom večjo težavo kakor pa z neposrednim učenjem koncilov, zlasti, ako pomislimo, da tovrstno znanje itak nikoli ne visi in ne sme viseti v zraku brez poznanja ostalega ozadja zgodovine.

Ušeničnikova filozofija ima svoj posebni kulturni pomen za nas Slovence zlasti tudi zato, ker je v veliki meri prav on tvorec slovenske filozofske terminologije. V tej izdaji je privzel tudi nekatere izraze, ki jih je pri nas z uspehom uvedel že France Veber, n. pr. kajstvo, najstvo, osnove (pri duševnih doživljajih) in druge. Zlasti pa nam je posredoval sholastično filozofsko terminologijo. Nekaterih izrazov si vendarle ni upal prevesti, tako n. pr. latinskega ubi (ubicatio, II., 43); ali ne bi kazalo tega prevesti z izrazom »kjestvo«, ako smo že sprejeli kajstva in najstva? Ali ne bi bilo bolje rabiti namesto »celotno« in »delno« (za latinske tujke parcialno in totalno) izraz »celovito« in »delovito« (II, 287)? Slovensko sta sicer oba izraza enako dobra, a izraz »celovit« in »delovit« je terminološko bolj pripraven, ker je krepkejši in manj obrabljen v vsakdanji govorici. Namesto »željno« in »jezno« teživnost za latinski appetitus concupiscibilis et irascibilis bi bilo bolje rabiti n a g o n (teživnost) i z ž e l j i v o s t i i n n a g o n i z s r d i t o s t i. Latinski a. irascibilis namreč nikakor ni to, kar v slovenščini ježljivost, ker je to generičen pojem, ki ima pod seboj poleg jeze še štiri druge vrste nagonov. Razen tega je pridevniška oblika (jezni ali željni) dvoumna, nanašala naj bi se na teživnost, a ta sama ni ne željna ne jezna, marveč željen ali jezen je le človek kot končni subjekt vseh predikacij.

Teh nekaj opomb pa seveda nikakor noče in ne more zmanjšati trajne vrednosti Ušeničnikove filozofije. Trije zvezki njegove filozofije v tej

redakciji pomenijo tudi za tistega, ki se morda z njegovimi nazori ne bi strinjal, dragocen, vsestransko razgledan, miselno dognan in prijetno pisan priročnik filozofije, na katerega smo Slovenci ne glede na svetovni nazor upravičeno ponosni.

A. Trstenjak.

Svetega Hijeronima izbrana pisma. Prvi del. Poslovenil, uvod in opomba napisal dr. Franc Ksaver Lukman. V Celju 1941. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. (Cerkvenih očetov izbrana dela, po časovni zaporednosti 3. zvezek.)

Po izbranih spisih apostolskih očetov (I. zvezek) in sv. Cipriana (II.) je izšel I. del izbranih pisem velikega zapadnega cerkvenega očeta sv. Hijeronima. Spisi tega moža nas morejo še toliko bolj zanimati, ker je bil rojen na naši zemlji. Po mnenju P. Cavallere, ki ga ima dr. Lukman za najverjetnejše, je bil Stridon, rojstno mesto sv. Hijeronima, nekje na Krasu med Emono in Akvilejo, nekoliko proti jugu od te črte. (Uvod str. 1.) O njem pa svetnik v 5. pismu izreče, najbrž zaradi kakšnega posebnega dogodka, ki ga je razdražil, trdo sodbo (kjer je zarobljenost doma, je bog trebuh in se živi tja v dan).

V uvodu (1—80) dr. Lukman najprej obravnava življenje in spise sv. Hijeronima. Rojen je bil od katoliških staršev, a po tedanji razvadi krščen šele v mladeniški dobi. V Rimu je študiral gramatiko in retoriko. V teh vedah se je tako izuril, »da je poleg Laktantija najboljši stilist med latinskimi cerkvenimi pisatelji« (2), iz njegovih spisov pa se razodeva tudi velika retorična spretnost. Med klasiki sta mu bila draga posebno Cicero in Vergilij. Že v rimskih študijskih letih si je zbral lepo knjižnico. Po študijah je s prijateljem Bonozom prepotoval Galijo, tam se je tudi odločil, da bo postal menih. Po nekaj letih bivanja v Akvileji se je obrnil na vzhod, nekaj mesecev živel v Antiohiji v Siriji. Nato je šel med anahorete v halkiški puščavi, kjer se je strogo pokoril in zraven neutrudljivo študiral hebrejščino in se poglobljal v sv. pismo. Leta 379. se je preselil v Carigrad, kjer mu je bil sv. Gregorij Nazianški učitelj v razlaganju sv. pisma in ga navdušil za Origena. L. 382. pa je prišel v Rim. Tu je pri papežu Damazu opravljal različna dela, predvsem pa je izvršil revizijo latinskega besedila sv. pisma. V Rimu je bil tudi duhovni voditelj krožka pobožnih plemenitašinj, ki so se pod njegovim vodstvom resno posvečale študiju svetega pisma. Imel pa je med rimskimi kleriki dosti nasprotnikov, ki so mu grenili bivanje v Rimu. Zato se je po smrti papeža Damaza preselil na vzhod in se ustavil v Betlehemu. V Palestini je ostal sedaj do svoje smrti. Poleg skrbi za vodstvo samostanov in romarskega gostišča je mnogo študiral in pisal. Največje njegovo delo je bil prevod Stare zaveze po hebrejskem izvirniku in komentarji k raznim knjigam sv. pisma. Nastopil je polemično proti različnim zmotam (Jovinian, Vigilantij), temperamentno se je udeleževal teološkega boja o Origenu, se pri tem hudo sprl s svojim nekdanjim prijateljem Rufinom. »Ta spor je žalostna epizoda v zgodovini stare cerkve in svarilen zgled, kako se resnica in pravovernost ne sme braniti« (46). Tudi boja proti Pelagijevi zmoti se je Hijeronim udeleževal. Umrj je l. 419.

Kratko, a odlično je dr. Lukman orisal po tem pregledu življenje in delovanje sv. Hijeronima kot človeka, asketa, pisatelja in teologa. Kakor moramo občudovati veliko gorečnost za cerkev in cerkveno znanost, polihistoriko znanje, veliko iskreno pobožnost in vnemo za asketični ideal, tako nas odbija mnogokrat preoster, žaljiv ton njegove polemike proti nasprotnikom.

V drugem delu uvoda nas seznanja dr. Lukman s pismi sv. Hijeronima. Od 125 ohranjenih pisem jih je izbral 42, ki bodo izšla v dveh zvezkih. V tem zvezku je prevedenih 27. Prevajavec je hotel predstaviti Hijeronima kot človeka, kristjana in asketa, zato je sprejel v zbirko največ prijateljskih, tolažilnih in asketičnih pisem. K tem pismom je napisal tudi nekaj za umevanje koristnih pripomb.

Če prebiram ta pisma (81—312), mi stopi osebnost velikega cerkvenega očeta živo pred oči in začutim, kako je prireditelj pravilno zarisal glavne poteze njegovega značaja. Užitek pri branju teh pisem pa je v nemali meri tudi od tod, ker jih je prevajalec res verno poslovenil.

Želimo prav iz srca, da bi tako lepo začeta zbirka »Cerkvenih očetov izbrana dela« kljub težavnim razmeram srečno rastla. L. F.

C. Logar, **Analiza zavesti.** (Razprave zn. dr. z. h. v. v Ljubljani 18, Fil. odsek 1), Kamnik (Slatnar) 1940. Str. 73.

Pod tem naslovom je C. Logar izdal dve razpravi o zavesti in se tako širši javnosti predstavil kot filozof. Prva razprava je analiza vnanje in notranje zavesti, druga pa govori o zavesti in abstrakciji. Prva sega do tri in dvajsete strani, druga pa do šest in šestdesete, zadnjih sedem strani pa obsega nemško pisan Résumé. V prvi postavlja predvsem osnovne razlike med vnanjo in notranjo zavestjo, med primarno in sekundarno. Predmet sekundarne zavesti je evidentno in neposredno dan, predmet vnanje zavesti (transcendenca) pa ni evidenten, marveč »slep«, v najboljšem primeru verjeten. V drugi razpravi pa ga zanima predvsem razmerje med zgolj čutnimi predstavami in splošnimi pojmi. V svojem raziskovanju čutnih predstav poseže na vprašanje geneze ali postanka, pri čemer ugotovi, da prvotne čutne predstave niso niti po načinu niti po svojem objektu enake onim, ki so nastale pozneje pod vplivom bogatejšega izkustva (empirije). Raziskovanje ga privede do zaključka, da se naše predstave začenjajo z nečim, kar ni niti poedino niti spolšno v pravem pomenu besede, da pa je prava splošnost (genus, species) le v abstraktnih pojmih, ki pa jih dobimo samo po posredovanju sekundarne zavesti, kakor se nam javlja v »evidentnem apodiktičnem spoznanju«.

Logar razodeva v pričujočih dveh razpravah težnjo po samostojnosti in temeljitosti spoznanja, kar je za znanstvenika edino pravilno. Hvalevredna je tudi njegova težnja, da se v svojih raziskovanjih zavestno in izrecno povrača nazaj na velike filozofske mislece iz preteklosti: Aristotela, Tomaža Akvinca, zlasti pa na Brentana kot neposrednega predhodnika Meinongove in Vebrove šole, iz katere izhaja tudi sam. Na ta način si pridobiva trdne temelje vekotrajne filozofije, ki ni bila nikoli enostranska. Zato je tudi tu uspešno zastavil vprašanje v tisti točki, kjer je bil Meinong (Veber) enostranski: postavil je bistveno razliko med navadnimi čutnimi (pristnimi ali nepristnimi, je vseeno) predstavami in med abstraktnimi umskimi pojmi, predstave spadajo v svet čutnosti (telesnosti), pojmi pa v svet duha, ki ima povsem svoje zakonitosti. Le na ta način je možno prav prodreti v bistvo človeškega spoznanja in si ustvariti zdrave prvine za spoznavno teorijo. Tako si odpre varno pot do izvestnosti transcendentnega sveta in do vsestranske afirmacije bitja, kar je Meinongovi in Husserlovi šoli ostalo dozdej več ali manj nemogoče. Škoda je le, da Logar v teh razpravah še ni dovolj razčiščen in jasen v svojih mislih, ker sicer bi videl, da njegovo nezaupanje do transcendence, njegova trditev, da je spoznanje transcendence le »slepo«, ni povsem skladno z njegovo sicer dobro zastavljeno filozofsko miselnostjo.

Značilno je dalje za Logarja, da se ne naslanja dosti na svojega neposrednega učitelja Vebra. Že v terminologiji se to vidi. Tako se n. pr. izogiblje pri Vebru že ustaljenega izraza »naperjenost« in rabi raje Brentanovo (sholastično) »intencionalnost«. Dalje postavlja med dogodki vna-njega sveta in med zaznavanje teh dogodkov razmerje medsebojne vzročne zveze, česar njegov učitelj Veber nikoli ni prav priznaval. Tudi govori vedno o primarni in sekundarni »zavesti«, dočim pozna Veber le primarne in sekundarne predstave.

Slog teh razprav pa je grozen. Tu srečamo po dvanajst vrst dolge periode, polne dvoumja in nemogoče stilizacije. Nekateri stavki so brez subjekta, marsikateri brez predikata (n. pr. str. 36, 41), nešteto stavkov je povsem po nepotrebem vrinjenih in postavljenih v oklepaje, tako da nastajajo na več mestih prave kolobocije. Po nepotrebem postavlja po tri, štiri apozicije v istem stavku, tako da je smisel naravnost nemogoče razbrati. Posebno pa kar mrgoli samih: kot tak, kot nekaj, kot rdeče, le redko so ti izrazi potrebni in na mestu. Tudi je docela napačna njegova težnja po novih izrazih in nepotrebem prevzemanju Husserlovih in drugih tako tuje zvenceh terminov (n. pr. sinsemantika, tetičnost i. dr.). »Prillična teorija« za nemško »Adeaequationstheorie« je slab prevod. Za slovenski pravopis in slovnico se popolnoma nič ne zmeni, kar je neodpustna zanikrnost. Nemški Résumé je pisan v sramotni nemščini, polni najosnovnejših oblikovnih, sintaktičnih in pravopisnih napak; zdi se, da tiskanih korektur sploh nihče ni pregledal. Te opombe niso mišljene kot očitke, marveč kot opomin in svarilo, ker bi bila res škoda, da bi si mlad, prizadeven in nadarjen človek z nemogočim slogom zaprl pot do uspešnega znanstvenega dela.

A. Trstenjak.

Dr. Hijacint Bošković O. P., Sv. Toma Akvinski i Duns Skot, Zagreb 1940. Izdanje naklade »Istina«, Str. 115.

Pod tem naslovom bi vsakdo pričakoval stvarno historično primerjalno študijo o dveh največjih sholastičnih mislecih krščanskega srednjega veka. A temu ni tako. To je le osebna večletna polemika med dr. Balićem in dr. Boškovićem. Prvi je zastopnik frančiškanov, drugi dominikancev, prvi na vse kriplje brani Duns Skota, drugi Tomaža Akvinca. V jedru ne pove ne eden ne drugi nič bistveno novega, kajti za količkaj razgledanega krščanskega misleca, ki ni enostransko in strastno zaverovan le v meje svojega samostanskega obzidja, je stvar povsem jasna; tu ni več nobeno resno vprašanje odprto. Delati iz tega vprašanje, je torej že v temelju zgrešeno, zato ni čudno, da je v Balićevi in Boškovićevi polemiki polno znanstvenika nevrednih medsebojnih zafrkanc, sumničenj, očitkov, žaljivk in smešnega patosa. Bošković je leta 1936. napisal v svojem prevodu Maritainovega Andjeoskega Naučitelja 30 strani obsegajoč predgovor o Tomažu Akvinskem. Na ta predgovor se je čutil dr. Balić dolžnega napisati celih 170 strani obsegajoč odgovor, menda pač samo zato, ker »smatra Andj. Nauč. največom glupošču na svijetu« (str. 97). Temu odgovoru je sedaj sledila zopet pričujoča Boškovićeve knjiga, ki pa ima namen, »bar jedanput upozoriti hrvatsku javnost«, kako je prav za prav s sholastiko, da bo vedela, pri čem je. Res, sedaj ve, drugič ne bo treba več opozarjati: njeni bistrourni zastopniki izčrpavajo svojo od Boga podarjeno duhovno silo v medsebojnih zafrkancih ob vprašanjih, ki niso vprašanja.

A. Trstenjak.

Ludovik Puš: **O kmečki duši**, donos k psihologiji kmečkega človeka, 1941; Knjižnica Kmečke zveze, Ljubljana, VII. zvezek, str. 89.

Za knjigo *Kmečki stan* (1939) je izdal L. Puš letos knjigo *O kmečki duši*. Iz svojega vira (Günther) je za zaključek napisal izjavo, da je vse, kar je napisal o tej temi, le poteze, črte za sliko o celoti kmečke duše. Te poteze pa da je risal človek, ki mu je mnogo na tem, da stvarno prikaže kmečko dušo v njenih prvinah, ki so veljavne za vse čase in kraje. Avtor sam dodaja, da je s posebno ljubeznijo pritegnil nekaj črt, ki so veljavne posebej za slovenskega kmeta. Priznati mu moramo, da je storil od Vebrovega »Idejni temelji slovanskega agrarizma« precejšen korak naprej, ker je segel v psihološke in sociološke podrobnosti in globine, ki šele konkretno prikazujejo kmečkega človeka. Puševa knjiga se v mnogočem razlikuje tudi od Jerajeve »Naša vas«, posebno po tem, da je segel bolj k tipu kmečkega človeka in da je imel pogum povedati marsikako resnico, ki bo mogoče kmečkemu človeku neprijetna. Avtor v splošno ni idealiziral kmeta, temveč ga je vodila težnja po spoznanju, čeprav čutimo iz vsega razpravljanja, da mu je kmečki človek tudi osebno dosti blizu. Veliko pomoč za podrobno spoznanje svojega predmeta je dobil avtor v bogati svetovni literaturi o kmečki duši, pri nekaterih domačih socioloških in psiholoških avtorjih, pa tudi v svojem izkustvu, ki ga je dobil v življenju in v poklicnih opravkih s kmečkimi ljudmi. Tako je imel sam v sebi kontrolo za kritičen pregled strokovne literature o tem predmetu in je mogel podati konkretno sliko tudi o bistvenih potezah slovenskega kmeta. Pušovo delo je del konkretne diferencialne psihologije, pri čemer se je bolj oziral na duševne in duhovne posebnosti kmeta-moža, kot kmečke žene.

Avtor je s psihološko in življenjsko šolanim pogledom iz bogate strokovne literature dobro uporabil pojme o pasiviteti in dinamiki doživljanja, o primitivnih pranavezanostih in o diferenciranem človeku, o primarnosti, primitivnosti in naivnosti, konkretnosti, materializmu, o prirodnosti, navezanosti na zemljo, Boga in človeka, o osebnosti, sloju, razredu itd., da je poskušal na ta način določiti predmet svojega znanstvenega obravnavanja. Priznati mu moramo, da se mu je posrečilo spraviti v sklad svoj neposredni pogled na bistvene poteze kmeta, svojo znanstveno intuicijo z vsebinami znanstvenih pojmov iz psihologije in sociologije. Zato lahko trdimo, da Pušovo delo ni samo prenašanje tuje literature k nam, temveč je tudi originalno delo, ker je mogel dosedanja literaturo kritično pregledati in ker jo je v nekaterih potezah tudi zanimivo dopolnil. Poudariti je treba tudi dejstvo, da je avtor pri mnogih določitvah upošteval življenjske različnosti in da ni gřešil na račun shematiziranja in enostranskega določanja tega, kar dopušča različne življenjske oblike.

Vendar se mi zdi, da je kdaj le malo prevladal obzir in, skoraj bi rekel, želja, da bi kdo ne bil užaljen in prizadet pri avtorjevih določilih odnosa kmečkega človeka do družine, do Boga, do domovine itd. Sploh se mi zdi, da odnos kmeta do naroda, do kulture, do kulturnih ustanov, do prijateljstva, do duhovnika in učitelja ter do šole itd. še ni izčrpan. Tudi pri določanju kmečke osebnosti, kmečke kulture, javnega kmečkega mnenja, kmečke politike, odnosa stranke do kmeta in obratno, odnosa kmeta do drugih stanov itd. se odpira še polno novih potez, ki še čakajo znanstvene fiksacije. Saj je itak avtorjeva želja, da bi on ali pa kdo drugi nadaljeval začeto raziskovanje o psiholoških in življenjskih posebnostih slovenskega kmečkega človeka. Pušovo delo pa je gotovo eden zelo vrednih

in bogatih poskusov, določiti psihološko sliko temeljnega elementa slovenskega naroda. Gogala.

Dr. T i h a m e r T o t h : **Pomladni viharji**, knjiga za fante; prevedel France Jarc, izdala Ljudska knjigarna 1941. Broširano 21 lir, vezano 25 lir.

Vodnik madžarske katoliške mladine je izpregovoril po prevodu Franceta Jarca tudi slovenski doraščajoči mladini o prevažnih problemih spolne rasti in spolnega življenja. Sam avtor pravi v uvodu, da tisti, ki se sam ne peča praktično z vzgojo, niti ne sluti, koliko borb, omahovanj in padcev more prinesiti razvoj v mladih dušah. Zato je bilo prav, da smo dobili tudi Slovenci prevod te knjige, čeprav imamo že zelo dobro vzgojno knjigo prof. Jakliča, ki zelo primerno rešuje to problematiko. Tothova knjiga je razdeljena v glavnem v dva dela: prvi obravnava negativno stran spolno nečistega življenja, drugi pa dopolnjuje to sliko s pozitivno stranjo lepega in čistega mladega življenja. Iz obeh delov čutimo avtorjevo veliko skrb, da bi res pomagal mlademu človeku v najtežjih dobah njegovega življenja. Razpravljanje pa kaže tudi izredno avtorjevo informiranost o težavah in nevarnostih za mladega človeka sredi življenjske resničnosti. Ta pogled si je pridobil avtor pač pri odkritosrčnih pogovorih z mladimi ljudmi, ki so začutili v njem skrbnega očeta in uspešnega vodnika. Popolnoma prav je, da je Toth v prvem delu povsem odkritosrčen in se prav nič ne obotavlja prikazati vse, tudi najbolj umazane pasti in zanke, ki so pripravljene mlademu čistemu fantu in v katere se prav lahko zaplete. Tu se avtor drži spoznanja, da je boljša čista resnica kot megleno skrivanje dejstev, ker je marsikak moralni padec le posledica naivne nevednosti ali pa svojevrstne radovednosti. Posebno nekatera mesta res lahko pretresejo mladega človeka in ga vsaj ostraše, če že ne pride do vrednostnega spoznanja. Drugi del je potrebno dopolnilo prvega, ker daje vsaj nekaj nasvetov za ohranitev lepote mladega življenja. Posebno važno je opozorilo na zaposlenost, na življenje v naravi, na odgovornost pred narodom, na življenje z Bogom in na odločnost človekove volje, od katere je končno vse зависno.

Toth piše v knjigi tako, kakor bi resnično govoril svojim mladim prijateljem. Zato se mnogo stvari ponavlja, tudi niso poglavja in posamezne misli vedno v povsem logični povezanosti. Ima pa ta način široko razpredenega obravnavanja prednost, da imajo vse besede svojevrstni prizvok globoke avtorjeve prepričanosti in zato bude tudi v fantu živo prepričanje. Sicer je avtor v začetku močno poudaril tudi vredno stran spolnega življenja, vendar bi si želel prav o prehodu od lepega erotičnega pa do skoraj impliciranega spolnega življenja med fantom in dekletom več psihološko resničnih, resnih in vzpodbudnih besed, ki bi na pozitivni način vzbujale odgovornost mladega fanta v njegovem odnosu do dekleta. Ob čitanju te knjige pa sem ugotovil končno dve potrebi: 1. podobno knjigo za dekleta in 2. knjigo s to vzgojno problematiko za tiste slovenske fante, ki bi jih religiozno izhodišče in religiozno-vzgojna prepletenost v Tothovi knjigi ne mogla pritegniti in ki se vendar težko bore za lepoto svojega življenja.

Gogala.

Z o f i j a K o s s a k : **Križarska vojska**. Zgodovinski roman v štirih knjigah. I. in II. del. 1941. Založba »Naša knjiga« 6, 7. Ljudska knjigarna v Ljubljani. Z dovoljenjem pisateljice poslovenil T i n e D e b e l j a k. Opremil arh. Vlado Gajšek. Str. 407, 462.

Po Legniškem bojišču je izdala imenovana knjigarna obširno delo poljske pisateljice Kossakove »Križarska vojska«, ki je nastala v letih

1930—35. Snov te velike pesniške knjige je križarska vojska 1095—1099, torej snov, ki je mogla po Bollandenu zamikati tudi moderno oblikovalko zgodovinske snovi. Snov ni torej izrazito slovanska, marveč evropska. Pisateljica je vpletla v zgodbo dvanajst Poljakov, ki se udeležijo tega evropskega pokreta. Jasno je, da ti Poljaki ne doživijo zgodbe kot celoto, marveč, da so le drobci v tej epopeji zapadnega sveta. V tem oziru smemo imenovati ta roman zares moderno knjigo, ki se loči od starejšega načina romanov. Bistveno namreč ni v tej epopeji ne glavnih činiteljev ne podrejenih oseb, zgodba je zgrajena v obliki hladne pragmatične zgodovine. Delo je komponirano v štirih delih: Bog hoče tako, Fides graeca, Stolp treh sester in Jeruzalem osvobojen. S tem je nekako povedana sintetična razporeditev snovi, ki se začneja — to je starinsko-tipično — na Poljskem in tudi končuje na Poljskem. Roman hoče biti naturalistično verna podoba življenja, dasi so očrti slovanskega vražarstva bolj izrazito podčrtani kakor pa okolje, ki v njem diha veliki svet. Težko je govoriti o novelistični fabuli v tem romanu. Prav za prav je vsa ta fabula le zbirka majhnih ljubezenskih razmerij, ki so enostavna. To vse dela roman nekam znanstven, zahteva občutne pazljivosti pri zasledovanju značajev, daje romanu neko življenjsko nedovršenost in bralca utruja. Vendar smemo reči, da je spričo Undsetove Kossakova najlepše pogodila način obdelovanja podobnih književnih problemov. Prevod se bere lepo, motijo ga le neznatne in redke slovniške napake, med katerimi nas zlasti udarja nepravilna raba svoj namesto njen 225, trnjevo nam. trnovo 428, grebeče nam. greboče 444, raje nam. rajši 449 i. p.

Dr. I. Pregelj.

Vilko Fajdiga, **Pisma o trpljenju**. Založila Družba sv. Mohorja v Celju. 1941.

»Pisma o trpljenju« niso filozofsko-teološke razprave o zmislu trpljenja, marveč s toplim osebnim občutjem prežeti razgovori v tolažbo trpečim. Vendar pa osvetljujejo grozo trpljenja z nagibi, ki jih vera daje in teologija razlaga. Pisatelj ne skuša zmanjševati ogromne teže trpljenja vseh časov, posebno pa današnjih dni (I. pismo). Skuša razsvetliti skrivnost trpljenja tako, da kaže nanj kot kazen za greh (II. pismo), na njegovo vzgojno poslanstvo (III.), kot izraz in dokaz božje dobrote (IV.), dviga pogled trpečih h Kristusu na križu in Materi s prebodenim srcem (V.) in govori nazadnje o nespameti križa, o junaškem trpljenju iz ljubezni do Boga (VI.).

Kakor vidimo so pisma namenjena vernim ljudem. Za nevernega človeka je težko dobiti besede resnične tolažbe in junaške moči v trpljenju. Govoriti o usodi ali mnogokrat brezupnem uporu ne zaleže dosti.

Pisma o trpljenju bi se seveda mogla pomnožiti. Rad bi videl na koncu še posebno pismo o požrtvovalni ljubezni do trpečega človeka in skupnosti.

Prepozno je, da bi to knjižico priporočal z namenom, da pospešim njeno razprodajo. Upam, da so jo mnogi ljudje dobili v roke, in prepričan sem, da je svoj namen pri njih dosegla in preko njih pomagala »do luči tudi mnogim drugim, ki jih temno vprašanje trpljenja muči in vznemirja.«

J. F.

F. S. Finžgar: **Gospod Hudournik**. Ilustriral Nikolaj Pirnat. Mohorjeva knjižnica 115. Družba sv. Mohorja v Ljubljani. Tisk Zadrudne tiskarne. 1941. Str. 155. L. 15. Redna knjiga za ude.

Uradnik Kališnik — po kmečko krščen za Hudournika, znanilca hude ure — preživlja s kužetom Liskom počitnice v svoji (!) planinski koči

pod Stolom. Tako je pisatelj skril lastne doživljaje z nekoliko pravljeno — idealiziranim položajem uradnika, ki postane ta čas svétnik in ga pri tej priliki poišče sam načelnik (!). Ta maska bo tega ali onega motila, saj bo mnogo bralcev ob branju nehote podoživljalo pisatelja samega, ne pa izmišljenega uradnika. Toda marsikdo bo pri tem užival nad tvornostjo umetniškega duha, ki z domišljijo dviga življenjsko resničnost v umetniško. Ker je pisatelj zbral doživetke iz več let, celota ni tako enotno zaokrožena, kot so v zgradbi zaokrožene posamezne basni in živalske zgodbe, ki imajo svoje jedro in zaključek. Knjiga bo za mladino izvrstno vzgojno, za odrasle pa prijetno in zabavno branje. Beremo o srečanjih pisatelja v samoti, tej najplodnejši uri človeškega snovanja, srečanjih — poleg srečanja s samim seboj — z živalmi (čudno: ko se umakneš živim bitjem v samoto, si jih tam spet zaželiš in se zveseliš slehernega bitja pod soncem — včasih še človeka . . .). Na njih neponarejenem bitju in žitju pisatelj kot v zrcalu gleda človeške nečednosti: neubogljivost, lenobo, gizdalinstvo, snedljivost, sprtije v zakonu, trmo, napuh itd. itd. V napetem pripovedovanju si sledijo zgodbe o bridkih izkušnjah miške Préklice, polhinje Lišpavke, posebno pa neugnanega kužeta Liska, ki so ga 'nesreče' naredile zrelega in zvestega tovariša. Nevsiljiva vzgojna misel o pokori za vse take pregrehe bo za mladino imeniten nauk. Med najlepša spadajo tudi mesta, ko se pisec srečuje s svojimi kmečkimi rojaki. Bralec se pristrčno nasmeje ob preprostem ljudskem modrovanju n. pr. o tujskem prometu idr., in takega smeha nam je danes tako treba. Finžgar, ki je še v začetku tega leta ves veder praznoval 70 letnico in pripravljal z vnemo in veseljem to mladinsko knjigo, pač ni slutil, da bo izšla v takšnih okoliščinah.

Odveč bi bilo govoriti o pisateljevem lepem in klenem, narečno poobarvanem jeziku — to je treba samo brati in poslušati, kako to zveni. Pisatelj goji v knjigi takšno skrb za čisto domačo besedo, da bi iz tega nastal lep pravopis. Žive, nazorne slike Nikolaja Pirnata poživljajo prelepo letošnje Mohorjevo berilo, ki bi ne smelo manjkati v nobeni slovenski družini. Saj delo, ki je že po delnih objavah v mladinskih listih zbujalo zanimanje, vsebuje tudi trden narodnostni poudarek. Mohorjeva družba, zaradi nastalih razmer na novo ustanovljena v kulturnem središču Slovencev, bo letos mogla udom darovati poleg Koledarja samo še to knjigo, ponovno tiskano v Ljubljani — zato s tem večjo ljubeznijo sezimo po teh dveh!

L. St.

Učne oblike v šolskem delu. Spisal Gustav Šilih.

Tudi ta knjiga SŠM je razveselila naše učiteljstvo s svojimi jasno razmotrivanimi metodičnimi problemi, ki jih je pisec z veliko pridnostjo in izčrpnostjo strnil vanjo. Pisec se ozira pri obravnavanju šolsko organizacijskih vprašanj zlasti na naše razmere, ki jim skuša zadostiti s strani sodobnih metodično-didaktičnih zahtevkov in norm. Navajanje obsežnega zadevnega sodobnega slovstva kaže na veliko načitanost in izobraženost pisca. Obsežno delo, 174 strani, posveča borcu za boljšo šolo dr. V. Prihodi.

V knjigi je govor o šolskem razredu ter o njegovih dejstvomalnih oblikah, o sklenjenem, skupinskem, poedinskem in sestavljenem pouku ter o drugih podrobnih zadevnih vprašanjih, zadevajajočih reformo pouka.

E. Bojc.

Zapiski.

Gospodujta!... (I. Mojz. 1, 28.)

»In Bog je ustvaril človeka po svoji podobi, po božji podobi ga je ustvaril, moža in ženo ju je ustvaril. Bog ju je blagoslovil in Bog jima je rekel: Plodita se in množita ter napolnjujta zemljo: podvrzita si jo in gospodujta ribam morja in pticam neba in vsem živim bitjem, ki se gibljejo po zemlji.« (I. Mojz. 27, 28.)

S stvarjenjem je bila torej človeku dana možnost in dolžnost dela in napredka; izročeno mu je bilo gospodarstvo nad svetom in v vsem kar je v njem. S temi besedami ni bilo dano le dovoljenje, nasvet, marveč zapoved, dolžnost, naloga, da človek uveljavlja svojo bogopodobnost tudi s tem, da gospoduje nad zemljo, da si jo osvaja s svojim delom. Božje besede so izraz tega, kar je dano v človekovi telesno-duhovni naravi, njenem dostojanstvu, potrebi njenega življenja in rasti, njenih zmožnosti, predvsem umu in svobodni volji: dolžnost napredka v materialni in duhovni kulturi, iniciativnost in samostojnost človeka v tem, pa tudi relativnost, ker je deležnost na gospodarstvu Boga — Stvarnika in mora zato priznavati najvišje gospodarstvo Boga in njegove volje, ki se javlja iz narave človeka, ali pa iz posebnega razodetja.

Ta temeljni zakon človeškega dela in napredka, ta njegova naloga v svetu ni bila odpravljena in ne bistveno spremenjena s temnim pojavom upora proti odvisnosti od Stvarnika, s prvim usodnim poskusom človeške narave v Adamu po absolutni neodvisnosti svojega gospodarstva, kar je pomenilo istočasno zanikanje svoje ustvarjenosti z varljivim prividom božanske veličine. Et eritis sicut dii... Osnovna naloga človeka in človeškega rodu v svetu, dolžnost gospodarovanja je ostala tudi z izvirnim grehom in vso poplavo zla in grehot, ki so iz njega obtežile človeško naravo. Le, da so jo od tedaj spremljala trud, bolečina in stiska, kar je po eni strani zakrivala jasno spoznanje in priznanje zveze s Stvarnikom, a po drugi še bolj dokazovala slabost, onemoglost, torej relativnost človeškega napora in omogočala na ta način klic k Bogu in dozvetnost za sprejem njegove pomoči.

Tudi Kristus ni temeljne dolžnosti in naloge človeka preklical ali zmanjšal. Zdi se, kakor da ne bi bil imel smisla za delo, napredek, svetne razmere, kulturo, gospodarstvo, politiko, razen kolikor je s primerami iz tega življenja ponazarjal skrivnosti božjega kraljestva, ki ni od tega sveta. Res, Jezus Kristus je bil ustanovitelj Nove zaveze med Bogom in človeštvom in s tem tudi z vsem njegovim

delom, posvečevalec vsega tega dela in napora človeka, upostavil je jasno bitno in z novimi močmi nadnaravne milosti okrepjeno zvezo vere, upanja in ljubezni z Bogom, Stvarnikom in Očetom, h kateremu hrepeni človek. Čeprav ni Kristus torej, — ker ni zato prišel na svet, — človeka učil tehnike in obdelovanju polja, v napredku v vinogradništvu, trgovini in obrti, v znanosti in umetnosti — saj ima človek za to že v svoji naravi sposobnosti — pa je pokazal in omogočil, da človek to vrši kot otrok božji in vse njegovo delo je ali vsaj postaja vedno znova služba božja. Dvignjeno preko človeka in v veliko večjo vrednost, kakor jo ima iz sebe: v večnostno vrednost.

Kristus torej ne podira naravne postave izražene z ustvarjenjem človeka in sveta, ne zahteva od svojih učencev naj se izognejo dolžnosti in odgovornosti, ki jo imajo v svetu, ne uči neke svetobežnosti na splošno, marveč pusti veljati časovno prvo božjo zapoved v celem njenem obsegu. Izvzeti hoče le svoje apostole in učence, ki naj njegovo lastno nalogo v svetu izvršujejo, namreč — ne zadrževati ali ovirati razvoj, napredek dela, kulture itd. — marveč varovati pred temno težnjo za poabsolutenjem človeka in njegovega gospodarstva nad svetom, reševati ga pred razdiralnimi silami in iz okov stiske greha ter kazati njegovemu delu večnostno smer in pot in ga posvečevati, povzemati v nadnaravno dostojanstvo in rast občestva otrok božjih. To je bistvena naloga učencev, ki jih je Gospod izbral zase, njegovih duhovnikov in apostolov, naloga njegove Cerkve. Duhovniški ali meniški ideal svetobežnosti ni ideal, ki ga cerkev oznanjuje kot popolnejšega v tem smislu, da naj bi po njem hrepeneli in ga skušali doseči vsi ljudje. Ni ideal, ki pomeni prezir naravnega dela in napredka, materialnih in duhovno-kulturnih vrednot, marveč je ideal le za izbrane po posebnem poklicu izvoljene, katerih naloga je ta, da oznanjajo zavezo med svetom in Bogom na novo upostavljeno in posvečeno po Kristusu. Zato je cerkev obsodila kot herezije vsa naziranja o človeški naravi in njenih zmožnostih, ki so bila načelno sovražna kulturi in je po drugi strani mnogokrat poudarjala in dokazovala, da spoštuje in priznava zakon dela in razvoja v človeški naravi, ter je pospeševala razvoj tega dela. To mora priznavati vsak, ki objektivno gleda na zgodovino cerkve. Teга Cerkev ni delala samo, v kolikor je kultura služila kot sredstvo za njeno lastno svojsko nalogo, marveč tudi z željo, da omogoča

ali naklanja dobrine tega napredka čim širšim plastem človeške družbe.

Zopet pa se Cerkev zaveda, da ni njena svojska naloga to delo sveta vršiti, ga neposredno voditi, gospodovati nad njim. Njena naloga ni od tega sveta. Tako tudi ne naloga tistih, ki so izbrani v njeno službo, ki so se predali popolnoma za apostolsko poslanstvo. In če se je v zgodovini zgodilo kdaj, da je cerkev vodila neposredno tudi svetne časovne ustanove kakor pravimo, če je združevala v sebi versko in svetno oblast, ni to ideal, marveč pojav posebnih razmer, ali pa tudi izraz skrbi in umevanja za naravne potrebe človeka, da mu omogoča zvezo z Bogom, s Kristusom. Nikakor pa Cerkev neče in danes manj, kakor kdaj prej, vzeti iniciativo v svoje roke in neposredno določati razvoj in rast kulture, gospodarstva itd., neče »klerikalizacije« vsega svetnega.

Če velja za človeka zapoved, naj gospoduje, naj si osvaja svet, naj udeležuje svoje zmožnosti, ki jih ima, potem velja tudi za katoličana, če ni posebej izvoljen v službo Cerkve, da ne beži pred svetom in njegovim dogajanjem, marveč vprav ker je katoličan pogumno stoji v sredi nje, ga, iniciativno in samostojno posega v to dogajanje in ga pospešuje. Za nje, pravimo še posebej velja, ker je po svoji veri in ljubezni živo zvezan s cerkvijo, s Kristusom in ima torej obenem vedno možnost in moč, da se varuje pred napuhom absolutnosti ter more s svojim delom svetno dogajanje navdihovati, posvečevati, kazati mu iz padcev in stisk, vedno znova rešilno smer. Ne bežati pred svetom in odgovornostjo ter iniciativnostjo v njem, ne prepustiti drugim, v katerih morebiti zmaguje temna želja po absolutnosti, po uveljavljenju materializma ali panteizma, ali pa kulturni pesimizem zaradi zla in stiske, v katere človeštvo tolikokrat zaide, marveč optimizem, ki temelji na spoznanju realne človeške narave in njenih zmožnosti ter odrešenja Kristusovega. Tako naj kristjan-katoličan stoji v svetu z zavestjo samostojnosti v tem delu in z zavestjo najvišjega namena vsakega dela, posebno kulturno ali družabno pomembnega. Iz te bežno začrtane perspektive moremo tudi gledati na stiske človeštva v vseh časih tudi današnjih. In čim večje so stiske, tem večji mora biti tudi dejanski napor tega krščanskega optimizma, ne za prisvojitve osebne oblasti, marveč za pomoč človeški družbi. J. F.

Smisel vseh stisk.

Ne moremo trditi, da različne sveto-pisemske napovedi in vizije veljajo naravnost predvsem za današnje stiske človeštva. Gotovo pa je, da ob teh slikah,

ki so polne veličastne groze, moremo še bolj pretresljivo občutiti stiske časa, v katerem živimo. Tudi zvezo med fizično in duševno ter duhovno stisko bolj doživljamo. Predvsem pa nam božje besede odkrivajo duhovni, religiozno-etični smisel vsega gorja, ki se v njem premetava in duši sodobna človeška družba in njene sestavne skupine. Saj ta duhovni smisel zaslutimo že, če ob spoznavanju velikosti in raznoterosti stisk iščemo za najskritejšimi koreninami in viri od koder poganja in se razliva zlo, ki napolnjuje človeštvo, narode, posameznike z grozo in strahom pred vedno večjo stisko. Za nas, ki živimo na tem svetu v sredi teh stisk, in imamo »božja znamenja na čelih« (Raz. 9—4) pa so božje besede posebno močna luč, ki osvetljuje jasno to, kar razum in srce v svoji lastni stiski moreta le slutiti ali s težavo ugotavljati. Iz božje besede se nam potrjuje s polno gotovostjo, da ima vsaka stiska poedince in družbe svoj najgloblji religiozni in etični smisel ter pomen, ki zahteva od nas neko živo osnovno razmerje do nje ter iz tega razmerja tudi naloge in dolžnosti za borbo proti zlu, za zmagao nad njim.

Od kod izvirajo stiske človeka na zemlji? Mnogotere nastanejo že iz same omejenosti in raznolikosti snovnega sveta. Velike prirodne katastrofe ali pa komaj opazljiva živa (n. pr. bakterije) se zdijo neizprosni sovražniki človeka ter ga premočokrat udarjajo s silnim trpljenjem; zavest njihove stalne navzočnosti in tolikokrat nepričakovane in nedoognane dejavnosti, pa ga neprestano vznemirja in vzbuja v njem strah in negotovost. Iz božje besede vemo, da so tudi te stiske povezane v božji previdnosti s človekom, a ne kot mučilno sredstvo, ki bi mu bilo zadnji namen trpljenje, strah, groza, marveč zato, da človeštvo živi v stalnem nemiru k Bogu. Spominjajo naj ga, da ni v končnem snovnem svetu njegovo življenje začetno, vključeno in v celoti zaključeno, marveč, da ima višji duhovni smisel in pomen ter cilj.

Obenem naravne stiske opozarjajo in silijo človeka, da neutrudljivo izpolnjuje svojo nalogo, ki jo je prejel kot osnovno — duhovno bitje, kot najpopolnejše bitje v okviru vidne narave, da namreč z obdelovanjem zemlje, z gospodarjenjem, s tehniko, znanostjo in umetnostjo obvladuje zemljo, njene sile in njeno dejavnost ter jih takorekoč v sebi, svoji individualnosti in socialni dejavnosti združuje, da bi v vedno popolnejši harmoniji »oznanjevala slavo Boga«. Ali naj se človek v svoji stiski kreva z Bogom, da mu ta ni odmeril brezskrbne lagodnosti in lenobnega uži-

vanja snovnih dobrin, marveč zahteva od njega neprestanega napora in ga k temu, kar bi iz proste volje ne delal v toliki meri, sili tudi s katastrofami in z različnimi fizičnimi nevarnostmi. Človekov boj s naravo ima tako svoj smisel, ni boj dveh nepomirljivih nasprotnikov, marveč izziva le njegovo delavnost za najvišji duhovni smisel vsega sveta v človeku in po njem v smeri k Bogu, Stvarniku in cilju materialnega in duhovnega sveta. Ta boj je preizkušnja človeka in njegove duhovne moči. Popolne harmonije ne bo dosegel v tem življenju. Ostala mu bo vedno vzor, ki obenem tudi narekuje nalogo človeku dokler živi na tej zemlji, in človeštvu, dokler bo obstajalo.

To razmišljanje nam pa tudi odpre pogled v drugi vir premnogih stisk človeka in človeštva. Kakor nastajajo mnoge stiske po naravnih nujnostih, tako pa je tudi res, da so mnogotere in najhujše pogojene v človeku, njegovi dejavnosti in v človeški skupnosti. Že omejenost in končnost človeških moči in vseh naprav za obvladovanje naravnih sil je vzrok, da ne more preprečiti mnogih nesreč in nevarnosti. Prav tako sledi iz različne individualnosti različno teženje, ki se ne veže v harmoniji, marveč se križa, ustvarja konflikte, se medsebojno slabi, namesto da bi skupno z večjo močjo obvladovala svet. Tako nastajajo mnoge nevarnosti in nesreče zaradi pomanjkanja te harmonične povezanosti individualnih ciljev in sredstev. S tem pa že prehajamo v duhovni svet človeške individualne in kolektivne odgovornosti. Ne da se tajiti, da je za premnoge velike stiske odgovoren človek, čeprav neposredni vzroki ležijo izven človeka. Če opusti človek, ali pa družba, kar bi mogla s povečanim naporom napraviti, da prirodne sile usluži človeku, ali da preprečuje tako nastale stiske, je odgovoren, da so njegovi ali družbo zadele. In če s tega vidika razmišljamo o zlu, uvidimo v kakšnem pomenu so že fizične stiske lahko kazen za krivdo. Velike prirodne katastrofe, seveda ne vse, imajo lahko smisel kot kazen za človeka in skupnost, obenem pa so poziv k večji delavnosti, ki naj bo urejena po najvišjih ciljeh človeške sreče in božje volje. Povezanost vidnega in duhovnega sveta je tako posebno iz stisk lahko spoznana. Fizična stiska ima svoj smisel v tem, da človeka zbujajo k ureditvi svoje duhovne notranjosti ter družbo k zavesti organske povezanosti in skupne odgovornosti ter religiozno etične naravnosti k Bogu.

Vse stiske torej, tiste, ki izvirajo po naradni nujnosti, posebno pa tiste, ki izvirajo iz opuščanja ali napačnega delovanja morejo torej v božji previdnosti biti zvezane s človekom, kot preizkušnja, ali

pa kazen, vedno pa v smeri, da se človek zave svoje najvišje naloge v svetu, ki je delo božje in naj zato vodi k Bogu. Pomen stisk je, da je na tem svetu človek stalno vznemirljen k vedno večji dejavnosti in obvladovanju sveta; da ga kaznujejo za njegovo brezbržnost ali nepoštenost in da ga usmerjajo v medsebojno harmonijo in k Bogu. J. F.

PRIPOMBA.

V Reviji K. A. št. 3—4 je A. Ušeničnik napisal v razpravi »Rerum novarum« (Ob petdesetletnici) celo vrsto pripomb, ki zadevajo mene in moje socialne nazore, čeprav me razen v posebnem polemičnem dodatku ne omenja. V celoti ne bom na to nič odgovarjal. Meritorno je že na podlagi dosedanjih izkušenj očitno, da bi moji ugovori U.-a »prav nič (ne) prepričali o nasprotnem mnenju« (str. 204). Samo dve drobni točki sta, glede katerih ne morem molčati. Prva je ta-le: U. govori o neki moji nameravani brošuri, kjer da bom to in ono dokazal in »zlasti osramotil« njega. Res se ne zavedam, da bi bil že kdaj koga javno sramotil, pa sem zaradi tega mnenja, da bi bilo prav, če bi U. to svojo javno sumnjo tudi javno primerno utemeljil in opravičil. Drugo je pa to-le: U. pravi, da je v »Času« branil proti meni »načelo ekvivalence kot načelo zamenjavanja in imenoval to načelo sv. Avguščina, Tomaža itd.« Res je tako. Kot dokaz za svoje trditve mi je celo navedel besede sv. Tomaža, da se »naravno menjavanje vrši zaradi koristi obeh, ki zamenjavata.« Res pa je tudi, da nisem jaz načela ekvivalence nikdar niti odkrito niti prikrito zanikal. V svojem delu (I. zv., str. 360) pravim izrečno, da »si ne moremo zamisliti niti najpreprostejše gospodarske menjave dveh dobrin drugače, kakor da oba menjavca s tem nekaj pridobita, oziroma da hočeta nekaj pridobiti.« Ne razumem, v čem naj bi se ta moj nazor bistveno ločil od Tomaževega. Zato tudi ne vem, zakaj naj bi bil dolžan, »ali pokazati da to načelo (ekvivalence) v modernem gospodarstvu ni več veljavno,« ali pa bi moral šele »spraviti svojo gospodarsko teorijo s tem načelom v sklad.« (U. sam prihaja sedaj v vprašanju profita, za kar tu v resnici gre, do bistveno enakih nazorov, kot jih jaz ves čas zastopam, le da tega ne pove in ne popravi krivice, ki mi jo je delal, ko je ta moj nauk toliko zavračal in sumničil.) Vnaprej izjavljam, da se glede tega ne bom več branil. O vprašanju, ali je U. s tako kritiko kaj škodil pravovernosti mojih socialnih nazorov, ali ne, pa lahko odloči vsak sam. Dr. A. Gosar.

V oceno smo prejeli:

Aleš Ušeničnik, **Izbrani spisi**. IX. zvezek. Filozofija III.: **O duši in Bogu**. Ljubljana 1941. Založila Jugoslovanska knjigarna. — X. zvezek. Knjiga o življenju, Ontologija, Filozofija sv. Tomaža. Filozofski slovar. Ljubljana 1941-XIX. Ljudska knjigarna.

Dr. Anton Bajec in Pavle Kalan, **Italijansko-slovenski slovar**. Ljudska knjigarna v Ljubljani. 1941-XIX.

Prof. Anton Grad, **Slovensko-italijanski slovarček**. Dizionario sloveno-italiano. 1941-XIX. Libreria popolare Lubiana — Ljudska knjigarna v Ljubljani.

Dr. T. Toth — Fr. Jarc, **Pomladni viharji**. Ljubljana 1941-XIX. Ljudska knjigarna.

Ludovik Puš, **O kmečki duši**. Donos k psihologiji kmečkega človeka. Ljubljana 1941. Knjižnica Kmečke zveze VII. zvezek.

Zofja Kossak — T. Debeljak, **Križarska vojska**. Zgodovinski roman v štirih knjigah. III. in IV. knjiga. Založba »Naša knjiga«. — Ljudska knjigarna v Ljubljani 1941-XIX.

Dr. Franc Grivec, **Krščanstvo in Cerkev**. Ljubljana 1941-XIX. Založila Ljudska tiskarna.

Karlo Grimm, **Indukcija**. Prikaz njezinih problema. Zagreb (Knjižnica Života, niz III. knjiga 3.)

